

SOCIETATEA DE MÂINE

CUPRINSUL:

FIGURI REPREZENTATIVE: <i>In amintirea lui Vasile Bogrea</i> — — — — —	G. VALSAN
ARDEALUL VECHIU: <i>Originea românească a Aradului</i> — — — — —	ISAIA TOLAN
<i>Problema Transilvaniei în presa franceză (II)</i> — — — — —	ERNEST ARMEANCA
<i>Dieta Ardealului din 1865 (sfârșit)</i> — — — — —	T. V. PACĂȚIANU
PROBLEME SOCIALE: <i>Explicația sociologică</i> — — — — —	TRAIAN HERSENI
<i>Mister și știință</i> — — — — —	ADRIAN CORBUL
PROBLEME ECONOMICE: <i>Proprietatea agrară în Ardeal</i> — — — — —	PETRU SUCIU
<i>Moartea satului</i> — — — — —	ILIE CRISTEA
PROGROSE ȘTIINȚIFICE: <i>Știința și societatea de mâine</i> — — — — —	Dr. D. A. OLARU
DISCUȚII ȘI RECENZII: <i>Industrializarea orientului. — Soluțiile dlui Iorga. — Partidele politice și selecția valorilor</i> — — — — —	ION CLOPOTEL
<i>Ritmul literar american</i> — — — — —	EMIL ISAC
PAGINI LITERARE: <i>Schopenhauer în opinia lui Eminescu</i> — — — — —	D. MURABAȘU
<i>Scrisori vechi</i> — — — — —	ION BREAZU
<i>Flori dalbe de ger (poezie)</i> — — — — —	TEODOR MURĂȘANU
<i>Fărime. — Din Cartea cântecelor de Heine (poezii)</i> — — — — —	I. CONST.-DELABAIA
<i>Scrisoare (poezie)</i> — — — — —	G. RETEZEANU
SATE, ORAȘE, REGIUNI: <i>Aspecte din Munții Apuseni (concluzii)</i> — — — — —	TRAIAN MAGER
ACTUALITĂȚI: <i>Colaboratorii Societății de Mâine</i> — — — — —	HORIA TRANDAFIR
BULETIN BIBLIOGRAFIC IX. — — — — —	ION MUȘLEA
CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE: <i>Iulius Podlipny</i> — — — — —	C. STOICANESCU
<i>Cei zece ani de viață ai Gândirii. — Fază nouă în viața Teatrului și Operei din Cluj. — Liszt în România. — Mai mult respect pentru munca artiștilor</i> — — — — —	CRONICAR
CĂRȚI, REVISTE, ZIARE: <i>Hesiod: Lucrări și zile, trad. de St. Bezdechi</i> — — — — —	N. LASLO
FAPTE ȘI OBSERVAȚIUNI: <i>A murit eroul dela Marna. — Un om și o funcție. — Biserica din Lipova. — Sărbătorile și vacanțele la Români. — Bugetul Statului și funcționarii. — Cazul Vidrighin. — Data-ria unui pretor. — Decorațiile. — Scandalul Oustic. — Confiscarea averilor „legiunii de tâlhări publici”. — Materialul anchetelor sociale. — Violente și atentate. — Bibliografie. — Redacționale, administrative. — Către cititori</i> — — — — —	REDACȚIA
COPERTA și desene interioare — — — — —	A. DEMIAN

Director: ION CLOPOTEL

Redacția: Piața Unirii 8.

Administrația: Str. Baba Novac 8.

Apare la 1 și 15 ale fiecărei luni

Un exemplar: 30 Lei.

Anul VIII

Cluj, 15 Ianuarie 1931

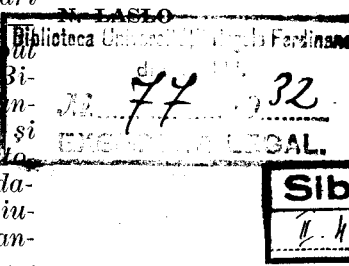
Nrul 1

ABONAMENT ANUAL:

Autorități, birouri, bănci: 1500 L
Societăți culturale, școli: 1000 L
Liber-profesioniști: ... 600 L
Funcționari, preoți, studenți: 500 L

În streinătate: dublu

Abonamentele se plătesc anticipat

Toți fumătorii sunt satisfăcuți cu nouile țigarete ale Cassei Autonome a Monopolurilor

DELA „SOCIETATEA DE MÂINE“

ADMINISTRATIVE. Pentru a evita schimbările prea dese de ordin tehnic și a da revistei o estetică deosebită ne-am hotărât ca în întregul an 1931 să dăm un singur tip de hârtie, și anume antic-nesătinată. Calitatea acestei hârtii este superioară și sperăm să o putem menține. Avem asigurarea fabricii furnizoare, că ne va putea aproviziona cu același sort de hârtie la timp. Chiar în numărul de față întrebăm acest tip de hârtie, foarte plăcut ochilor. În dorința de stabilitate, ne-am hotărât și la această îmbunătățire, cu încrederea în vechii și noii noștri cititori că vor consimți la o cât mai largă recomandare de abonare a »Societății de mâine«. Tot o mică inovație am introdus încă delă anul trecut: de a trimite revista învelită pentru a nu fi expusă la murdăria în ambulanțele și birourile poștale.

A. D. Xenopol: Istoria Românilor din Dacia Traiană.

Marea casă de editură bucureșteană Cartea Românească va termina încurând imprimarea grandioasei opere a lui A. D. Xenopol: Istoria Românilor din Dacia Traiană, ediția a II-a în 15 volume sub îngrijirea dlui I. Vlădescu. Au apărut până acum 12 volume, iar ultimele 3 vol. se găsesc sub tipar. Pentru această monumentală lucrare să fie cât mai accesibilă marelui public, cu toată prețul unui volum este de 150 lei, cele 15 volume pot fi comandate numai pentru 1500 lei. Este o însemnată înlesnire pentru toți câți vor să-și împodobească biblioteca lor cu o strălucită sinteză a dezvoltării de veacuri a românismului.

Cugetătorul și filosoful cu reputație mondială A. D. Xenopol a făcut din studiul istoriei o adevărată disciplină științifică. Insuș marele nostru istoric d. N. Iorga recunoaște, că această carte „a reprezentat fără îndoială una dintre cele mai mari eforturi ale spiritului românesc aplicat la știință“.

Pregătirea științifică a lui Xenopol era dublată de o extraordinară vioiciune spirituală, iar capacitatea de a scormoni și utiliza o imensă bogăție de izvoare, i-au creat o adevărată faimă.

Stilul colorat și curgător, ici-colo chiar pătruns de o caldă însuflețire, ușurează și face plăcută citirea cuprinzătoarei istorii naționale, care este o glorie a tiparului românesc. Oricare nație ar avea dreptul să se mândrească cu o lucrare de dimensiunile și valoarea Istoriei Românilor din Dacia Traiană.

„Cartea Românească“ atât de temeinic organizată, de activă și de exigentă în ce privește valoarea cuprinsului și forma estetică a cărților editate, își adaugă prin imprimarea ediției a 3-a a Istoriei lui Xenopol, un merit mai mult.

Almanahul Graficei Române 1930

Toți cari ne îndeletnicim cu îngrijirea tiparului ne simțim sufletul înfiorat de plăcuta surpriză a cărții de gust care e Almanahul Graficei Române, pe care teascurile „Scrisului Românesc“ din Craiova ni-l trimit regulat de o serie de ani.

Almanahul nu este numai un îndreptar grafic, care să ne delecteze cu cele mai noi modele de literă și cu cele mai inspirate chenare și titluri decorative de cărți, ci este o adevărată contribuție de istorie culturală și literară. Dd. Em. Tătărescu și Al. Marcu ne relevă progresele tehnicii tipografice din Franța, Belgia și Italia. Dd. Ion Bianu și Gh. Bogaan-Duică scot odată mai mult în relief importanța primelor slove românești dela Brașov. D. Tomescu dă la iveală pagini necunoscute din fecunda producție a părintelui literaturii românești I. Eliade Rădulescu — pe nedreptul învinuit, că n'ar fi pretins spirit critic dela cei cari scriu; e o reabilitare foarte izbită. D. Virgil Molin este instructiv ca totdeauna.

Nu putem decât felicita editura „Scrisului Românesc“ pentru această carte-model pe care ne-a pus-o în mână, urându-i să stăruiască a ne-o trimite regulat an de an multă vreme înainte!

D. Voinea: Studiul comerțului

D-l D. Voinea inspector al învățământului comercial ne-a deprins de ani de zile să aibe în circulație cărți de contabilitate, statistică școlară, de istorie și corespondență școlară. Stăpânește un vast câmp de cunoștințe în domeniul științelor comerciale. Totdeauna se distinge printr-o expunere limpede și sobră, elegantă și practică. Volumul Studiul comerțului este ieșit dintr-o experiență bogată personală și dintr-o aprofundată cercetare de izvoare. Cartea cuprinde numeroase capitole și este aprobată ca manual pentru școlile superioare de comerț. Este editată de librăria R. Cioflec din Cluj și costă 87 lei.

FIGUR

REPREZEN-

TATIVE

In amintirea lui Vasile Bogrea

La Viena, în 1927, cuțitul rece al unui „principe” al chirurgiei moderne, — „principe” grăbit să nu piardă trenul care îl ducea spre America cea cu grase răsplătiri în aur, — s'a jucat cu viața unui sărman Valah chinuit de arsurile bolii, făptură subredă în care străinul nu putea bănuî că se ascunde una din cele mai scânteetoare și mai surprinzătoare manifestări sufletești ale unui neam.

S'a stins „cu zile” bietul Vasile Bogrea, trup puțin și știință multă, fala Universității clujene și orgoliul micii „Societăți Etnografice”, pe care o iubea mai mult decât pe orice altă asociație din care făcea parte. S'a stins printre străini, în patul unei clinici, torturat de operații inutile, făcute de medici secundari, nedibaci în a închide rănile căscate prin care fugea un suflet desrobît de lanțurile durerii. S'a stins, lipsit de o mângăiere, de o vorbă românească, ocolit numai de cărțile lui dragi, în mână cu caștelul pe care nota ultimele lui legături cu viața: un sunet depărtat de clopot... gânduri către țară... melancolia că și-a greșit drumul vieții... amărăciunea că nu a lucrat altfel și mai bine... Și în ultimele clipe, pe fruntea lui nu s'a pus o mână liniștitoare, gândurilor lui grele nu a răspuns un glas prietensc care să-i înșele întristarea și să-i avânte sufletul spre zări mai senine. Nu a avut norocul nici de suprema împăcare cu Dumnezeu în credința strămoșilor săi. Ca un tăciune înegrit, s'a stins apăsător de gânduri și necurățat de păcate.

Și acum, când nu îl mai avem între noi și când vedem golul rămas în urmă, descoperim că Bogrea a fost mai mare de cât îl știam. Cu tot vârtejul de simțiri contrare, care s'au agitat în jurul persoanei lui, trebuie să recunoaștem că Vasile Bogrea a fost un creator de atmosferă, un centru de polari-

zare, un scriitor iubit și temut, un savant de o covârșitoare superioritate, un vrăjitor care fermeca prin spiritul și prin cuvântul lui incomparabil.

Dar tragedia acestei existențe e că a fost mare, nu atât prin ce a făcut și a lăsat în urmă, ci prin ceea ce e vădit că ar fi putut să facă dacă viața i-ar fi fost mai darnică și dacă timpul i-ar fi îngăduit să dea la iveală cel puțin o parte din ce se ridica temelnic și încet în tainele sufletului său.

Prin mulțimea prodigioasă a cunoștințelor sale, prin puțința de a se orienta instantaneu în orice problemă, oricât de delicată, prin precisiunea stupefiantă a memoriei sale, prin ușurința de a-și exprima gândirea fără silă, în fraze învaluitoare și irezistibile, — ajungea să-l asculte o oră spre a-ți da seama că te afli în fața unui exemplar genial de umanitate. Mulți l-au învinuit că a fost rău și necruțător și au suspinat ușurați auzind că a fost înlăturat din drumul lor. Dar cei loviți să nu uite ce infern a fost viața lui în cei zece ani din urmă, când durerea nu i-a dăruit o zi de liniște fără să-l pedepsească a doua zi cât mai cumplit. Pe el *niciodată* nu l-a cruțat suferința, și am vrea ca el să fi cruțat *totdeauna*. Cu sănătatea lui natura nu a fost niciodată generoasă, și am vrea ca el să fi fost generos *totdeauna*! — Și să nu se uite că Bogrea a fost și un luptător, un cavaler consacrat științelor umanistice, — poate singurul pe care l-a avut generația noastră. Și luptătorul pentru ideal nu cruță, — de cât după ce a învins. Sobrietatea lui de ascet, închinat cărții până la sacrificiul vieții, îi dădea drepturi pe care nu și le poate însuși oricine, și această presiune morală au simțit-o toți adversarii lui, cu care de multe ori s'a jucat și pe care uneori, încrun-

tat, i-a împins într'un colț de unde nu mai era ieșire și unde singura atitudine convenabilă rămânea tăcerea și uitarea.

De altfel, cât a prețuit Bogrea pentru cultura românească, e de prisos să o arăt eu, când a spus-o idolul său, N. Iorga, în fața căruia simțea un orgoliu să se coboare și care i-a răspuns închinându-se înaintea rămășițelor lui, ca înaintea „celui mai mare învățat dintre Români”. Rămâne însă ca o datorie să se arate ce a însemnat Bogrea pentru folklorul românesc și pentru Societatea Etnografică din Cluj, — prima încercare serioasă de cercetare științifică a poporului românesc, având printre membri săi etnografi specializați, geografi, filologi, istorici și medici, — societate de a cărei activitate Vasile Bogrea a fost legat până la moarte.

Se poate spune că nu am avut învățat mai pregătit și mai predestinat să facă folklorul românesc de cât Vasile Bogrea. Uneori rămâneai cu o impresie de nefiresc: parcă citise tot, și ținea minte tot. Nu numai titluri de cărți și conținuturi, dar amănunte din cele mai bizare, până la greșeli de tipar, până la pagină și rând.

Folklorul nostru e una din științele cele mai dificile ce se pot închipui. Pe lângă un material imens neadunat încă, un alt material imens publicat, dar adesea foarte nesigur, fiindcă în bună parte e alterat de culegător, de obicei un entusiast fără pregătire științifică și care crede că poate îndrepta sau întregi texte făcând exerciții de compoziție pe seama literaturii populare. Un material care rar e adunat ca document științific, ci de cele mai multeori numai ca specimen de artă, deci cu gândul de a-l reda cât mai „frumos”, — adică așa cum ar înțelege că ar fi „frumos” cel care îl culege. Pe lângă aceasta, un material care nu a fost serios sistematizat, nu avem

în folklorul nostru o bibliografie cât de cât completă și cu atât mai puțin o discernere a categoriilor de probleme și o ierarhizare a lor. — Și pe temeiul acesta, mai ales cei nepricepuți s'au simțit datori să ridice explicații fantastice sau împrumutate dela străini și astfel să încurce și mai mult ce s'a adunat destul de încurcat și nesigur. Câtă prudență, câtă atenție, cât simț critic și câtă memorie nu ți se cere ca să desprinzi ceva precis și autentic, și pe această bază solidă să ajungi la un rezultat plauzibil!

Astfel de însușiri avea Bogrea într-o măsură superioară. Și avea mai mult de cât atât. Cunoștea filologia ca puțini filologi, cunoștea istoria ca un adevărat istoric, stăpânea perfect limbile de cultură veche și modernă și era în curent cu toată literatura noastră folklorică. Și cu astfel de uriașe pregătiri, — cum numai la răstimp de câte un secol se întâmplă să se adune într'un singur om, — ce te surprinde e slăbiciunea lui de a deslega șarade folklorice, filologice sau istorice. Muncea luni de zile, vânzolia toată cărtăria unui oraș, ridica pachete de fișe, ca să descopere origina unui cuvânt, sau să dea cea mai nimerită explicare a unei controverse de amănunt. Făcea miniaturi desăvârșite, adevărate capod'opere ale genului. După o imagine a lui — căci se ascundea în el un fin literat și un poet discret care în ultimul timp începuse chiar să-și publice versurile pline de presimțiri funeste, — era cercetătorul care răscolea ani de zile prundișul ca să găsească vre-o câteva fire de aur. Amintese numai notele lui despre „avgar“, despre „cucinii“, despre „sfinții vindecători“, sau despre expresia „iscusate“, care se găsește o singură dată, într'un singur vers al unei colecții de poezii populare, și care, după cum dovedește el, este o veche supraviețuire bizantină în viața poporului românesc.

Și câtă scrupulositate! Imi amintesc ce goană am dat amândoi prin atlasele, dicționarele geografice și descrierile de călătorii ale Institutului de Geografie din Cluj, spre a descoperi o provincie Javarra, de care ținea minte că s'ar afla pe undeva prin Orient, provincie de unde ar fi fost adusă în Europa o specie de câini de Javarra (dela care credea că ar deriva cuvântul nostru *javră*). — Probabil nu a găsit-o, căci nu imi amintesc să fi publicat ceva în această privință.

În acest gen al miniaturii de sigur Bogrea a fost neîntrecut și de studiile lui sunt obligate să țină seamă nu numai folklorul, ci și filologia, toponimia, istoria și litera-

tura veche românească. Dar câtă descurajare te cuprinde când vezi că soarta l-a smuls dela munca lui, înainte ca atâtea strălucite calități să fi fost aplicate la o mare problemă, pe care, chiar de nu ar fi rezolvat-o, cu siguranță ar fi pus-o pe temeliile cele mai trainice și ar fi înaintat-o cât poate fi înaintată în condițiunile impuse de vremea și de știința noastră! Și dovezi evidente că putea desvolta problemele cele mai ample, avem în criticele lui despre studiile celor care nu aveau nici pe departe pregătirea lui și totuși atacau enigme de care el se sfia să se atingă în scris. De multeori aceste critici ale lui sunt mai de preț de cât toată „opera“ celui criticat.

Pentru Societatea Etnografică din Cluj, el a fost nu un membru, ci un ctitor și un neconținut susținător. A primit să fie vice-prezident ca să aducă o surprindere și o mângăere unui prieten depărtat și grav bolnav. În cei trei ani de activitate ai Societății, iubitor și devotat, el s'a interesat de tot și a luat parte la toate ședințele, gata oricând să vină cu mărgăritarele sale să îplinească un program care nu părea destul de bogat¹⁾ — Nu prea suferia controversa, dar în discuție întotdeauna aducea lumini neașteptate și observațiuni scânteietoare.

Fată de ceice numim noi Etnografie, sta încă în rezervă, fiindcă el era un om „de carte“, iar nu de cercetare în mijlocul poporului viu și în mijlocul naturii. Dar se convinsese că activitatea folklorică, spre a lua un nou avânt în țara noastră, e bine să fie întărită și lărgită prin disciplina etnografică și geografică, mult mai precisă și mai sistematizată²⁾. El însă rămâ-

¹⁾ Ar fi păcat ca o activitate, atât de fericit începută, să nu reînvie acum, când Clujul are o catedră și un Muzeu românesc de Etnografie. Micul fond de 80.000 lei, dăruit de Ministrul Instrucțiunii de atunci, d. Alex. Lapedatu, și ținut în păstrarea secretarului Societății, poate da și o bază materială pentru reluarea activității.

²⁾ Interesul pentru Geografie și folosul pe care îl putea scoate din această știință, se vede din unele note. Astfel originea românească a cuvântului „Gălău“ (orașel lângă Cluj), i-a fost sugerată după ce i s'a atras atenția asupra numirii „Gyalu Mare“ de pe hartă lui Lipsky; lămurirea unui cuvânt obscur din Paul din Alep a venit după ce a văzut însemnarea „Ceatal“ pe hărțile vechi ale Dobrogei, pe care le studiam atunci pentru urmărirea populației românești în această provincie, în sec. XVIII și XIX; nota despre „bour și zimbru“, dintr'o polemică cu Weigand, a eșit după o comunicare ținută în 1921 la Inst. de Geografie asupra repartiției localităților cu nume de „zimbru, bour și breb“ în ținuturile românești. — Feri-

nea prin excelență „folklorist“ și ținea atât de mult la acest titlu, încât s'a simțit atins ca de o ironie, când i s'a făcut elogiu că e mai mult de cât un „folklorist“.

Și toată această comoară, atât de rară, s'a risipit. Flacăra subtilă a inteligenței lui s'a stins la suflarea unui doctor grăbit, care ne-a trimis înapoi un pumn de țărănă, menit să se odihnească lângă Universitatea în care el făurise atâtea planuri mari și dăduse învățătură înaltă la câteva serii de studenți. Uitarea s'a așternut repede. Mai rămâne un teanc de file scrise, pe care admiratorii pioși vor să le adune într'un volum, și rămâne, la câțiva, amintirea unui prieten iubit și mândria de a-l fi avut între ei. Și când te gândești la ce ar fi putut să facă Bogrea pentru cultura românească și pentru Universitatea din Cluj, măcar în cei doi-trei ani, pe care cu siguranță i-ar mai fi trăit, dacă nu alerga singur sub cuțit, — îți vine să crezi că în adevăr există o lege ascunsă a fi-rei, care cere la temelia așezămintelor trainice, sacrificiul de sânge al celor mai aleși reprezentanți ai unui neam.

cite timpuri de colaborare colegială la Universitatea din Cluj! Timpuri când politica nu începuse a face ravagii și nu împărțise pe profesori în bisericuțe vrășmașe.

G. Vălsan

Flori dalbe de ger . . .

Hoi Ler, Hoi Ler,
Floarea Lerului
Floarea Gerului —
Peste lume, peste brazi
Mândru chip s'arată azi,
Sus în poarta cerului.

Dar nu-l chip ca chipurile —
Hoi Ler, Hoi Ler,
Nici nălucă de ninsoare și de ger...

Că-i icoana unei tinere Fecloare.

Hoi Ler, Hoi Ler,
Mii de ingeri îi țin scara
Pe pământ să se coboare...
Hoi Ler, Hoi Ler,

... Peste fruntea rumenă și bună
Mândrul soare l-a împletit cunună,
Raiu-l poartă 'n loc de cingătoare,
Luna-l doarme gudurată la picioare....

Hoi Ler, Hoi Ler,
Flori dalbe de ger....!

Teodor Murășanu.

Originea românească a Aradului

„Suntem majoritarii și băstinașii acestui oraș, căci, duceți-vă la cimitire și veți vedea că optzeci la sută dintre crucele de acolo sunt maghiare“.

(Din discursul publicistului dr. Nicolae Krenner dela adunarea electorală din 9 Martie 1930 a partidului maghiar din Arad).

Istoria știută astăzi a Aradului are toate păcatele unei istorii ungurești; este adică întâi de toate făcută falsă, tendențioasă. Și fiindcă acest de seamă punct dela granița unde mereu aveau să se ciocnească în decursul veacurilor cele două și mai pe urmă trei tendințe etnice cari au dominat istoria localității și a ținutului: expansiunea românească spre vest, expansiunea brutală a ungarilor spre răsărit, expansiunea sârbească spre miazănoapte, a avut nu unul, ci destul de mulți făuritori de această în istorie, e foarte firesc să avem o istorie a Aradului așa cum o avem, așa cum din indolența de neînțeles a cărturarilor români din acest odinioară frământat și luminos centru de viață și de slovă românească a lăsat-o să rămână până astăzi: o istorie pe care numai cine n'a voit nu ni-a falsificat-o.¹⁾

¹⁾ Scrieri ungurești despre Arad:

Peretsényi Nagy László: A régi Orod dolgai. (Cronică poetică).

Fábián Gábor: Arad vármegye leirása.

Lakatos Otto: Arad története, 3 vol. Arad, 1881, Tip. Gyulai István.

Parecz: Aradmegye és városa ismertetése. (Statistici).

Márki Sándor: Aradvármegye és Arad szabad királyi város története, 2 vol. Arad, v. I. 1892, v. II. 1895. Ed. comisiei monografiei. Face parte din colecția: Arad vármegye és Arad sz. kir. város monographiaja, publicată cu ocazia mileniului dela 1896).

Dr. Somogyi Gyula: Arad szabad királyi város leirása, Arad, 1913, tip. Réthy. (Extras din Aradmegye és város monographiaja, vol. III).

Literatura maghiară privitoare la Arad, răspândită prin diferitele ziare locale de pe vremuri, prin buletinele diferitelor societăți. (Kölcsi, a învățătorilor, etc.), este din cale afară de bogată. Am citat aci numai principalele scrieri accesibile oricui. Dintre ele, cea mai cinstită e a lui Lakatos, fost șef al ordinului minorităților din Arad. Toate cele comandate în legătură cu mileniul dela 1896, a lui Márki, a lui Gáál, a lui Somogyi, sunt impregnate de un șovinism furibund și caracteristice prin eliminarea a tot ce se găsește la antecesorii privitori la Români.

Nu este deci de loc ușor a lămuri trecutul Aradului, când singurele documente ce le putem utiliza sunt cele ungurești, rămase dela niște istoriografi preocupați să mintă cât mai pe placul unor autorități ce îi subvenționa.

Acest trecut trebuiește însă odată lămurit. Trebuiește lămurit nu numai pentru că-i o rușine să rămână cum este, ci pentrucă dănuirea lui în capetele românești în singura fizionomie, ungurească, falsă prin urmare de jos până sus, pe care o are astăzi, este deadreptul un pericol pentru noi, în vremurile aceastea când trebuie să recucerim ceea ce ne-a furat vitregia veacurilor lungi de impilare. Cerem pe toate drumurile să ni se facă dreptatea pentru care desrobirea dela 1918 nu ni-a dat decât posibilitățile, și nu știm adevărul în numele căruia trebuie s'o cerem, pentrucă mereu ni-a plăcut să înghițim necontrolate toate câte ni le-au îmbiat dușmanii cauzei românești. Cerem românizarea orașelor, cerem un Arad românesc, și firește că nimic nu este mai natural, nimic nu este mai îndreptățit decât s'auzi tipându-se din partea cealaltă, că pretenția noastră este o dăunare samavolnică și arbitrară a altora, de vremece nu putem să afișem decât un titlu de drept care ne degradează: dreptul celui care a ajuns prin împrejurări deasupra, — sau unul tot pe atât de slab: că e vorba despre capitala unui județ locuit în cea mai mare parte de români, care prin urmare trebuie să fie expresia ținutului în fruntea căruia stă. Așa s'a răspuns întotdeauna încercărilor noastre de a recuceri ceva din ceea ce odinioară a fost aici al nostru, și răspunsul era și legitim și de efect. Era legitim, pentrucă Aradul n'are până astăzi decât o istorie maghiară, și din păcate admisă din indolență de toți câți au aici o răspundere românească. Era de efect, pentrucă românul de aici nu e numai așa cum îl arată această indolență a sa față de atâtea îndrăzneli și minciuni câte cuprinde istoria fabricată de unguri a Aradului, ci mai este, ca orișice om ce n'a ieșit încă total din mentalitatea de slav, umanitarist. Era acest răspuns și a fost prin urmare de efect, și n'are cititorul decât să-și amintească de atâtea bateri în retragere câte a cunoscut aici acțiunea românească în decurs de zece ani românești, sau mai ales de acea bizară atitudine din toate alegerile comunale a tuturor partidelor noastre, cari n'ar fi admis până în iarna trecută pentru toată lumea asta, ideia că românii ar putea să lupte în Arad singuri, cu lista lor neîmpistritată de o majoritate zdrobitoare de candidaturi streine, susținută numai de populația românească, care, și fără o istorie scrisă, a stăpânirii sale în Aradul reclamat de toate venitu-

riile, își dovedea astfel trecutul și majoritatea sa în acest oraș. A trebuit curajul de astă iarnă, a trebuit un om ca prefectul de județ dr. Iustin Marșieu, care să răscolească în sfârșit statistica demografică a Aradului, și punând-o în fața îndrăzneților din tabăra maghiară și a neștiutorilor necredincioși și îndiferenți din tabăra noastră, să dea comanda și să spună bătând cu pumnul în masă, că ar fi sau o lășitate sau o prostie incalificabilă, să se primească o supremație maghiară la conducerea comunei, când față de 7100 de alegători români, toți minoritarii din Arad, din toate tagmele, politice, naționale și confesionale, sunt numai 6500.²⁾ Astăzi dar începutul ce ne trebuia este făcut. O mentalitate rușinoasă ce nu se putea înstăpâni dacă ne-am fi cunoscut mai bine trecutul din acest atât de important odinioară centru de acțiune românească, a primit întâia lovitură, căreia nu se poate să nu-i urmeze curând a doua: adevărul scris despre ceea ce am însemnat de când se poate ști, în acest Arad reclamat de șovinismul unguresc.

1. The first group of people who are not in the labor force are those who are not in the labor force because they are not in the labor force. This group is the largest group of people who are not in the labor force.

Dând acestei încercări de revizuire istorică titlul pe care i l-am dat: „*Originea românească a Aradului*“, n'am înțeles să afirm că întâia așezare omenească de pe locul Aradului de astăzi a fost românească, ci numai că dintre câte neamuri locuiesc acum în Arad, întâii în ordinea cronologică suntem noi.

Cine a înființat Aradul nu se va putea ști poate niciodată, fiindcă nimic nu putem ști despre el înainte de secolul al 17-lea decât că exista de mai înainte, fie dintr'o vreme când locuitorii acestor locuri eram numai moi, fie din vremuri și mai vechi încă, făcut poate într'adevăr de Daci, după cum spune o tradiție citată de Fábrián,⁸⁾ sau poate de alții de cine știe care lege.

Atât se poate ști despre trecutul său dinainte de secolul al 16-lea.⁴⁾ Tot ce îi atribuiesc până la această dată istoriografii unguri, este trecutul unui alt Arad, care nu mai există, care nu era pe locul celui de acum, și care nefiind al nostru nu ne interesează decât indirect. Acest alt Arad, care nu se numia așa ci *Orod*, bine cunoscut în istoria maghiară îndeosebi pentru dieta înecată în sânge a lui Béla II, Orbul și deasemenea pentru capitlul călugăresc și prepozitura ce era aici, era la o distanță bunicică de Aradul nostru, pe locul Glogovăului șvăbesc de astăzi, și după ce a fost distrus de două ori de tătari și mai

2) Alegerile comunale din Martie 1930 au fost primele făcute în numele acestei lozinci: coaliția românească — liberală și național-tărănistă, din care au lipsit oficial averescanii și antisemiții — n'a ajuns la rezultatul ce-l indicau cifrele demografice. Majoritatea obținută a fost cu mult inferioară celei din statistica demografică a orașului, din cauza unei a doua liste românești care a candidat în ciuda obștescului oprobriu, și deasemenea din cauză, că o însemnată circumscripție românească, a Pârnevii, a votat în bună parte cu ungurii, ca să dovedească mentalitatea de care ne plângem în rândurile de față este și mai periculoasă decât s'ar putea crede.

3) Fábrián, Arad 1., 2—3. Despre tradițiile arădane privitoare la urmele rămase dela Decebal în acest județ, v. Márki, 1. c. I. 21, apud Peretsényi Nagy László, 1. c. p. 49, unde i se atribuie lui Decebal cetatea dela Dezna. Tot lui i se atribuie biserică dela Covăsint, cf. Márki, ibid.

4) Pricina acestei totale lipse de informații despre trecutul Aradului trebuie căutată în calamitățile ce s'au abătut asupra lui: revoluția lui Doja, ocupația turcească, etc. și mai ales în dispariția arhivei sale întâmplată cu ocazia distrugerii dela 1707 a orașului. (V. Lakatos. 1. c. I., 59, și Fabian 200).

apoi de turci, a pierit de pe fața pământului odată cu desființarea dela 1566 a prepoziturii și a capitulului de canonică hotărâtă de dieta ardeleană dela Turda.⁵⁾ Aradul celalalt, Aradul de acuma, Aradul pe care îl vom numi al nostru, exista și înainte de această întâmplare, și e pomenit ca existent, concomitent cu Orodul din vecinătate, într'un document dela începutul secolului al 16-lea și în altul dela mijlocul secolului al 15-lea. Nostim și caracteristic pentru procedurile istoriografice maghiare, localitatea care până aci nu existase pentru istoricii unguri, a apărut în istorie îndatăce Aradul capitlului călugăresc de pe locul Glogovățului de astăzi a dispărut de pe fața pământului. Nu apăruse până atunci, pentrucă nu era necesar. Acum însă ivirea lui era impusă, pentruca printr'o mistificare a istoriei, opera șovinismului maghiar, care a început în secolul trecut și cu osebire după revoluția lui Kossuth, și care a însemnat maghiarizare pe toată linia și cu toate mijloacele, să poată să-și găsească o îndreptățire: originea maghiară a orașului, dusă prin mincinoasa mutare a Orodului la Arad până la 1002, când un comandant săcui Arad ar fi înființat Aradul lângă o cetate făcută mai înainte de nu se știe cine.

Aceasta au avut-o a o dovedi autorii monografiilor comandate de oficialitatea maghiară: acest fir dela un prețins comandant săcui dela 1002, care nu se numia Arad ci Orod și care ar fi înființat Aradul de acum, ungurese precum a fost ungurese la origine. Cum au făcut-o, stau dovadă volume întregi, în cari aflați despre orice afară de un singur lucru: despre adevărații locuitori ai localității, despre românii cărora li-a fost răpită prin mijloacele silnice cunoscute ale șovinismului post-kossuthist.

Noi n'avem în rândurile de față decât să scărmănăm acest capod'operă de fals istoricesc cum rar se poate întâlni altul.

In cele ce urmează vom dovedi:

Că au fost înainte de 1566 două Araduri: cel fără trecut, depe locul Aradului de astăzi, și celălalt, cu trecut, deoarece era unguresc, depe locul Glogovațului de-acum, la o depărtare de vre-o 8 km. de Aradul adevărat.

Că Aradul adevărat dar fără trecut era o comună etnică, iar pseudo-Aradul, Orodul dela Glogovăț, nu. Că acest Orod căruia nu-i vom tăgădui vremurile sale de silnică atotputernicie, era ceeace era o mănăstire și-o prepozitură feudală: o adunătură de omni-potente fețe bisericești, în vremurile sale bune cu respectivele sale forțe armate heteroglole, trebuitoare iobăgirii unui număr de sate fantastic și expedițiilor militare cerute de stăpânire sau de întâmplătoarele rezvrătiri ale iobagilor. Că se mai compunea acest Orod, în anumite timpuri, dintr'o vamă și la câteva dați dintr'o prefectură de județ, apărută ca să dispară.

Că la data când Orodul a dispărut de pe fața

⁵⁾Preocupați cum erau ca să consacre prin acest Orod istoricitatea veche ungurească a Aradului, istoricii maghiari s'au legat de înecatul de pai de dieta pomenită a lui Béla Orbul ca și de persoana acestui rege nenorocit al lor. Au adus această dietă la Orodul de pe locul actualului nostru Glogovăț svăbesc, dar s'au ridicat păreri tot pe atât de hotărâte care constatau că Orodul dietei lui Béla al II-lea n'a fost acesta, ci altul, în altă parte a fostei Ungarii. Părerile nu sunt unisone nici în privința datei acestui parlament; Pray o crede 1133, Peret-sényi Nagy, Fábíán și Márki 1135, iar Lakatos, după istoricul Horváth Mihály, 1132 (v. Lakatos, I. 18, nota 1.). Tot pe atât de controversată e și părerea că Béla al II-lea s'ar fi înmormântat aici, în acest loc pe care l-a stropit cu sânge de magnați răsculați. (V. Lakatos, I. 18, 22).

pământului ca să se mute pe placul istoricilor unguri la Arad, vama nu mai exista, iar de prefecură nici pomeneală nu mai era; așa că la această dată Orodul se limita la capitulul de canonică și la prepozitură, devenite acum o biată mărturie a unui trecut de măreție, pentru că turcii cari au devastat cu câțeva vreme înainte localitatea, vor fi avut de sigur grijă să decimeze forțele armate ale acestui feud bisericesc, de vreme ce pe fețele bisericești dintr'ânsul le-au decimat ca după obicei.

Că, așa dar, o astfel de răvășită adunătură de fețe bisericești celibatate, nu puteau să întemeieze la Aradul unde s'ar fi mutat, o localitate etnică, și că, dacă, totuși s'ar fi mutat aici și o întemeiau, această așezare era prea puțin maghiară, pentru că se știe îndeobște cât de puțin maghiar era pe acele vremuri și chiar și mai încoace, etnicul ordinelor călugărești din Ungaria.

Căci nici o ipoteză dintre acestea nu s'a întâmplat: Orodul călugăresc, Orodul heterogen, Orodul latin și nicidecât unguresc, nu s'a mutat la Arad, pentru că desființarea lui s'a făcut prin expulsare, nu din localitate, ci din întreaga țară protestantă a Ardealului, în care Aradul era și el pe vremea aceea.

Că, în sfârșit, ori s'ar fi întâmplat mutarea Orodului la Arad, ori ea nu s'a întâmplat niciodată, Aradul a rămas neunguresc și că a continuat să se mențină neunguresc până târziu de tot, în secolul al XIX-lea.

Am afirmat că până la 1566 două Araduri, sau mai corect un Arad și un Orod, dintre care ultimul unguresc, atât pe cât a putut fi ungurească o așezare vamală și călugărească medievală din aceste părți.

Afirmația nu e noastră, ci a primilor doi istoriografi maghiari ai Aradului, Fábîán și Lakatos.

„Sunt unii — spune Lakatos, transcriind aproape cuvânt cu cuvânt pe Fábîán — cari fie din lipsă de experiență în istorie, fie din naivitatea inocentă de a asigura acestui oraș o istoricitate cinstită, confundă bucuros Aradul cu Orodul, și vreau să le considere un singur oraș.”

Că n'au fost o singură localitate, un singur „oraș”, cum se numiau până nu demult în secolul trecut localitățile din Ungaria, o dovedesc cu prisosință ambii istorici amintiți.

„Orodul, spune Fábîán, era în chip vădit, identificat deosebit de Arad încă din cele mai vechi timpuri. Palma, eminentul nostru istoric, o spune clar, că Orodul se afla la o distanță de vre-o trei mii de pași de Arad.” Tot astfel vorbea încă înaintea sa Thuroczy László⁸⁾, deasemenea metropolitul de Strigoni Petre Pázmány, după cum se poate citi la Fuxhoffer. Și mai înainte încă, la 1561, în Conscriptia porților palatiale a lui Ștefan Földváry, vedem că o parte a Aradului era în stăpânirea episcopului de Orade, iar altă parte în stăpânirea capitolului dela Orod⁹⁾; ceea ce dovedește că Aradul și Orodul nu erau unul și același. Dar aceasta o putem întări cu documente autentice din vremuri și mai vechi încă. Avem un document eminent, un Testi-

monialis, dat la 1517 sub numele nobililor din județul Orod, prin care aceștia dovedesc, că atunci, când au ținut o judecată la Arad, cei dela capitolul din Orod au protestat împotriva fraților paulini așezați la Cladova, în județul Orod, din cauza anumitor vânzări de proprietăți.¹⁰⁾ Se poate deosebi mai bine decât așa Orodul de Arad? Vedem de aici, că ambele acestea, erau cunoscute, *concomitent*, din vremuri foarte vechi, dar se înțelegeau prin ele două locuri diferite.¹¹⁾

Tot Fábîán spune într'alt loc:

„Orașul, cetatea și capitolul Orodului au dispărut total în veacul al 16-lea și pe locul lor se află astăzi populatul sat nemțesc Glogovăț.”¹²⁾

Insușindu-și tot ce-a spus, citând din Pázmány, Thuroczy și Palma, înaintașul său Fábîán Gábor, Oto Lakatos spune la rândul-i:

„Că Aradul actual și Orodul de odinioară nu sunt unul și același oraș, e evident chiar și din poziția geografică a celor două orașe. Pe locul vechii cetăți a Orodului este astăzi localitatea nemțească Glogovăț.”¹³⁾

Iar în alt loc:

„Orodul a dăinuit până la 1521, când a fost distrus de turci. Numele Arad survine deja într'un document din 1517, iar în recensământul dela 1561 al lui Ioan Földváry e amintit ca un sătuleț cu 3 porți. Orodul și Aradul erau deci două localități deosebite: Orodul era oraș și reședință a județului, iar Aradul un sat... Actualul nume Arad și oraș Arad nu este deci un urmaș descendent al stinsului Orod, ci frate și urmaș lateral, care apoi a luat locul aceluia și a ajuns atât de departe, încât și județul s'a numit după el.”¹⁴⁾

La 1885 Fábîán seria (I. c. p. 92):

„Că cetatea și orașul vechiului Orod se afla unde este astăzi Glogovățul, am mai spus-o deja; și de fapt, ni-au rămas ruini impunătoare atât din cetatea de odinioară, cât și din uriașa biserică, pe care, în special scriitorii noștri bisericești, o atribuesc capitolului din Orod. Fundamentul gros al marelui biserici cu două turnuri făcută după chipul crucii apostolice, se poate vedea și astăzi. Iar înainte de asta cu 30 de ani, înșiși pereții ei se ridicau până sus de tot, din piatre patru-unghiulare frumos cioplite, care însă astăzi toate sunt scoase și cărate. Biserica din Glogovăț e făcută în bunăparte din aceste ruine, care, prin proporțiile lor uriașe nu au plăcut. Grosimea pereților a fost mai mare de un stânjin pojonez; biserica era împrejmuită de o fortificație cu pereți dubli de aceleași proporții, pe al căror loc astăzi sunt edificate case.”

Așijderea constata peste o jumătate de veac, la 1881, Oto Lakatos:

„Ruinele bisericii din Orod se mai vedeau încă la 1866; păcat că, cu câțiva ani în urmă, locuitorii din Glogovăț le-au dărâmat și cărat ca să se servească de materialul din ele la conostructii. Pentru ca să împiedice aceasta, episcopul de Cenad Bo-

¹⁰⁾ După Fábîán, acesta e cel mai vechi document existent, privitor la județele Arad, respectiv Orod. Publicat în Fábîán, I. c., 207, doc. E.

¹¹⁾ Fábîán, I. c., p. 8—9.

¹²⁾ Fábîán, ibid. 150.

¹³⁾ Lakatos, I. c., I, 40. — Despre originea românească, de pe vremea lui Iosif al II-lea, a satului Glogovăț, vezi în ziarul „Alföld” (Arad) XV, 103, 6. V. 1867, foiletonul lui Andrejkovics I.: „Glogovász eredete”.

¹⁴⁾ Ibid I, p. 15, citând deja tratatul pe atunci în manuscris al lui Földes, despre originea și denumirea Aradului.

⁶⁾ Lakatos, I. c. I, 39.

⁷⁾ *Orodinum* — trium circiter passuum millibus ab *Aradino* distat, hodie ab incolis *Glogovász* appellatum. V. Specimen Herald. Regni Hung. p. 71 sub O.

⁸⁾ In opera Hungaria, p. 207.

⁹⁾ Conscriptia e reproducă în latinește, la Fábîán, I. c., p. 20—39; vezi despre Arad p. 23: „*Episcopi Varadilasis; Capituli Orodilensis*”.

naz Alexandru a cumpărat acum câțiva ani dela Glogovățani locul bisericii și l-a împrejmuț pe cheltuiala sa¹⁵⁾

Rezultă din toate de până aci: că Aradul și Orodul nu erau una și nu erau pe acelaș loc, și că unul, Orodul, n'a existat înaintea celuiilalt, ci concomitent.

E lesne explicabil deci în fața atâtor dovezi, ne- cazul unor istoriografi ca Márki, chemați de oficialitatea ungurească să dovedească cu un atât de șovinist prilej cum a fost mileniul dela 1896 în vederea căruia s'a comandat revizuirea istoriei Aradului, că Aradul a fost și a rămas unguresc dela 1002 când problematicul comandant săcui Arad pe care toți înaintea lui Márki îl cunosc Orod, ar fi înființat Aradul, lângă o cetate — spune întinzându-și singur cursa Márki — ale cărei urme au rămas până în secolul trecut nu la Arad, ci la Glogovățul din vecini. Suprema dificultate ce se punea revizitorului șovinist al istoriei Aradului era firește această deosebire topografică și această existență concomitentă a celor două localități diferite, pe care trebuiau să le constate una și aceeași. În monografia sa, (I. p. 59), Márki a trebuit deci să-și subintituleze capitolul despre întemeierea Aradului: „Cetatea Aradului și orașul Arad au fost locul celui de acum“. Dar zadarnic am căutat în tot capitolul o umbră măcar de dovadă a acestei afirmații. Dimpotrivă, concluzia ce reiese chiar din acest capitol, este că Orodul se afla pe locul Glogovățului de astăzi; aici, la Arad, se țineau adunările județene, afirmă Márki în concluzie, și tot aici, în biserica prepoziturii, se făceau judecățile cu fier înroșit și cu apă fierbinte, — ori am văzut din cele de mai sus, că această biserică era unde este astăzi Glogovățul.

Două au fost punctele de vedere de unde istoricii unguri ai Aradului au umblat să descopere acestui oraș o origine ungurească și un trecut unguresc. Dintre ele, acela arătat aci, al lui Márki și al urmașilor acestuia, nu se sprijină pe nici un document, zadarnic ar răsfoi cineva toate uriașele lor volume comandate de oficialitatea maghiară. Afară de afirmații personale cari nu pot avea vre-o autoritate în gura nici unui istoric, nu veți găsi nimic în sprijinul tezei despre continuitatea în timp și în spațiu a Orodului și a Aradului. Tot pe-atât de norocoși au fost și ceilalți, cari, începând dela istoricul cinstit în alte privințe Oto Lakatos, au încercat să acrediteze mutarea Orodului la Arad și să facă din acesta din urmă o continuare, firește ungurească, a Orodului. Lansatorii acestei a doua teze au păcătuit tocmai de ceea ce aveau să păcătuiască mai târziu Márki și urmașii: nu există adică în fantastic de bogata istorie cunoscută până astăzi a Aradului, un singur document despre mutarea aceasta. Afirmația e tot atât de personală, tot atât de arbitrară și de mincinoasă, ca aceea de mai sus a lui Márki.

Lakatos însuși, care a acreditat această mutare, este de acord cu Fábíán, că Aradul și Orodul existau concomitent, conform documentului citat dela 1517, pe care însă, nu știu de ce, se ferește să-l reproducă. Ba Lakatos descopere un document și mai vechi încă, dela 1452, emanat dela episcopul de la Oradea-Mare, despre această concomitentă existență a localității Arad.¹⁶⁾ E adevărat, că aceasta n'ar putea să împiedece o mutare ulterioară a Oro-

Heinrich Heine

— Din Cartea Cântecelor —

*Cu roze, chiparoși și flori de aur,
Impodobi-voiu cartea ce o scriu
Și 'ntrânsa, toate cântecele mele,
Să le închid ași vrea, ca 'ntrun sicriu.*

*Și dragostea mea în sicriu aș pune-o
Să-mi înflorească pacea pe mormânt,
Căci florile ce cresc aici, sânt rupte,
Ci eu îmi ascund floarea în pământ.*

*Și iată stau în cartea mea închise
Cântările ce-odată au fișnit
Ca lava, din adâncuri nevăzute —
Străfulgerări de foc nestăpânit;*

*Stau mute-acum și palide și moarte,
Holbând ochi reci, în goluri fumurii
Dar iarăși focul vechiu are să 'nvie
Când suflul dragostei va fâlfi.*

*În inimă suna-vor vechi acorduri
Ale iubirii ce le-a 'nsuflețit,
Când cartea mea îți va cădea în mână
Iubito, — 'n țara ce am părăsit.*

*Din vraja dragostei descătușate,
Literale moarte-or tresări,
În ochii tăi privi-vor rugătoare
Și doru 'ndurerat ți l'or șopti.*

Trad. de:

I. Constantinescu-Delabala

dului aici, pentru că e natural la locuitorii fugăriți dintr'un loc, cum li s'a întâmplat în secolul al 16-lea celor dela Orod, să se mute undeva în apropiere. De ce să se fi mutat însă, tocmai la Arad, când regiunea era plină de așezări omenestii?¹⁷⁾ Motivul e firește la îndemână: de-oparte o preferință sentimentală, tocmai la niște fugăriți: asemănarea onomastică a celor două localități, iar de altă parte o prevedere șovinistă: aceea, că peste 300 de ani va veni un istoric ungur, care să aibă nevoie de mutarea aceasta pentru ca să dovedească istoricitatea ungurească a Aradului.

Ca Orodul să se fi mutat la Arad, a trebuit, în prima linie, să fie o localitate etnică. Așa ceva însă, n'a fost la Orod.

Am mai spus, că era aci, la Orod, un vechi capitolu de canonici.

(Va urma.)

¹⁷⁾ V. lista așezărilor din imediata vecinătate a Aradului la Fábíán, I. c. 20 seq., în Conscriptia lui Földváry.

Isaia Tolan

¹⁵⁾ Lakatos, I. c. I, 31, nota 1, după Magyar Szion, 1866, 821.

¹⁶⁾ Lakatos, I. c. I, p. 40.

Explicația sociologică*)

Am clasificat sociologia printre științele explicative. Deci după observație și inducție trebuie să stăruim puțin asupra explicației în sociologie — ultima treaptă pe care o urcă o știință sfârșindu-se astfel menirea. Intrebuințăm într'un sens larg conceptul de explicație și destul de impropriu — pentru că în genere știința nu explică. Ea ne arată constanțele de desfășurare a realității, cum se întâmplă, nu de ce. Dar expresia s'a încetățenit definitiv în știință și cu sensul prevenit o putem întrebuința.

Multă vreme semnul unei științe era stabilirea de legi. Celelalte discipline de cercetare ale realului erau practicate, dar nu ca științe. De ex. istoria, politica, etica etc. Numai acolo unde un corp de cunoștințe proceda să lămurească prin cauzalitate eficiență se afirma caracterul neîndoios de știință. De o jumătate de veac însă, o nouă concepție a luat ființă și ea se răspândește și se adâncește din ce în ce mai mult. Windelband (Geschichte und Naturwissenschaft), Rickert (Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft și Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung), Xenopol (Teoria istoriei) au căutat să lărgescă conceptul de știință pentru ca să cuprindă și istoria. Știință nu este numai un sistem de adevăruri generale și universale, ci orice corp de cunoștințe probate, dovedite (Xenopol). Deci istoria care se ocupă de individual, de particular, de unic, este știință în măsură în care își dovedește aserțiunile. Mai mult, de regulă științele naturii arată numai cum se desfășoară fenomenele (ceeace pretindea și un Aug. Comte sau un Claude Ber-

nard) câtă vreme istoria obține cu mult mai mult, arată și de ce se întâmplă un fenomen datorită seriilor cauzate și silogismului său special de inferență (dela particular) devenind știință explicativă prin excelență. După Rickert științele naturii se deosebesc prin metodă numai de cele ale culturii, — după Xenopol științele istorice pot fi ale spiritului sau ale materiei și tot așa cele teoretice. În orice caz autorii aceștia erau ocupați îndeosebi de istorie ca știință. Dilthey (Einleitung in die Geisteswissenschaften) face un pas mai departe clasificând și după obiect științele în ale naturii și ale spiritului. Științele naturii au de obiect lucrurile, iar ca metodă stabilirea de relații cauzale între lucruri. Științele spiritului au ca obiect „realitatea omenească social-istorică“ (menschlich-gesellschaftlich-geschichtlichen Wirklichkeit), iar ca metodă înțelegerea. „Di Natur erklären wir, das Seelenleben verstehen wir“ (Dilthey op. cit.) Pe urmă Max Weber cu noi temeuri încearcă o sociologie bazată pe înțeles „verstehende Soziologie“ în „Wirtschaft und Gesellschaft și în „Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre“. Azi o întreagă pleiadă de gânditori sociali germani cultivă punctul acesta de vedere în clasificarea științelor (Naturwissenschaft und Kulturwissenschaft) între cari nume foarte apreciate ca Sombart (vezi introducerea la „Soziologie“ — o culegere de texte în colaborare cu Stoltenberg) Spranger (Lebensformen) Spann (Gesellschaftslehre) — cari stabilesc o „sociologie noologică“ spre diferență de „sociologia psihologică“.

Scoala neokantiană dela Marburg (Cohen: Ethik des reinen Willens, Stammler: Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung, Natorp:

Sozialpädagogik etc.), diferențiază și ea științele naturii, științele mecanice bazate pe cauzalitatea eficientă, de cele sociale, voluntariste, bazate pe motivație, pe cauzalitatea finală. Și filosofia germană este plină de astfel de discuții. Afirmatia diversității obiectelor de știință, a multiplicității metodelor și explicațiilor (Erklären, Begreifen, Verstehen) se va găsi la fiecare pas. Se ridică astfel o problemă filosofică destul de gravă, a unității universale.

Pentru care se va decide sociologia? Un gând ades citat al lui Claude Bernard ne aruncă o lumină. „Fatalismul presupune manifestarea necesară a unui fenomen independent de condițiunile sale, în timp ce determinismul este condițiunea unui fenomen a cărui manifestare nu este forțată. Odată ce căutarea determinismului fenomenelor este pus ca principiu fundamental al metodei experimentale, numai este nici materialism, nici spiritualism, nici materie brută, nici materie viețuitoare, nu sunt decât fenomene cărora trebuie să li se determine condițiunile, adică circumstanțele cari joacă în raport cu fenomenele rolul cauzelor apropiate. (Introduction à l'étude de la Médecine expérimentale, III. IV. §. 4. cit. P. Descamps.) Da, știința începe din momentul determinismului, a credinței în determinism și a constatării și probării lui. Mijloacele pot varia, ele toate sunt bune, dacă obțin adevărul în acest sens.

Sociologia își va săvârși rolul său științific când va putea dovedi mecanismul necesar de apariție a fenomenelor sociale. Ea explică atunci când poate să-și dea seamă de natura și formația unui fenomen, de relațiile și funcțiunile pe care le îndeplinește. Antinomia între științele spiritului și

*) Din lucrarea „Monografia sociologică“ în curs de tipar,

științele naturii ne pare exagerată. Și noi credem că sociologia este știință a spiritului, că este nevoie să se constituie o sociologie noologică spre deosebire de cea psihologică — dar nu credem într-o deosebire de metode, ci mai mult într-o acumulare a lor, într-o posibilitate crescândă de utilizare. Lumea inorganică ne este cu totul străină în intimitatea ei — cunoașterea este exterioară și stabilim numai raporturi constante de succesiune sau coexistență între fenomene pe care le formulăm în legi. Am explicat? Am înțeles? Nu. Știm cum se desfășoară un fenomen, nu și de ce. Lumea organică ne este ceva mai apropiată. Și aci stabilim legi cauzale, dar le putem cunoaște și altfel — în interior pe baza funcțiilor și ajungem să formulăm și o altă categorie de raporturi pe lângă cele cauzale eficiente, altele, cauzale finale (finalitate funcțională nu arbitrară, inconștientă nu conștientă.) Lumea spiritului nu este desprinsă de cea mecanică și organică, dar ea este nouă, subiectelor de cunoaștere și mai apropiată, minții noastre și mai accesibilă, întrucât participăm la ea. De aceea peste posibilitatea de cunoașteri exterioare a naturii, a legilor de desfășurare a fenomenelor, peste cunoașterea finalității funcționale, avem posibilitatea unei cunoașteri interioare a sensului unui fenomen spiritual, a motivării obiective, a cauzalității finale subiective. Noi nu putem afirma că lumea anorganică nu are un înțeles, ci numai că în privința aceasta ne este științific incognoscibilă. Lumea spiritului ne aparține, îi putem cunoaște înțelesul prin conaturalitate, prin identitate de structură — dar ea nu scapă de determinismul exterior și de posibilitatea noastră de a-i stabili și astfel de cauze.

Societatea este spirit obiectiv, unitate de sens, deci sociologia e știință a spiritului, dar asta nu exclude și o stabilire a legilor care ne arată cum se desfășoară un fenomen, doar că ne este accesibil și sensul de ce este așa și nu altfel. Câteva exemple ne vor lămurii.

Tot ceea ce ține de studiul morfologiei sociale încearcă o explicație bazată pe legi cauzale. Pentru că se insistă asupra cunoașterii exterioare.

„Mai întâiu“, ne învață Durkheim (De la méthode dans les sciences), „trebuie să studiem societatea în aspectul său exterior. Considerată astfel ea ne apare ca o masă de populație de o anumită densitate, așezată pe pământ într-un anumit fel, împrăștiată în sate sau concentrată în orașe, o-

cupând un teritoriu mai mic sau mai mare, așezată față cu marea sau cu țările învecinate într-un anumit raport, parcursă de cursuri de apă sau de căi de comunicație cari țin locuitorii în legături mai mult sau mai puțin strânse. Acest teritoriu, aceste dimensiuni, configurația, compoziția populației care se mișcă pe suprafața teritoriului, constituie substratul ei. Și după cum la individ viața psihică variază după compoziția anatomică a creierului, tot astfel fenomenele colective variază după substratul social. E loc astfel pentru o știință socială care să facă anatomia societății și fiindcă o astfel de știință are ca obiect forma exterioară a societății, propunem să se numească morfologie socială, Morfologia socială nu trebuie însă să se oprească la o analiză descriptivă: ea trebuie să și explice. Ea trebuie să arate din ce cauză populația se aglomerează pe anumite puncte mai mult decât pe altele, din care cauză e mai mult urbană sau mai mult rurală, care sunt cauzele ce determină sau opresc apariția marilor orașe etc“. Mediul cosmic, terenul, climatul determină apariția unor fenomene sociale și variația altora. Drumurile și migrațiunile joacă un rol destul de însemnat în viața popoarelor. Acestea determină mai ales cantitatea, densitatea și mobilitatea populației, ceea ce a făcut posibilă apariția libertății individuale, a diviziunii sociale, a solidarității organice (Vezi Durkheim: De la division du travail social și Le Suicide), a ideilor egalitare (Bouglé: Les Idées égalitaires) sau a aristocrațiilor, a variației cercurilor sociale etc. (Simmel: Soziologie cap. II.).

De câte ori privim societatea exterior, cum privim natura anorganică (cantitate, mobilitate, densitate) putem să stabilim raporturi cauzale și chiar să le formulăm în legi. Dacă însă studiem funcțiunile sociale (dreptul, economia, morală) trebuie să le explicăm prin finalitatea funcțională. Dreptul nu-și are rost decât în societate și pentru societate, morală și anumite forme economice (comerț, transport, producție) asemenea. Dar aci putem pătrunde și în interior, să constatăm și de ce. De ex. când susținem că migrațiile sunt de ordin economic, cunoaștem și latura subiectivă, nevoia de hrană a emigranților. Înțelegem de ce mobilitatea și densitatea socială crește, pentru că știm și înțelegem nevoile interioare ale indivizilor. Când constatăm că un magnet atrage bucăți de oțel putem calcula și după ce reguli se întâmplă, dar nimic nu ne spune

de ce se întâmplă așa. De ce numai metalele și nu și lemnul și pietrele? Cunoașterea este numai exterioară. Sau când de ex. Durkheim susține că „pe măsură ce societățile devin mai voluminoase și mai dense, ele devin mai complexe, munca se divide, diferențele individuale se multiplică, se apropie momentul în care nu mai e nimic comun între membrii unui acelaș grup omenesc decât că toți sunt oameni. În aceste condițiuni este inevitabil ca sensibilitatea colectivă să se atașeze din toate forțele sale de acest unic obiect care îi rămâne și să-i comunice prin chiar aceasta o valoare incomparabilă“ ducând la „cultul omului“ (Le Suicide 1897 pg. 382) — cunoașterea este de-o parte strict cauzală, exterioară, dar și interioară: nevoia sensibilității omeneste de valori, de culturi. Determinările exterioare ne arată cum se întâmplă, dar prin găsirea sensului noi înțelegem și de ce se întâmplă așa și nu altfel.

Deci de câte ori avem de-a face cu o problemă de morfologie socială, de structură, explicația este posibilă prin cauzalitate eficientă, de câte ori e vorba de funcțiuni sociale explicația poate fi și pe bază de cauzalitate finală, dar și într'un caz și într'altul cunoștința asta mai mult exterioară este dublată de o cunoștință interioară, de un înțeles.

Există însă un domeniu în care înțelesul joacă rolul fundamental — e vorba de lumea valorilor sociale. Un sistem de filosofie îl înțelegem fără să-i stabilim antecedentele cauzale, fără să-l socotim efect și fără să-i scrutăm scopul, tot așa operele de artă, o regulă morală etc. Fenomenele acestea sociale sunt în cel mai mare grad unități de sens, dar asta numai pentru că sunt și ale noastre, noi putem participa la ele. De dată ce o regulă morală nu mai este și un imperativ al conștiinței noastre, cunoașterea devine exterioară și explicația cauzală, de ex. moravurile primitive.

Prin urmare explicația sociologică nu diferă de cele ale științelor naturale decât printr'un plus, prin o nouă perspectivă, cea a înțelegerii datorită participării noastre conștiente la realitatea socială pe care o studiem.

Monografia sociologică va trebui să cerceteze odată exterior și să explice cauzal fenomenele ce studiază, apoi funcțional și în sfârșit interior prin găsirea înțelesului. Numai așa și-a epuizat complet posibilitățile ei științifice.

Traian Herseni

Mister și știință

Un an nou! Nu există împrejurare mai prielnică de a medita asupra evenimentelor cari ne compun viața, asupra bielor vreri omenesti, a plăsmuirilor noastre, a goanei himerice după fericire. In acelaș timp însă, nici odată nu ne putem da mai bine seama de fragilitatea noastră, de ignoranța în care trăim față de tot ce ne privește de evenimentele pe cari le pregătim în neștiire și pe cari, totuși ne este imposibil să le prevedem câtuș de puțin.

In definitiv, ce ne muncește mai mult decât previziunea zilei de mâine? Ce ne-ar putea interesa mai profund decât ciasurile noastre viitoare? Setea aceasta de a ști ce se va întâmpla cu noi, aparține exclusiv rasei omenesti. Un câine, un elefant, o maimuță, păstrează în memoria lor urme obscure ale orelor trăite; instinctul admirabil al insectelor și al altor viețuitoare nu este de fapt decât amintirea oportună a speței din care fac parte; nici o altă ființă însă afară de oameni, nu are posibilitatea de a-și închipui viitorul, sau cel puțin de a-l calcula în prevederea unor evenimente precise. Acest fenomen unic, încă ar ajunge să-l pună pe om cu mult deasupra celorlalte viețuitoare ale pământului. Să nu uităm mai ales că lui îi datorăm misticismul, acest alt fenomen admirabil de care nici o altă creatură a lumii nu ar fi capabilă.

Este așa de logic să voim a răzbate negurile misterioase ale destinului, întru aflarea evenimentelor cari ne privesc. Din toate vremurile, curiozitatea aceasta pătimasă a încercat omenirea. Augurii romani, preoții galici și, în vremurile noastre, vrăjitorii triburilor barbare, își închipuiau că cetesc viitorul în măruntaele păsărilor sau ale vitelor jertfite. In evul mediu: alchimisti ca Nestradamus, Nicolas Flamel, aveau două scopuri în viață: să fabrice aur și să prevadă evenimentele. Și astăzi, câți oameni culti nu sunt impresionați de acei cari le dau în cărți, vestindu-le incidente bune sau rele, cari vor avea loc? Cu toată vanitatea noastră, cu toată încrederea ingenuă pe care o avem în civilizație și progres, simțim în străfundul sufletului nostru cât de slabi și de dezarmați suntem față de viața imensă și tainică, față de mille de curente cari ne mână încoace și încolo fără să le putem rezista.

Un an nou! Adică un lung șir de zile dealungul cărora nu știm, nu putem ști ce bucurii vor înflori traiul nostru, sau ce nenorociri ne vor lovi. Este bine înțeles că prevederea noastră se exercită în jurul micilor fapte pozitive, cari sunt în realitate detaliile instinctului nostru de conservare. Ne umplem pivnița cu carbuni în prevederea iernii, ne regulăm resursele materiale în prevederea vieții de toate zilele, după cum păsările își clădesc cuiburile sau emigrează, după cum furnicele și albinele își adună hrana. Dar

aventurile oculte cari ne pândesc, adică loviturile soartei, capabile să ne strice într-o clipă ordinea înjghebată de noi de ani de zile, să ne tulbure credințele să ne schimbe părerile — aventurile acestea, cine le-ar putea întrezări? Este frumoasă fraza lui Shakespeare: „Nenorocirile mari își trimit umbra lor înainte“ — dar este ea adevărată? Presimțirile bune sau rele pe cari le putem avea, se realizează ele întotdeauna? Mi-e teamă că nu. Înțelepciunea popoarelor e adâncă. Când mulțimea zice: „Nu aduce anul ce aduce ceasul“ îmi pare mai adevărat decât fraza lui Shakespeare. Loviturile destinului au fost calificate de norod: „ca un fulger din senin“. Și vorba asta iar îmi pare de un profund adevăr. Ca un fulger din senin — adică fără ca nimeni să-l poată prevedea prin adunarea norilor întru izbucnirea furtunei.

Înțelepciunea ne-ar sfătui să refuzăm a afla din vreme ce ni se va întâmpla. O bucurie știută dinainte, este o bucurie micșorată, și o nenorocire, când o așteptăm precis, ne otrăvește ceasurile așteptării. Mărturisești însă că este greu cui va a se detașa de propriul lui destin. Cum am putea să nu ne pasionăm întru aflarea felului cum ni se vor scurge clipele? In realitate fiecare din noi poartă în sufletul său cutia Pandoarei, după ce ea a fost deschisă. Doar speranța a rămas pitită în fundul acestei cutii, și ea ne dă curajul să voim a ne cunoaște viitorul. Ori când omul speră că soarta-i nu va fi prea rea...

Suntem siliți să vorbim totdeauna de „intențiile misterioase“ ale destinului. Adevărul e că oamenii numesc misterios tot ce ignorează sau tot ce scapă simțurilor noastre imperfecte. Dacă duhul nostru ar fi de o sută de ori mai dezvoltat decât este, cunoștințele noastre ar fi și ele de o sută de ori mai numeroase, și atunci am ști unele lucruri de cari azi habar n'avem nici pe departe. Științiu-le, am pune capăt multor rătăcirii și „mistere“. Desigur că știința este capabilă să înglobeze fenomene cari azi ne apar năucitoare. De aceea, nu știința trebuie acuzată de insuficiență față de unele probleme formidabile, ci mijloacele noastre proprii. Dacă mâine, globul pământesc ar fi locuit de supraoameni, aceiaș știință care ne servește nouă, le-ar servi și lor, dar cât de departe ar pași ei pe domeniile cari nouă ne apar inaccesibile! Din când în când, câte un geniu omenesc excepțional aruncă vagi licăriri în bezna neștiinței. Astfel, un Pascal a întrezărit calculul probabilității. Vreau să spun că marele om și-a dat seama că oamenii ar putea, prin calcule precise, să prevadă probabilitățile de mâine. Terribila lege a dispensației însă, nu l-a lăsat pe Pascal, nici pe Newton, nici pe Leibnitz să meargă prea departe pe această cale. Ei au reușit să stabilească legea marelui număr, adică a prevederii

probabilităților numai în număr infinit — dar nu și a aplicației acestei legi, fluctuațiilor unității. După calculul probabilității, deci, s'ar putea socoti decâte ori culoarea roșie sau neagră, bunăoară, va ieși la ruletă: aceasta însă într'un total de un milion sau de jumătate de milion de tururi. Tot astfel s'ar putea stabili câtă apă va pica din nori pe fiecare piatră care pavează Piața Concordiei din Paris; cu condiția însă ca ploaia să dureze un anumit număr de ceasuri, iar picăturile să cadă pe un spațiu mare și într'un ritm neschimbat. Minte ome-nească însă, n'a ajuns să poată calcula în mod singular decâteori culoarea roșie, sau neagră va ieși la ruletă timp de un ceas, și nici câte picături de apă va primi cutare centimetru pătrat din Piața Concordiei, în timpul ploaii care va cădea.

Citeam zilele trecute o conferință pe care a ținut-o la Geneva statisticianul Jaques Rueff, și în care conferențiarul ne dovedește odată mai mult că descoperirea genială a lui Pascal se confirmă de către toate elementele, dar că ea este insuficientă, vai! să ne ușureze prevederile evenimentelor. Suntem, zice savantul elvețian, ca o moleculă într'un gaz... Dar ce este un gaz? El este un conglomerat de molecule în număr infinit, agitate cu o mișcare perpetuă, și care se încrucșează, se ciocnesc nebuște, ca într'o criză. Nu încercați a urmări itinerariul unei molecule: imposibil. Totul e haos în acest mediu gazos.

Totul e haos, dar aceasta n'a împiedicat pe savanți a determina cu precizie unele proprietățile gazului. Nimeni nu poate prinde legea mișcărilor unei singure molecule, dar rezultatul mișcărilor a mai multor miliarde de molecule se inserează în formule riguroase, prea bine cunoscute de fizicieni. Astfel, actele individului ne scapă, dar mii de acte omenesti pot da rezultate posibil de prevăzut.

Un copil se naște: cine ar putea stabili când i se va curma traiul? Dacă luăm însă un milion de copii am putea reuși să ordonăm tablouri de statistică exacte, relative la mortalitatea lor. Tot astfel, administrația poștelor din Paris ne afirmă că în fiecare an, cu exactitate, numărul scrisorilor netimbrate este de una la sută...

Legea marelui număr este deci un adevăr. Dar cât de confuză, cât de haotică ne pare ea! Și ce departe e de a ne lămurii asupra propriei noastre sorți! Ei ca și cum aș spune că globul pământesc, aflându-se astăzi în epoca cuaternară, s'ar putea stabili milioanele de ani cât va mai dura această epocă, precum și alte milioane de ani ale epocelor cari vor succeda. Ce ne mângăie pe noi această prevedere imensă și confuză? Ce ne-ar învăța, ca asupra miliardelor de semeni ai noștri cari, ca și noi, au trăit, au iubit, au suferit, au răs și au plăns pe această lume, după care au murit, precum vom muri și noi? Ce învățământ am trage noi, relativ la traiul nostru, din svârcolirile atât de îndelungate față

de durată noastră, a planetelor pe care trăim? Ce experiență de lacrimi sau de zimbete ne-ar da cunoștința aproximativă a epocelor geologice din trecut, și ce speranță sau desăzădejde ne-ar inspira cunoașterea lor în viitor?

Suntem mici, și slabi, și imperfecti în carnea și în duhul nostru — este adevărat. Ce-i pasă lui Sirius de noi?... Dar nouă, ce ne pasă de el? Intru cât fazele monstruosului și îndepărtatului soare ne pot ele atinge? O durere care

ne lovește, o iubire care ne fericește, o iluzie, o tristețe ne solicită mai deaproape decât exaltarea flăcărilor lui Sirius, sau cataclismul eventual al stelei din cer, a cărei licărire abea ne ajunge și care ar fi incapabilă să ne șteargă o lacrimă de pe geană sau să depună un surâs pe buzele noastre.

Un an nou!... O ceată deasă, din când în când palid luminată de reflectorul speranței care se aprinde în noi.

Adrian Corbul

Schopenhauer în opinia lui Eminescu

Cercetările în legătură cu opera lui Eminescu au pus în evidență partea pe care a avut-o Schopenhauer în formarea intelectuală și în îmbogățirea motivelor de inspirație ale poetului nostru. Schopenhauer era filosoful cel mai simpatizat în aristocraticul cerc al *Ju-nimei*. Eminescu a trăit ani de zile în atmosfera intelectuală a acestei societăți literare și și-a găsit de multe ori înclinările lui temperamentale în acord cu predilecțiile intelectuale ale ei. Motivele din Schopenhauer apar în poezia lui Eminescu atât de contopite cu însăși ființa sufletească a poetului, încât avem impresia că poetul cetindu-l pe Schopenhauer n'a avut de învățat ceva nou, ci s'a recunoscut mai limpede pe sine însuși, a cetit mai adânc în tainele proprii lui vieți sufletești.

Eminescu însă în existența-i scurtă, dar atât de plină de activitate extrem de variată, a avut ocazia să-și expună părerile asupra filosofului german. Profesiunea de credință făcută în trei momente distanțate și foarte diferite ale carierei sale, ne arată convingerile constatate pe care le-a avut Eminescu despre valoarea lui Schopenhauer. Într-o scrisoare destinată unei reviste germane în care Schopenhauer era criticat, Eminescu într-o formă vehementă protestează împotriva punerii lui Schopenhauer pe aceeași treaptă cu Hegel, Fichte, Hartmann. În această scrisoare vădit din epoca studiilor în Germania, Eminescu scrie: „Sagen Sie mir einmal, was hat Ihnen der arme Schopenhauer verborgen, dass Sie ihn eine Linie stellen mit dem Herrn Hofrath Hegel, Fichte, Hartmann e tutti quanti? Warum gefährden Sie das Lesen Ihres Blattes mit solchen schlechten Spässen?“¹⁾

Atunci când ajunge redactor la ziarul conservator *Timpul*, Eminescu are ocazia să ia apărarea filosofului german într-o împrejurare comică prilejuită de viața noastră parlamentară. În 1878 opinia publică la noi era surexcitată din pricina pierderii Basarabiei în urma războiului Independenței. Ca o protestare împotriva politicii liberale, colegiul I de Iași trimisese în Cameră pe Titu Maiorescu. Această alegere era considerată ca o gravă înfrângere pentru partidul liberal și de aceea se căutau de către politicienii noștri motive de invalidare. S'a găsit în sfârșit un deputat Holban care în ședința dela 6 Februarie făcu contestație pe motive „morale“. Unul din aceste motive era astfel formulat: „D. Maiorescu aparține unei școli filosofice periculoase, căci Schopenhauer și Max Stirner spun că forța primează dreptul...“ Eminescu în articolul său *Contestarea alegerii dlui Maiorescu*²⁾ publicat la 8 Februarie, ironizează ignoran-

ța parlamentului nostru și ia apărarea lui Schopenhauer. El arată că în discursul său Holban citase un pasaj din Stirner și intenționat i-l atribuisese lui Schopenhauer „spre a amăgi o adunare incultă, ce nu-i putea controla nici ignoranța sa, nici reaua credință“. Cu citate din Schopenhauer Eminescu arată că opiniile acestuia sunt contrare acelor a lui Stirner, și scrie: „D. Holban atribue deci lui Schopenhauer idei pe care acesta le numea șarlatănești și idei de stărpituri, insultă memoria unui geniu, al cărui nume nu e vrednic să-l pronunțe, dă o idee mincinoasă despre scrierile filosofului, pentru... pentru a contesta alegerea colegiului I de Iași. A atribui lui Schopenhauer ideile lui Schmidt (Max Stirner) înseamnă tot atât ca și când Praxiteles, sculptând statua lui Apollo, ar fi luat drept model umerii dlui Pantazi Ghica și fisionomia dlui Holban“.

Chestiunea nu s'a terminat însă cu această polemică de ziar. Contestația lui Holban e admisă de camera liberală, o comisie de anchetă se numește și la cetirea raportului în Parlament la 1 Aprilie, deputatul Holban atacă din nou pe Maiorescu și Schopenhauer, spunând între altele: „Înainte de toate, partidul național democratic și liberal are cea dintâi datorie să apere proprietatea onoarei și castității familiei, patria... are de datorie să propage în popor onoarea, moralitatea, virtutea... însă nu materialismul abjectului Schopenhauer, care propagă concubinajul, dreptul bății cu biciul, disprețul amorului de patrie și sentimentelor de onoare...“. Eminescu îi răspunde în *Timpul* 9 Aprilie 1878 în articolul *Domnul Holban și Arthur Schopenhauer*. Aici Eminescu arată că afirmațiile lui Holban sunt „neadevăruri nemaiauzite prin colosala lor sfruntare, prin lipsa de rușine a aceluia ce cutează să le pronunțe“. După ce arată că departe de-a fi materialist, Schopenhauer e un idealist „pur sang“, Eminescu stabilește deosebirea între filosoful german și ceilalți gânditori: „Schopenhauer știe carte, asta e deosebirea între el și alții. El era în curentul științelor naturale, era fiziolog, era anatom și într-o viață lungă el totdeauna a căutat probe pentru teoriile lui idealiste și științele naturale. Dar faptul că Schopenhauer știe mai multă fiziologie decât mulți profesori de acest obiect, nu-l prefăce încă într'un... abject materialist“.

Ani de zile trecută, în care Eminescu dădu la lumină cele mai frumoase poezii ale sale, unele întipărite de cugetarea schopenhaueriană. Veni apoi epoca existenței

¹⁾ Cîrorna scrisorii se află în Ms. Ac. Rom. și-l reproducă cu comentariu de Dl.

Gh. Bogdan-Duică în revista *M. Eminescu* Cernăuți 1930, No. 2. D. Bogdan-Duică datează scrisoarea „Berlin 1872—1874. În studiul *Contribuții la filosofia lui Eminescu* (Revista de filosofie Iulie-Sept. 1930) d. I. Petrovici emite ipoteza că Eminescu va fi ajuns la o împăcare a *psimismului* metafizic cu activismul practic prin influența filosofiei lui Hartmann. Din citatul pe care-l facem din scrisoarea lui Eminescu, se vede că acesta l-a cunoscut pe Hartmann dar că avea o opinie defavorabilă asupra lui.

²⁾ Deputatul Holban credea că articolele din *Timpul* în chestia Schopenhauer erau scrise de Maiorescu. Eminescu într-o notiță din *Timpul* 11 Aprilie 1878, scrie că Maiorescu nu se putea cobori la a răspunde unui Holban: „rolul de-a se ocupa cu filosofia dlui Holban cade asupra altcuiva, mai puțin însemnat de cât d. Maiorescu“.

Maiorescu ne arată că autorul articolului *Contestarea alegerii...* este Eminescu (v. *Discursuri parlamentare* II, pg. 122 nota 1).

tragice din anii 1883—1888 și în sfârșit în acest an Eminescu își relua activitatea-i ziaristică. Era acum un alt om, voia acum să reacționeze împotriva scepticismului și afirma că numai literatura și artele puteau însănătoși inteligențele de această boală psihologică.

În articolul său din *Fântâna Blanduziei* 4 Dec. 1888, Eminescu se ridică împotriva pesimismului contimporan al unei Europe în care Schopenhauer e Dumnezeu, iar Hartmann profetul său. Totuși Eminescu nu se mulțumește să critice. Ne arată importanța deosebită a lui Schopenhauer, superioritatea lui asupra filosofilor Hegel, Schelling, Fichte, Schleiermacher, și ne mărturisește precis cum filosofia lui Schopenhauer l-a făcut pesimist. Vorbele lui Eminescu sunt atât de însemnate pentru cunoașterea fomării lui intelectuale, că ne permitem să cităm întregul pasaj din articolul menționat: „Nu noi vom contesta meritele extraordinare ale marelui filosof german. În adevăr el a risipit prin criticele lui energice dominațiunea acelui filosofism, compus din o goală și stearpă frazeologie pe care Hegel o introdusese și care a stăpânit spiritele în curs de un sfert de secol. Dar afară de acest merit a înlăturat prin critica lui și alte sisteme ce exercitau o dominațiune mai restrânsă la unele universități, precum acelea ale lui Schelling, Fichte, Schleiermacher etc. Era necesar să se purifice atmosfera științifică de miasmele unei frazeologii în care cuvinte abstracte lipsite de cuprins și neînsemnând aproape nimic, pretindeau a rezolva problemele universului. Însă tocmai această critică meritoasă a frazeologiei deșerte a descoperit și contradicțiunea constantă între ideile noastre și formele civilizației, ne-a descoperit necesitatea de a trăi în mijlocul unor instituțiuni ce ni se par mincinoase și ne-a făcut pesimiști. În acest conflict pierdem adeseori bucuria de a trăi și dorința de a lupta; aceasta e isvorul relei dispoziții care muncește pe oamenii culți din mai toate țările”.

Astfel Eminescu din epoca studiilor în Germania până în pragul stingerii definitive a minții, a păstrat aceiași opinie excelentă despre Schopenhauer. Nu s'a mulțumit însă doar să aibă asemenea opinie, ci l-a apărat chiar pe Schopenhauer de învinuirile ce i se aduceau. Aceasta arată la Eminescu un cult deosebit pentru filosoful german.

D. Murărașu

Ritmul literar american

America este revoltată pentru distincția care i s'a făcut lui Sinclair Lewis cu acordarea premiului Nobel. Firește, nu America lui Edgar Allan Poe s'a revoltat și de astădată, ci America parvenită, care a putut exila din conștiința ei mulți ani pe poetul Corbului, a decapitat filosofia lui Emerson, ca să o înlocuiască pe aceasta cu a lui Ford.

Ritmul american, pe care din nefericire și noi Europeanii îl cunoaștem, adorat de superficialii, care clădesc cele 40 de caturi ale sgârie-norilor fără ca să cumpere solu... ritmul din Broadway, a pătruns până în sălile umbroase și reci ale muzeului european și a răsturnat statuia lui Moise. Unii, dintre maniacii construcțiunei afirmă, că acest ritm este necesar pentru Europa veche, anchilosată, marasmatică — incapabilă de-a produce ceva nou. Epoca romantică a trecut, războiul european a dovedit cu prisosință — după constatarea acestor doctori fuduli ai civilizației — că fără un nou impuls dat culturii europene, aceasta va da faliment, deci ce este mai naturală decât apariția lui Ford, cu filosofia palmei: „dă-mi tot ce ai în mușchi, căci nu sânt curios de sufletul tău. După profetul Elie Dowie, apare „profetul” Krishnamurti, firește tot în numele vieții — fără balastul nemuririi, al ideatiunei platonice, ori al creștinismului mistic.

Ritmul american (Hollywood, Miami, Nuca-California, lupta cu alcoolul negru-verde-alb, Al. Capone, Clubul sinucigașilor, strada de gumă Colonelul Lindbergh, sportul chiar și în cimiter... etc., etc.), ritmul american mai select (pseudo-prețiositatea universitară, care ce este adevărat n'a dat încă un Bergson, Einstein, Calmette, Spengler, dar a pus în mișcare fondul Rockefeller și Institutul Carnegie cu lungul șir al epitropilor...) ori dacă vreți ritmul american precis: idealismul practic — ori cât am protesta cu Faustul lui Goethe și cu poemele lui Byron în mâini, a pătruns și în oficinele literare europene. Inzadar am protestat cu o suveranitate afectată Academiile, teatrele parisiene s'au deschis pentru diferitele Mary Dugan-uri, jazz-band-ul a îndrăznit să concureze melodia beethoveniană, importul de drame cu bandiți celebri, Geo London-ii,

toate utensiliile curiosului aventurier s'au prezentat „ramolitei” Europe, și ne-am trezit atrofiați de ritmul american, înțelegându-l, iubindu-l, adorându-l, ca parcă boul sănătos ar fi un idol mai adevărat ca buhna noastră învechită, dar tăcută și mistică.

Acest „vreau mușchi — vreau piele arsă — vreau sănătate cu orice preț” acest asalt al sportului, întrece orice limită a ideii. Cine nu vrea să fie sănătos, puternic și conservat? Dar nebunia materialistă americană, care ne-a necinstit rezultatul muncii tăcute a genilor și încearcă să nărue turnul de fildeş al civilizației — nu ne poate fi nici simpatică, nici necesară. Căci este grozav, să te gândești că bicepsul unui puturos atlet, stupid și brutal de incult, este mai cunoscut decât produsul unui solid geniu european, și revoltați se streformă în ură, când vezi avalanșa impertinentă a ritmului american în viața culturală a cinstitei noastre Europe, care a dăruit pe un Pasteur, Virchow, Semmelweis... ca să nu amintesc numai trei nume ale științei moderne, necesare pentru Americani, ca să le înfrîneze „furia lor, de-a naște microbii prostiei” cum a spus tristul nostru exilat: Romain Rolland.

Ritmul literar american protestează împotriva lui Sinclair Lewis, căci acesta a avut cutezanța să descrie pe americani așa cum sânt ei: lacomi, avizi, și nespuse de oportuniști, în lăcomia lor nemăsurată, căci după ce au copiat Trianon-ul, Versailles-ul și poate chiar și zimbetul feciorelnic al Mona Lisei — ar vrea să înlocuiască pe Goethe cu empirismul american, care nu suferă oprire și nu iartă sentimentalismul liric al secolului detronat pe veci.

Iată de ce cred că americanilor nu le place scrisul lui Sinclair Lewis, Upton Sinclair, Theodore Dreiser... ci se entusiasmează de Greta Garbo, neobservând în Chaplin emotivul uman.

Emil Isac.

PROBLEME ECONOMICE

Moartea satului

Trecând prin țara Făgărașului, cu ocazia unei excursii, am întâlnit în câmp un țăran, care prinsese la plug doi bivoli. Intrând în vorbă cu dânsul, credeam că are să se minuneze, dacă i-o spune că, în America, se ară cu tractorul, iar grâul nu numai că se taie cu mașina, dar se și treeră pe loc, în câmp; că, în urma mașinilor, vin camioanele, cari duc sacii cu grâu și paiele. Țăranul știa însă de toate astea; ba, spre surprinderea mea, îmi zise, zâmbind:

— „Cine mai *lucra* astăzi cu bivoli, este și el un bivol“.

— „Bine, bade, dar... de ce nu-ți cumperi măcar o păreche de cai? Ori cum, au mai mult spor la muncă!“

— „De dle... așa ne-am trezit“ — încheie omul, nu fără oarecare posomorire în glas.

Scena m'a urmărit multă vreme. Țăranul nostru, mai ager la minte decât plugarii atâtor neamuri — fapt recunoscut de toți călătorii — vede limpede că vremile l-au depășit. O vede, dar n'are puterea să se smulgă din făgașul tradiției. Vraja trecutului îl ținutește în imobilitate. Simte că se ruinează și se prăpădește, dar efortul de voință, salvator, nu-l poate face. În fața drumului nou, frica de necunoscut ucide inițiativa.

Țăranul nostru așteaptă șocul din afară, care să-l pună în mișcare; așteaptă voința neînduplecată, care să-l constrângă și căreia, mai târziu, să-i fie recunoscător. Așteaptă forța — care nu vine.

„Așa ne-am trezit“... Dela *Juni-mea*, prin *Semănătorul*, până astăzi, două generații de scriitori și intelectuali, au rămas extaziați în fața acestei mărturisiri dezolante a neputinței. Câtă poezie nu s'a așternut peste fondul sărac al unei vieți primitive! Câte fantezii nu s'au trudit într-o glorificare a ignoranței! Câte împuri nu s'au cântat inertei!

În școală, de pe amvon, în conferințele propagandistilor, în cărțile destinate țăranului, se predică neconținut respectul pentru tradiție. Toți acești domni, în frunte cu „Astra“ — emascuata societate culturală — privesc numai în trecut. Ei nu știu, se pare, că cine se uită prea mult îndărăt, pățește ca soția lui Lot, care s'a prefăcut în stâlp de piatră. Geniul dinamic, preocupat să forțeze porțile viito-

rului, privește mereu înainte.

În acest timp, ce se petrece în vecinătatea noastră, în Rusia sovietică? Iată, cum își încheie un reportaj interesant, corespondentul din Moscova al marelui ziar burghez „Neue Freie Presse“. Reproduc:

„Țăranul este obosit și, ca să poată trăi, caută calea înspre rezistența cea mai mică. Astfel, este posibil, ca, în această iarnă, ultimii țărani cu gospodării particulare, să între în gospodăriile colective. Ei nu mai nici o posibilitate de trai, nici o perspectivă personală sau economică“.

Deci, numai în doi ani, 120 de milioane de țărani au fost împinși în gospodăriile colective! În doi ani, a fost lichidată orice proprietate țărănească individuală, iar colectivismul a triumfat pe toată linia.

Această minune, căci este o minune, se datorește ea exclusiv forței? De necrezut. O parte, mai mare sau mai mică, a populației rurale rusești, trebuie să se fi simțit *atrăsă* înspre o formă de producție și viață, incontestabil superioară. Forța singură nu explică acest fenomen miraculos.

Dar, gospodăria colectivă este numai o etapă. Cea mai grea de sigur, fiindcă înseamnă urnirea din loc, învingerea inerției. Stația de oprire este însă gospodăria comunistă, în care totul e comun, iar munca complet mecanizată.

Din descrierile aceluiaș corespondent și ale altora, se știe acum, ce este o astfel de gospodărie. În mijlocul ei, lângă linia ferată, se ridică orașul. Căci sovietele au ambiția să creieze o formă inedită de viață: *orașul agrar*. Clădiri mari, cu mai multe etaje, cinematografe și teatre, biblioteci și cluburi, canalizare și lumină electrică. Într'un cuvânt, tot confortul și toată igiena modernă, toate mijloacele de culturalizare.

Pe timpul însămânțărilor și al secerișului, muncitorii pleacă în câmp, urmați de bucătăria ambulantă. Acolo își așează lagărul de corturi. După trei zile de muncă, urmează una de odihnă și distracții, în oraș. Distanțele sunt suprimate prin autobus și camion.

Fiecare fermă, ca să dea de lucru muncitorilor și în timpul ier-

nii, se îngrijește să aibă și o fabrică. Producția de grâu, pe o astfel de formă, se ridică la 2,5 tone de hectar. Deci, îndoitul producției unui hectar țărănesc.

Există astăzi 130 de gospodării comuniste, numite „fabrici de cereale“. Dată fiind însă energia sălbatică a dictaturii comuniste, e foarte posibil ca, în 2-3 ani, ele să rămână singura formă de exploatare agricolă. Cele vreo 50.000 de sate rusești să fie rase de pe suprafața pământului, iar în locul lor să apară 1000—2000 de orașe agrare. Satul, refractar civilizației, este condamnat.

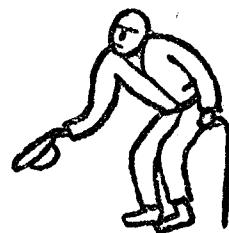
De 13 ani, România trăiește într-o izolare completă și voită față de Rusia sovietică. Nici o carte, nici o publicație, nici o scrisoare nu străbate de acolo, aici la noi. Oficialitatea noastră, de acord cu pătura intelectuală, a adoptat, față de revoluția rusească, punctul de vedere al absolutei negații: comunismul o nebunie, șefii lui niște bandiți, iar Rusia un haos.

Până acum, această atitudine avea o scuză. Se credea — toată Europa a crezut — că regimul bolșevic se va prăbuși, fiindcă doctrina lui este irealizabilă. Guvernul avea datoria oarecum să evite tulburarea inutilă a opiniei publice, prin propagarea unor idei socotite ca condamnate.

Dar astăzi, după ce prevederile au fost desmintite de fapte, după ce teoriile au fost infirmate de realități, mai poate continua vechiul cântec? Presiunea realității ia, pentru noi, forme din ce în ce mai concrete și mai brutale. Care cetățean nu simte formidabila ei apăsare? Uitați-vă la satul nostru! În ciuda izolării voite, el este solidar cu satul rusesc și începe să agonizeze.

În locul satului condamnat, trebuie să vie *ceva*. Căci o nație nu se poate sinucide din respect pentru tradiție. Publiciștii și oamenii politici au datoria să vorbească. Drumul se va găsi, dacă se va discuta odată cinstit și obiectiv.

Ilie Cristea

Proprietatea agrară în Ardeal

— Scurt istoric al dezvoltării ei —

Istoria unui popor e istoria pământului pe care-l locuiește.

Istoria neamului românesc din Ardeal e istoria pământului de aici. Viața noastră de popor de țaran a fost totdeauna organic conecrescută cu brazda care o lucrăm. Și binele și răul, de care am avut parte, de aici ne-a venit, din brazda moșilor noastre.

Cine stăpânește pământul, acela e stăpân pe destinul său. Din prosperitatea pământului iese proprietatea și cultura unui popor. Numai din brazda muncită de el și pentru el, răsare pentru un popor tărie și bunăstare. Brazdă muncită pentru alții e izvor de pauperism și de incultură.

Pământul din Ardeal a fost al nostru în vremuri vechi de viață patriarhală. Pământul era atunci al nostru, era românesc. Era, pe aici, o viață de primitivă cultură românească. De atunci până în zilele noastre el a trecut prin fazele obicinuite în celelalte părți ale lumii europene.

Perioada proprietății colective a dăinuit în Ungaria până târziu prin veacul al XI-lea. Locul ei îl ia proprietatea feudală. Deodată cu organizația nouă de stat se imprimă, din occidentul germanic un nou regim de proprietate agrară. Regii ungari au introdus acest regim și în Ardealul voivodal. Acest regim a rămas și aici în vigoare până în 1848, când i-a luat locul regimul proprietății individuale de azi.

Pământul Ardealului a trecut, de altfel, aproape prin aceleași faze de dezvoltare ca și cel din Ungaria. Nu se poate vorbi de proprietatea agrară din Ardeal, fără de a cunoaște raporturile de proprietate din Ungaria. Ardealul, patriarhal la început, a intrat, cu timpul, în orbita regimului agrar ungar. Codul de legi din Ungaria a rămas, cu puține modificări, normativ pentru întreaga viață politică și social-economică din Ardeal. Pe aceeași structură agrară găsim aceleași clase sociale. Aceeași legislație a creat aceleași raporturi de viață agrară și socială. Întreagă viața Ardealului a fost, în tot cursul vremurilor, întrepătrunsă de viața publică din Ungaria. Stăpânii de acolo și-au știut întemeia și păstra stăpânirea și aici. Temelia dominațiunii lor îndelungate își găsește cheia de explicare în identitatea procedurilor de drept public aplicat și de o parte și de alta a țării.

Noi n'am fost, în perioada feudală, proprietarii de drept al pământului. Ardealul n'a fost al nostru. Bogația lui a dat prosperitate și a creat izvoare de cultură pe seama altor neamuri. Noi am existat aici prin munca noastră, de care nu se puteau alții lipsi. Cu toate acestea noi am fost, în viața publică de cultură și de civilizație a Ardealului, total absenți. Nu am fost stăpâni prin lege al acestui pământ. Am fost, cu toate acestea, stăpâni prin dreptul muncii noastre seculare și prin cel al dăinuirii neîntrerupte pe aceste plaiuri. Prin muncă am rămas legați organic de brazda acestei țări. Prin muncă am ajuns stăpânii ei de astăzi.

Trecutul nostru, oricum a fost, nu se poate cunoaște deplin decât prin cunoașterea istoriei proprietății agrare. Istoria pământului ne liminează trecutul vieții noastre de aici, cu toate suferințele și cobișurile — și cu toate frământările prin care am trecut.

Nu se poate cunoaște istoria Ardealului fără de a cunoaște istoria vieții lui economice agrare. Nu avem încă această istorie.

În studiul de față nu avem pretenția de a face o istorie a proprietății agrare. Istoria se mișcă în cadre largi, de amplă și sigură documentare. Studiul urmează mai mult o schiță, mai mult o indicare, decât o aprofundare a problemei tratate.

Dar și așa cum e, cu lacune și fragmentar, va fi de ceva folos celor ce vreau să cunoască trecutul proprietății noastre agrare. Prin tabela bibliografică dela sfârșit se va da, cred, un prețios indiciu celor cari vor vrea să studieze de aproape această chestiune.

În niziunța de fundamentare solidă a viitorului, trebuie să se porceadă dela cunoașterea clară a trecutului. Pământul e factorul cel mai hotărîtor în viața popoarelor. De aceea trebuie să încercăm să-l cunoaștem trecutul cu schimbările la cari a fost supus.

I. Perioada proprietății colective

Nu se cunosc popoarele cari au locuit în aceste părți înainte de Daci. Herodot îi amintește pe Agatirși. Domnia acestora nu a fost de durată mai lungă. Despre ei nu știm nimic sigur. Există numai ipoteze. Asupra Dacilor avem informații mai sigure. Ei se ocupau cu agricultura. Aplicau sistemul de cultură cu schimbul. Aveau vii multe. Se ocupau și cu băieșitul. Relațiile de proprietate la Daci sunt necunoscute. Se crede că aveau proprietate colectivă. Pământul era stăpânit în comun de triburi. Deși un popor de țărani, totuși găsim și la ei o clasă de nobili. Proprietatea va fi trecut și aici prin aceleași schimbări ca și în Italia. În Dacia Romană se găseau, cu toată probabilitatea, aceleași relații de proprietate ca și în celelalte provincii romane.

Unii scriitori afirmă că Romanii și Grecii n'au cunoscut nici când comunitatea de avere. Ei susțin că popoarele Italiei și ale Greciei au cunoscut și au practicat, încă din timpurile cele mai vechi, proprietatea individuală. Momsen, dimpotrivă, e de altă părere. El afirmă că în Italia antică gințile stăpâneau pământul în comun. În comun îl și lucrau. Numai recolta o împărțeau între singuraticile familii. Încă multă vreme după întemeierea Romei se mai găseau adevărați comuniști cari trăiau împreună și împreună lucrau și pământul, spune dânsul. Cetățenii au împărțit între ei pământul numai mai târziu. Dreptul privat a creat, în felul acesta, proprietatea individuală. Romanii au ajuns la proprietatea individuală numai după ce au trecut întâiu prin comunitatea satului și mai apoi prin cea a familiei. Nu se știe când s'a fă-

cut prima împărțire. Constituția lui Servius Tullius face amintire de o împărțire făcută mai înainte. Încă din timpurile cele mai vechi găsim proprietatea individuală în Italia. O moșioară numită heredium avea o întindere de 2 jug. După ce din heredium nu putea trăi o familie, de aceea mai primea pământ din proprietatea statului, din ager publicus. Numai pădurile și terenurile răpoase, cari nu se puteau împărții, erau proprietăți colective stăpânite de un sat întreg, numite comunia sau compascua. Drept de proprietate aveau numai cetățenii Romani. Cucerii nu erau proprietari, ci numai uzufructuari. Lotul unei provincii cucerite se considera de ager publicus.

Statul Roman, prin cucerirea Daciei, a devenit adevăratul proprietar al pământului ei. Era aceasta o doctrină de drept, pe care Romanii au aplicat-o față de toate provinciile cucerite. Dreptul public roman considera pământul fiecărei provincii ca proprietate a poporului Roman. (praedium populi Romani) Romanii, ocupanții, erau proprietari, iar autohtonii, cucerii, erau uzufructuarii pământului. După cucerirea Daciei fură numite comisiuni, spre a fixa cari pământuri să se rezerve și cari să se vândă. Peste tot vechii locuitori au fost lăsați în posesiunea pământurilor ce le aveau. Au fost confiscate numai vechile domenii regale și ale câtorva Daci, care se arătasera inamici Romanilor. Proprietatea individuală devenea proprietatea absolută, „civitară” (dominium ex jure quiritium), numai prin acordarea dreptului italic (ius italicum). Cetățenii Romani cari locuiau în Dacia puteau dobândi dreptul de proprietate absolută cu autorizația împăraților. Aceștia acordau chiar și municipiilor și coloniilor teritorii cu dreptul italic. Și așa prin vânzări la particulari din domeniile statului, dar mai ales prin acordarea dreptului de cetățean, sub Caracalla, tuturor locuitorilor imperiului, s'a creat în Dacia o puternică proprietate individuală. În afară de proprietatea individuală mai era în Dacia și proprietatea colectivă. Soldaților care păzeau granițele li se dădeau, ca răsplată, pământuri, pe cari le stăpâneau colectiv, iar nu individual (fundi limitrophii).

Prin vânzări ager publicus va fi ajuns și în Dacia, aproape întreg, în mâna particularilor. Se vor fi format și aici, după pilda altor provincii, mari latifundii. Poate nu tocmai în așa mare măsură, din cauza regiunilor mai mult muntoase. Italia a fost mai ales, țara latifundiilor. Găsim însă mari latifundii și în Orient. Plinius spune, că în unele provincii întreg ager publicus era numai în mâna câtorva familii.

Întreg Chersonesul din Thracia era proprietatea lui Agrippa. În Dacia au fost probabil latifundii în părțile șesoase și pe vatra râurilor. În această provincie se găseau următoarele categorii de proprietăți:

- 1) proprietăți fiscale, provenite din confiscarea domeniilor regale și ale frunțașilor Daci;
 - 2) proprietățile autohtonilor, pe cari Romanii le-au lăsat în stăpânirea vechilor proprietari, dar numai cu drept de posesiune;
 - 3) proprietăți particulare ale cetățenilor romani, create prin cumpărare din domeniile statului;
 - 4) proprietățile veteranilor, create prin donații din domeniile statului;
 - 5) proprietățile colective ale soldaților de graniță.
- Poporația băștinașă folosea pământul atât individual, cât și colectiv. Individual foloseau puținul loc de cultură, iar colectiv foloseau locurile de pășunat și pădurile.

II. Perioada proprietății feudale Sub regii arpadieni

Nu cunoaștem raporturile de proprietate din Ungaria înainte de venirea Ungurilor. Ungurii au cucerit prima oară părțile de mijloc, părțile șesoase ale Ungariei. Aveau lipsă de pășuni. Ca popor nomad, trăiau din vânat și mai ales din prăsirea vitelor. Ocupația ce o aveau le-a indicat comunitatea de avere, ca unicul fel de stăpânire a pământului la popoarele nomade. Întreg pământul cucerit a fost declarat de proprietate a „națiunii maghiare”. Națiunea l'a împărțit triburilor, iar acestea ginților. Atât triburile, cât și gințile stăpâneau pământul în comun, ca proprietate colectivă. Triburile aveau în stăpânire întreg teritoriul țării, iar gințile teritoriile ocupate de ele. După expediții victorioase își puneau șetrile în locurile, cu pășuni bune.

Stăteau într'un teritoriu până se lăsa pășunea. Dacă lucrau și pământul, rămăneau până după secerat. Practicau la început agricultura nomadă. Gințile își alegeau loc după plac în teritoriul ocupat de triburi („generationes acceperunt sibi locum et descensum ad eorum beneplacitum”).

Sporindu-se, locul agriculturii nomade l-a luat agricultura stabilă, legată de un anumit loc. Gințile cunosc mai întâiu proprietatea stabilă, neschimbătoare. Așa erau numai locurile cultivabile, fânețele și pășunile. Teritorii întinse erau fără stăpâni.

Acestea formau averea națiunii, din care regele făcea donații episcopilor, abaților și particularilor.

Proprietatea individuală era la început, în epoca ce a urmat îndată după descălecarea, încă necunoscută. Ea începe să se formeze mai târziu, către sfârșitul epocii principilor. Legile Sfântului Ștefan admit existența proprietății private și o codifică. Prin aceasta o ridică la rangul de instituție de drept. În proprietate privată trec mai întâiu viile și morile. Pământurile arătore trec numai mai târziu, prin veacul al XIII. Influența străină pe deoparte, de alta însăși puterea regală au fost cauza încetățenirii proprietății private de pământ. Prin donații regii urmăreau să-și deoblige pe cât mai mulți particulari.

Comunitatea pământului nu s'a desființat. Nici nu era aceasta intențiunea regilor maghiari. Dacă proprietatea privată era o pârghie a puterii regale, comunitatea era „copia de legătură a națiunii”. De aceea proprietatea colectivă o găsim până târziu în evul mediu. Pe vremea lui Coloman Cărturarul era încă generală. Viața de nomazi, pe care o duceau încă unii dintre unguri, nu se poate explica decât prin existența proprietății private, prin donațiuni, a avut ca urmare micșorarea tot mai mare a proprietății colective. În aceasta Coloman Cărturarul a văzut o primejdie națională. De aceea a hotoărât să ia îndărpt toate moșiile donaționale înafară de cele donate de Sf. Ștefan.

Proprietatea de pământ se poate repartiza, sub Arpadieni, după origine și după categorie. După origine erau următoarele: 1) proprietățile câștigate prin împărțirea străvechilor teritorii ocupate de către ginți; 2) cele donate de către Ștefan; 3) cele donate de către regii ce au urmat și 4) cele cumpărate. Libere erau numai cele din urmă.

Din comunitatea de pământ se desvoaltă pe încetul un întreg sistem de proprietate privată. Instituțiile feudale și în Ungaria au avut o înrăurire hotăritoare asupra desvoltării în diverse categorii a proprietății funciare.

Aceste categorii au fost următoarele:

1. *Proprietatea mare.* Aceasta a început să se formeze încă sub principii. Proprietățile mari au fost sporite mai târziu prin donațiuni regale. Primele donațiuni au fost făcute în regiunile de graniță nelocuite și neocupate de către unguri. La importanță mare, dominantă, ajunge proprietatea mare sub Ludovic Cel Mare. Marilor proprietari le revine, în acest timp, obligațiunea militară de apărare a patriei. Epoca regiilor arpadieni e epoca de formațiune a acestei proprietăți.

Proprietari mari, înainte de invazia Tătarilor, au fost regele și familia regală, prelații, magnații și familiile lor.

2. *Proprietatea de mijloc.* Aceasta o aveau nobilii de rând „serviantes regales”. Acestora aparțineau membrii ginților și cei cari au primit pământ prin donațiuni regale.

3. *Proprietatea mică.* Proprietarii mici formau 2 clase: cei liberi ca persoană și cei cari erau în serviciul proprietarilor mari și mijlocii.

Proprietatea de mijloc și cea mică s'au format după proprietatea mare, la o dată mai târzie. Proprietatea mare a ajutat, ba a provocat chiar, formarea acestor două categorii de proprietate. Pe lângă moșiile mari, cu întinderi nelimitate, se formează unități imobiliare mai mici, cari reduc ce e drept suprafețele moșiilor mari, dar în aceeași vreme le și consolidează.

Proprietatea mică sau țărănească s'a născut prin stărpirea pădurilor și prin secătuirea mocirlelor. Locurile astfel câștigate formau moșioare mici țărănești. Erau de cele mai multeori pe moșiile mari ale altora. Țăranul avea dreptul să lucre pentru el pământul câștigat. Mai târziu au fost siliți să dea anumite prestațiuni proprietarului.

Moșiile mici nu aveau miezuină. Nu erau despărțite unele de altele. Sub Arpadieni satele aveau un centru starnic: biserica, clădită din piatră. Oamenii se mutau cu șetrele dintr'un loc într'altul, după cum găseau pășune și pământ arător.

4. *Proprietatea ecleziastică.* Episcopilor și abaților li s'au dat moșii întinse. În Ardeal aveau astfel de moșii abația din Cluj-Mănăstur și cea din Cârta — și episcopia din Alba Iulia.

5. *Proprietățile cetăților regale, ale comunelor și ale orașelor litere.*

Cetățile au avut, încă din timpurile cele mai vechi, un covârșitor rol strategic. Așezate în centrul moșiilor regale, ele aveau și un rol administrativ și economic. Încă Sf. Ștefan a împărțit țara în jupanate de cetăți (várispánság). Aceste jupanate încep sub Bela IV, să dispară. Locul lor îl ocupă comitatele. Pământurile vechilor cetăți se fărâmtează în proprietăți de mijloc și mici. Unele trec în proprietatea vechilor iobagi de cetate, ridicați la rangul de nobili. Altele ajung în mâinile țăranilor ca mici moșioare țărănești.

Satele și orașele au trăit încă din timpurile cele mai vechi, în comunitate de avere. Pe unele le găsim în comunitate până pe la sfârșitul veacului XVIII, ba în unele părți ale Ardealului până prin jumătatea veacului XIX. Așa, bunăoară, în hotarul Vințului de sus n'a existat proprietate privată decât nu mai dela 1840 încoace.

Două au fost căile de formațiune a proprietății pri-

Fărâme

I.

*Nu stntem noi în cei de astăzi
Ci 'n noi trăiesc doar cei de ieri,
Precum în toamnele de acuma,
Trăiesc apuse ierni și veri
Trăiește 'n sufletele noastre
Svîcnirea vieții din trecut,
Dar omul ce-l purtăm în suflet
Ne pare un necunoscut.*

II.

*Răsar din negurile vremii
Lumini apuse de demult,
Răsună cântece uitate
Și 'mi plec urechia să le-ascult.
Dar focul zării reaprinse,
Imi arde ochii îndurerăți
Iar cântecele 'mi par un jale
Prohod pe anii îngropați.*

III.

*Se-ascunde luna între nouri,
Ca o fecioară după'un stor,
Iar vîntul năvălește harnic
Și câmpu 'l mătură de zor.
Dar obosit apoi se culcă
Ș'o ploaie cade 'mbelsugat
.....Târziu se arată iar fecioara
Cu obrazu 'nbuforată.*

I. Constantinescu-Delabala

vate: prin donațiune și prin cumpărare. Obiceiul donațiunilor regale se începe încă sub Sf. Ștefan. Temeiul juridic al donațiunilor îl găsim în dreptul regal (in regium), care a fost în vigoare până în 1848. Acest drept rezulta din puterea supremă, pe care o avea regele asupra tuturor proprietăților funciare din țară. Puterea regală era isvorul proprietății de pământ. Toate moșiile, mai ales cele nobilitare, își aveau baza de drept în donațiunea regală. Sub Bela IV dreptul regal e identificat cu dreptul coroanei regale. Persoana e substituită prin simbolul puterii. Sub An-jouești găsim doctrina „sfintei coroane”. La moșie donațională putea să ajungă cineva direct prin donațiune regală, sau indirect. Mulți din cei ce aveau moșii strămoșești, câștigate prin repartizarea vechilor comunități de avere ale ginților, abziceau de drepturile lor vechi și cereau pentru moșiile lor acte donaționale. În felul acesta moșiile lor, bazate pe un drept strămoșesc, uzual și instabil, le schimbau în moșii donaționale, bazate pe dreptul regal, unica temelie sigură a dreptului de proprietate în vremea aceea.

Vânzarea de pământ nu se cam obicinuia. Orice înstrăinare de pământ nu se putea face decât cu învoirea ginții. Ceeace era lucru greu. De aceea în epoca aceasta sunt puține moșii achiziționale. Numai asupra acestora se putea dispune după plac.

P. Suciu.

Problema Transilvaniei în presa franceză

(Spicuri din activitatea propagandistică a Ligii Culturale*)

II.

Problema Transilvaniei se pune cu toată hotărîrea în fața opiniei publice europene prin Liga Culturală. Ea a luat ființă în 24 Ianuarie 1891 stil vechiu. Scopul ei, exprimat în statute, era deoparte cultivarea conștiinței solidarității de rasă, iar de alta determinarea unui curent menit să justifice misiunea de civilizație a Românilor în Orient.¹⁾

Unul din mijloacele Ligii pentru atingerea acestui scop dublu era activitatea propagandistică.

Iar organele ei erau filialele înființate în centrele mari universitare din Apus.

Problema ardeleană, punctul central al problemei românești considerată în întregimea ei, a devenit deci de acută actualitate prin activitatea inteligență — deși nu totdeauna perfect solidară — a studențimii noastre dela Universitățile străine, cu inspirație dela București.

Fără nici un prejudiciu asupra activității în viitor a Ligii, traversată nu odată prin extrem de grave crize, cele mai frumoase pagini din toată activitatea ei au fost poate scrise în perioada dela început, când în Ardealul robii fazele luptelor politice au culminat în procesul Memorandului. Atunci se manifestă pentru prima oră solidaritatea conștientă a tuturor Românilor în jurul problemelor politice naționale; atunci, pentru prima oară, aceleași probleme românești, găsesc o largă și simpatice înțelegere în opinia publică europeană, și o aproape unanimă adeziune la poporale latine. Cauza românească a reușit să câștige pozițiile cele mai importante în presa europeană, în urma propagandei fericite și atât de bogate în consecințe a membrilor Ligii.

În Franța terenul era deosebit de favorabil propagandei românești. Adevărat, că în toate timpurile popoarele subjugate au fost cu căldură susținute de acest popor la care generozitatea este o virtute tradițională. Nimeni nu se putea îndoi, că problema Transilvaniei, și prin ea frământările politice din Ardeal, vor fi primite cu toată simpatia de către opinia politică franceză.

Dar numai generozitatea și tradiția libertăților nu explică în mod suficient acest sprijin. El a mai fost determinat și pus în măsură tot mai mare în serviciul cauzei românești, chiar de către persoane în situații oficiale și personalități de mare suprafață în toate ramurile vieții publice, din motive de politică externă.

Franța, izolată în urma păcii dela Frankfurt, respiră greu sub regimul european al Triplei Alianțe, pe cale a fi reînnoită. Era o chestiune vitală pentru ea restabilirea echilibrului european. Eforturile ei au fost încununate cu succes prin alianța încheiată cu Rusia. Această alianță, — o capodoperă a diplomației franceze — conformă, ce-i drept, cu liniile cardinale ale politicii rusești, n'a fost mai puțin din punctul de vedere al dinastiei ruse, o mesalianță între țara cea mai autocrată din Europa și marea Republică democratică din Apus. Tragedia Romanovilor își are originea tocmai în această alianță. Preocuparea Franței de a eși din izolare, și de a slăbi barierele ridicate de „cancelarul de fier” în calea liberei sale dezvoltări, precum și voința ei de a-și recâștiga locul cuvenit în concertul european, se reoglindește în toată presa franceză din acea epocă. Și nu e de

mirat, că cei în drept, și în primul loc presa, și-au dat seama tot mai mult, că adevăratul „câlcâiu” vulnerabil al Triplei Alianțe este problema „naționalităților” din Monarchia Habsburgilor. Sprijinirea dreptelor revendicări ale popoarelor „tutelate” din fosta Monarhie, și încurajarea încercărilor de emancipare, au cădrat perfect de bine cu interesele politice ale Franței.

Totuși un moment se mai credea, că lovitura pe care Tripla Alianță o va primi va veni tocmai din partea Austriei. S'a scontat în mod exagerat și fără o reală pătrundere a realităților, vechea rivalitate austro-prusacă. Mai mult încă, în mod bizar, s'a pus o speranță pe cât de nejustificată pe atât de absurdă în germanophobia ungurească. Az nu ne putem îndeajuns mira, cum au putut fi seduse și înșelate de aparențe acele personalități franceze — de regulă de mare autoritate — cari poftite sistematic în Ungaria, duceau acasă, deodată cu simpatiile lor și amintirile celei mai bune găzduiri, o concepție fundamental greșită despre o țară unde lupta raselor prezenta aspectele cele mai grave.

Spre mulțumirea noastră însă asistăm la curajoase revizui de conștiință din partea celorla, cari s'au lăsat seduși de aparențe. Astfel e cazul lui *Fr. Coppeé*, care vizitând în 1885 Ungaria, împreună cu un grup de 40 de francezi, după o entuziată evocare a tot ce-i unguresc, într'un articol apărut în numărul din 22 Iunie 1892, al ziarului *L'Europe* se asociază totuși mai târziu la omagiile pe cari lumea latină le aduce lui Rațiu și tovarășilor săi întemnițați, scriind pentru „*Voci Latine*” următoarele rânduri de caldă și prietenească adeziune: „Am făcut studiile mele împreună cu tineri români; părăzesc prețioase prietenii între ei. Ei m'au învățat să cunosc și să iubesc nobila lor națiune. Sunt din inimă cu aceia, cari îi trimit mărturia simpatiei lor arzătoare și sincere.”¹⁾

Un alt caz tipic, din mai multe, este acela alui *Juliette Adam*. Autor al unei lucrări despre Ungaria,²⁾ cu reale simpatii pentru acest popor, în faimoasele sale scrisori despre politica externă din *La Nouvelle Revue*, ea nu-și poate ascunde amărăciunea, văzând că Ungurii nu se lapadă de Tripla Alianță. Ea nu contenește să avertizeze, zicând că „adevărații patrioți maghiari vor înțelege într'o zi sau alta, că drumurile politice ale regatului Sfântului Ștefan sunt greșite, că a fi German în nemijlocita apropiere a Germaniei, înseamnă a te expune la o apropiată asimilare, iar a fi de acord cu Rusia înseamnă nu numai a câștiga o autoritate morală asupra naționalităților slave, ci de a contrabalansa, în profitul unui imperiu îndepărtat, formidabila putere germană și a-ți asigura independența viitoare”. (*La Nouvelle Revue*, 12—II. 1890. *Lettres sur la politique extérieure*.)

Nu discutăm felul de vedere a lui *Juliette Adam*. Constatăm numai că repetatele sale încercări, de a de-trage pe Unguri de Tripla Alianță, sunt zădarnice. Drept aceea, cu cât Ungaria perseverează în politica externă pe drumul apucat, — politica opusă intereselor franceze, — cu atât *Juliette Adam* îmbrățișează mai mult problema naționalităților din Monarchia Austro-Ungară.

În ce privește Ungaria și pe Românii din Transilva-

*) Vezi începutul în Nrele 17—18 al Soc. de mâine.

1) Statutele Ligii art. 2.

2) *Voci Latine*. Dela Frați la Frați, p. 157.

3) *Juliette Adam: La Patrie hongroise*, Paris 1868.

nia, dânsa insistă în mod tot mai accentuat asupra antagonismului româno-maghiar.

Pentru a ilustra cetitorilor săi agitațiile naționaliste din Ungaria, reproduce, comentându-le — cuvintele lui I. Grădișteanu, pronunțate la tribuna camerei din București, și prin cari se acuză poporul maghiar că uzează față de Români cu mijloace de persecuție mai rele ca cele întrebuițate pe vremuri de Turci. (vezi: La Nouvelle Revue 1—II. 1891.)

Această atitudine favorabilă Românilor a surprins pe acei cari cunoșteau maghiaro-filia directoarei dela *Nouvelle Revue*. Expresia acestei surprinderi o găsim în raportul lui Lupulescu, cetit la un an dela înființarea Ligii, zicând: „Doamna Adam însăși a îmbrățișat, cu o căldură ce ne-a surprins, cauza fraților noștri în a sa *Nouvelle Revue*. După câteva numere însă, Doamna Adam a încetat de a se mai ocupa de această cauză la cererea făcută de contele Hoyos, ambasadorul Austriei.”⁴⁾

Dacă nu putem aduce dovezi cu privire la intervenția ambasadorului austriac, rămâne neîndoios, că în bună logică ea s'a putut produce. Nu-i mai puțin adevărat însă, că tăcerea lui Juliette Adam nu a fost definitivă. Dovadă, adeziunea ei la „*Voci Latine*”, broșură omagială pentru „memorandiștii” întemnițați.

În scrisoarea, pe care Juliette Adam o adresează lui V. A. Urechia, președintele Ligii, directoara dela *Nouvelle Revue* amintește despre cele publicate în revista sa la 15 Mai 1894, cu prilejul procesului *Memorandului*, ca mărturie a simpatiei față de problema românească din Ardeal. Reținem constatarea ei împărtășită opiniei publice franceze, spunând că „patru milioane de Români trăesc sub regimul bunului plac al unui guvern, care n'are favoruri excepționale decât pentru cei care aparțin rasei germane. (vezi: *Voci Latine* — Dela Frați la Frați.)

Iar referindu-se la sentința din Cluj, scrie: „Asprimă pe care o arată din nou guvernul așazis liberal maghiar pentru Români din Transilvania, în judecata dela Cluj, nu este de natură să-i apropie pe acei, cari în persoana dlui Tisza, le reproșează antipatiile față de slavi și latini.” (v. *Voci Latine*.)

Așadar Juliette Adam n'a iertat Ungurilor nici odată politica lor favorabilă Germaniei. Problema Transilvaniei prin aceasta și-a câștigat un susținător prețios și de mare autoritate în fața poporului francez.

Ostilitatea justificată a Franței față de Tripla Alianță, explică și aprecierea mai mult decât nefavorabile apărute în presa franceză cu ocazia morții lui Ion Brătianu, tatăl. Nu i s'a iertat marelui bărbat de stat român vina de a fi urmat politica externă a regelui Carol.

Correspondentul diplomatic dela *Figaro*, profită de ocazia morții lui Brătianu, pentru a face concomitent și câteva crude constatări asupra moravurilor politice de atunci din țara veche. Ele nu sunt lipsite de interes, fiindcă, din nefericire, n'au încetat să persevereze până mai în zilele noastre. Apariția decisivă a elementului ardelenesc în politica țării, va fi poate de natură să dea pentru viitor un alt aspect vieții noastre politice. Se va vedea mai incolo, în plină perspectivă istorică, și aici ca în atâtea alte domenii, rolul hotărâtor pe care l-a avut Ardealul în evoluția istorică a poporului românesc!

Aprecierile din *Figaro* se bazează pe punctul nu tocmai banal al adversității între Ion Brătianu și fratele său Dimitrie. „Acest simplu amănunt — scrie *Figaro* —

arată că România nu e prea departe de Orient, era o anumită sălbăcie în această opoziție fratricidă, dar era și mult talent.

Căci dl. Brătianu dusese în țara sa un lustru foarte strălucit de educație politică occidentală; își însușise la Paris toate finețele și toate chițibușurile moravurilor parlamentare, dar nu uitase totuși grosolăniile și cruzimile anilor de tinerețe, punând în practică cu o energie egală amintirile parisiene și instinctele sale de om încă sălbatec de jumătate.

Rog cu insistență pe Români să nu creadă că-i tratez de jumătate sălbateci: ei sunt azi tot așa de civilizați ca și noi, și pe lângă aceia, oameni simpatici; dar dl Brătianu a avut uneori, a avut deseori procedee guvernamentale pe cari adversarii lui le-au denunțat în mod curajos Europei, procedee cari nu sunt în nici un caz spre mărirea celui care a încetat în curând din viață”. (Jaques St. Cere: Jean Brătianu, *Figaro*, 17, X, 1891.)

Aprecieri supărătoare însă în bună parte adevărate, fruct al denunțurilor făcute, conform blăstămatului obicei pământesc de adversarii politici!

Tot din aceleași motive, ziarul *Echo de Paris*, prin pana lui A. Saissy, este și mai crud față de Ion Brătianu. Caracterul bărbatului de stat dispărut este prezentat în modul cel mai defavorabil. Epitetul de „conspirator” este dintre cele mai blânde cu ce îl gratifică autorul articolului, negând în același timp meritele lui Brătianu în evenimentele din 1848, scriind că „acțiunea sa în această epocă, inspirase neîncrederea celor mai luminați patrioți, așa încât istoricul Bălescu a fost nevoit să scrie că în aceste evenimente Ion Brătianu fusese agentul secret al unei puteri străine.”

Se aduce un grav prejudiciu memoriei lui Brătianu prin reamintirea afacerii cunoscute sub numele de „atentatul dela opera comică” în care, între împrejurări nelămurite încă pe deplin, a fost implicat și dânsul. Cităm din *Echo de Paris*, 19 Mai 1891: „Refugiat politic la Paris, el fu implicat la 1853 în afacerea atentatului dela Opera-Comică. Avea 30 ani atunci. El a fost apărât de Jules Favre, și condamnat cu Francois Furet, Watteau și Alavoine, la 3 ani închisoare și 500 franci amendă.

Ion Brătianu nu făcuse temniță. A fost internat la doctorul Blanche, în ospiciul căruia el a fost tratat câteva luni, și de unde a eșit liber. Dl. Furet afirmă mai târziu, în fața mai multor persoane demne de încredere, că Brătianu a trădat complicități săi și a meritat în felul acesta indulgența guvernului imperial.”

Se pare că vina lui Brătianu, în această enigmatică chestiune, a fost amenajarea, la el acasă, a unei tipografii clandestine cu litere chirilice, pusă în serviciul emigrației române aflătoare la Paris.

Ziarul *Le Pays* îl numește pe Brătianu dușman al Franței, reproșându-i că, drept răsplată pentru formația lui spirituală câștigată în Franța, a devenit stălpul germanismului în România. (*Le Pays*: 19 Mai 1891.)

Exista deci o strânsă corelație între politica generală externă a Europei, dominată de atotputernicia Triplei Alianțe și problema naționalităților din fosta Monarhie Austro-ungară. Eferescența naționalităților suprimate a fost urmărită cu interes mereu crescând de presa franceză dându-și ea seama, că problema prea complicată a naționalităților constituie cel mai formidabil impediment în fața consolidării sistemului de alianță atât de odios Franței.

Miscarea naționalistă intensificându-se în Ardeal, ziarul *Le National* publică, cu data de 1 Ianuarie 1891.

⁴⁾ Vezi: I. Lupulescu: Rapport général de l'activité central de la Ligue pour l'unité d'instruction des Roumains (24 Nov st. v. 1892).

SCRISOARE

Al plecat tubito'n lume
 — Rândunelele se 'ntorc.
 Iarna te-a gonit din tindă;
 Și de-atunci în van colindă
 Sufletu-ți după căldură.
 Inima-mi nu-ți poartă ură;
 Dorurile 'ncet se toro
 Ca pe-un fus pe al tău nume,
 Ce în taină l-am tot spus
 Stropilor călduți de ploale.
 Râurile — alerg' acum
 Să te vadă pe ce drum
 Umblă pasul tău ușor,
 Ca să-ți cânte-al apel cor,
 Când e liniște 'n apus,
 Și avântul să-ți îndoale,
 Iar prin șoapta din fântână
 Orice graiu din univers
 Să îți spună al meu vers.
 Tu ai vrut să fi stăpână
 Peste lume și-al plecat;
 C'al ajuns în țara 'n care
 Vreamea-l vecinic de ninsoare
 Sropi'mi spun neîncetat.
 Pe aici, ca'ntotdeauna,
 După ce-a trecut furtuna,
 Vreamea-l bună, rar e rea.
 — Poate-acuma și-o plăcea.

G. Retezeanu

un editorial, în care conflictul româno-maghiar este examinat în cadrul politicii internaționale de atunci. În lumina unor manifestări ale României oficiale, ce puteau atinge susceptibilitățile de politică externă ale Franței, acest judicios articol, semnat „un diplomat”, este o sinteză a politicii europene din acel moment, privită sub unghiul problemei românești. Se arată în acel articol eforturile guvernului român de a îndrepta definitiv politica externă a României spre Tripla Alianță, împotriva sentimentului general al poporului românesc, în bună parte sub jugul unguresc. Anumite fapte recente, ca vizita regelui Carol, întrevăderea dela Ischl, prezența generalului Vlădescu, ministrul de război al României, la manevrele ungurești, forțele armatei concentrate în Transilvania de statul major imperial etc. și comentariile ce au însoțit aceste evenimente, arată clar că s'a ajuns destul de departe pe această cale. Reacția conștiinței românești n'a întârziat să se producă însă, și este formulată dela înălțimea tribunei parlamentare. Întâmpinările făcute în parlamentul din București în favorul Românilor subjugăți din Ardeal, și împotriva participării României la Tripla Alianță sunt privite cu indispoziție enervată de guvernele din Budapesta și Viena, iar presa le comentează într'un mod cu totul neobișnuit și prea puțin potrivit unor raporturi de amicitie. Declarațiile ministrului de externe român, Alexandru Lahovary, nu reușesc nici ele să risipească atmosfera de bănuială între regatul României și Monarhia Austro-ungară, deoarece nu se poate trece ușor peste robia politică a poporului românesc din Ardeal, piedeca fundamentală între cele două țări. Politica de subjugare a ungurilor față de Români, îl face sceptic în ce privește soarta Triplei Alianțe chiar și pe Titu Maiorescu, a căror sentimente de prietenie germană nu se pot contesta. Astfel, autorul articolului, încheiând, crede cu drept cuvânt că „șovinismul brutal al Ungurilor de o parte, iar de altă naționalismul de neînvins și mândria patriotică a Românilor creiază un antagonism ce se strecoară deja în machinațiunile guvernelor, compromițându-le și zădărnindu-le, se speră, cu toată prezența unui Hohenzollern pe tronul României. Alianța cu Austro-Ungaria ar fi un fel de impietate, o crimă de lăse-națiune, de care va fi fără îndoială crușat nobilul popor român.”

Ziarul săptămânal *L'Europe et la Gazette Diplomatique* susținând cu căldură în toate împrejurările drepturile poporului românesc din Ardeal, se arată alarmat din cauza unui pretins acord politic, ce s'ar fi produs între Maghiari și Români.

Știrea unei înțelegeri româno-ungară era fantezistă. Ea a fost desigur pusă în circulație de către Unguri pentru a dezorienta opinia publică europeană. Cercurile ungurești puteau fi cu dreptul alarmate de ecoul nefavorabil pe care l'a produs la popoarele civilizate metodele de guvernământ întrebuintate față de conaționali lor de alt neam. Ziarele au înregistrat chiar și principiile de bază, cinci la număr, ale acordului, privit în general ca o victorie a Triplei Alianțe asupra înțelegerii franco-ruse.

Iată comentariile pe cari le face cu privire la acest pretins acord *L'Europe et la Gazette Diplomatique* în numărul din 8 Ianuarie 1891: „Diplomația Triplei Alianțe este pe cale să câștige un succes asupra înțelegerii franco-ruse, asupra căreia nu ne este permis să trecem cu tăcerea, deoarece, în măsura mijloacelor noastre, noi am făcut tot ce ne-a stat în putință pentru a-l împiedeca.

Cititorii noștri cunosc situația mizerabilă creată de către guvernul din Pesta celor trei milioane de Români cari locuiesc în Transilvania. Această populație este

literalmente despoiată de toate drepturile politice de către oligarhia maghiară. Românii din România n'au conținut să protesteze contra regimului revoltător impus cu forța fraților lor din imperiul Habsburgilor. Această gravă chestiune a fost totdeauna adevărata piedecă a intrării României într-o coalitie a puterilor centrale, unde Maghiarii joacă un rol atât de important.

Dacă presa franceză ar fi urmărit exemplul nostru, întreprinzând o campanie în favoarea populațiilor din Transilvania, ea ar fi câștigat titluri la recunoștința României, și în mod puternic ar fi contribuit în acest fel să o îndepărteze de Tripla Alianță. Tradițiile cavaleresti ale Franței, precum și cele mai esențiale interese ale politicii noastre externe, impuneau această atitudine. Ea n'a știut, ea n'a vrut să înțeleagă acest lucru.

Nemții au fost mai bine avizați. Ziarele au luat inițiativa reconcilierii Maghiarilor cu victimele lor, pentru a delătura obstacolul carele ținea România departe de Tripla Alianță. Se afirmă, că astăzi Ungurii sunt pe punctul de a ceda in joncțiunilor venite dela Berlin, sub masca umanitarizmului, dar, în realitate, pentru interesele Triplei Alianțe. Cu atât mai bine pentru Românii din Transilvania. Noi regretăm însă, că acest rezultat n'a fost obținut de către presa franceză.”

Tot acest ziar, în numărul din 29 Ianuarie 1891, într'o corespondență din Ungaria, intitulată „Despotismul legal”, comentând legea pentru asilurile de copii, denunță opiniei publice franceze tirania de rasă a Maghiarilor, disimulată într'o ipocrizie legisla tivă, expresia unui parlament din care în mod artificial reprezentanții Românilor și ai celorlalte națiuni conlocuitoare, sunt excluși.

Aceste conjuncturi favorabile ale momentului au fost în mod fericit înțelese de către inițiatorii Ligii Culturale, iar propagandiștii ei, prezentându-se în fața opiniei publice franceze în numele latinității, au găsit pentru problemele românești, și în special pentru problema Transilvaniei o atmosferă de înțelegere și un larg spirit de solidaritate.

ERNEST ARMEANOA

Dieta Ardealului din anul 1865

II*)

Întreaga cărturărie din Blaj și împrejurărie, preoți și mireni, s'a întrunit în ziua de 21 Septembrie 1865¹⁾ în conferință, la reședința mitropolitană din Blaj, și sub presidenția mitropolitului, Șuluțiu, după lungi discuții asupra situației, a ajuns la înțelegerea că la dieta din Cluj, convocată pe baza legii feudale din 1791, Românii ardeleni nu pot participa, fără periclitarea drepturilor lor naționale, câștigate deja prin legi votate în mod constituțional și sancționate de domnitorul țării. Pentru a se putea da însă acestui punct de vedere forma obligatorie pentru toți Românii ardeleni, mitropolitul Șuluțiu e rugat, ca în bună înțelegere cu mitropolitul Șaguna să convoace fără amânare conferința națională, pentru a se pronunța ea în chestia aceasta gravă.

Prin curier special, mitropolitul Șuluțiu trimite în 22 Septembrie lui Șaguna o scrisoare mare lungă, în care îi arată în ce pericol mare să afle autonomia țării și toate drepturile câștigate până acum de Românii ardeleni, prin dizolvarea dietei din Sibiu și convocarea unei diete la Cluj, pe baza legii feudale din 1791, și-i spune, că știe, că a fost la Viena, — „însă mai târziu, după ce lucrurile prin nou regim s'a croise, așa precum le vedem“, — nu știe însă, că pentru ce?... „În treaba patriei și a nouelor strămutări? Și ce ai isprăvit?“ Din faptul că nu a zăbovit la Viena mult, deduce, că: „nu au putut fi plăcute acelea, de cari ați avut a vă da opiniunea“. Ii comunică apoi rezultatul consfătuirii intelectualilor din Blaj, și dorința exprimată din partea celor ce au luat parte la consfătuire, dorința care de altcunum i-a fost comunicată și din alte părți, anume, ca Românii să nu intre în dieta din Cluj, și pentru a putea decreta aceasta în mod obligator pentru toți Românii din Ardeal, mitropolii să convoace fără amânare conferința mare națională al cărei termin el, mitropolitul Șuluțiu, l'a și pus pe ziua de 20 Octombrie 1865, și acum cere la aceasta consensul lui Șaguna.

*) Vezi începutul în Nr. 21 al Soc. de mâine.

¹⁾ Ziua de 21 Septembrie 1865 formează o dată fatală în viața noastră politică-națională din trecut, fiindcă dela data aceasta s'au început divergențele, neînțelegerile, frecările, între Blaj și Sibiu, degenerate apoi în certuri urite, purtate, nu între mitropolii Șuluțiu și Șaguna, ci între organele de publicitate: „Telegraful Român“, ziarul lui Șaguna și „Gazeta Transilvaniei“, care, prin condeiul lui George Barițiu deveni apărătoarea mitropolitului Șuluțiu. T. V. P.

Scrisoarea se încheie astfel:

— „Drept aceea, îmi iau voe a te provoca frățește, ca prin acest espres (curier) care va aștepta acolo în Sibiu până vei găti răspunsul, se binevoiești a-ți da în această privință consensul și a'mi scrie, că în ce chip și în ce număr și unde vei conchiema Excel. Ta pe fii credincioși de confesiunea Excel. Tale, ca și noi, întocmindu-ne după aceea, să lucrăm și în aceasta privință în consonanță. Totodată vom avea de a subscrie amândoi o adresă către înaltul guvern regesc, în care vom face de știre lucrarea noastră, dimpreună cu terminul pe care am convocat conferința națională, exprimându-ne în acea adresă, că până când națiunea adunată în conferință nu se va consulta asupra obiectului ce vine a se lua în pertractare în dietă, noi la o aface în această privință nu vom lua parte“.

Va se zică, lucrurile erau puse la cale în Blaj, până în cele mai mici amănunte, fără consultarea lui Șaguna, care acum vine provocat, — ca un fel de subaltern al Blajului, să-și dea consentimentul și să-și pună semnătura de desuptul planului de bătaie, compus în Blaj.

Trebuie să constat, că vina pentru aceasta necuviință, de a fi tratat Șaguna ca un subaltern al Blajului, nu cade asupra mitropolitului Șuluțiu, pentru că nu el a compus scrisoarea către Șaguna, ci un profesor tiner din Blaj, Ioan Bob (după cum constată Barițiu în cartea sa citată), un naționalist înflăcărat, dintre aceia însă, cari judecă numai cu inima, nu și cu mintea, pecând în politică judecata trebuie se iasă din mintea clară, scutită de orice sentimentalism.

Pe Șaguna nu l'a supărat de loc tonul ofensator din scrisoarea primită dela colegul său din Blaj și în 23 Septembrie îi răspunde acestuia pe scurt și clar, că nu se simte în stare a corespunde provocării ce îi s'a adresat, pentru că în împrejurările date îi lipsește compasul, care să-i arate calea de esire din chaosul, acoperit cu un văl întunecos și fatal, pe care-l vede, dar nu-l poate delătura? Nu poate face alta, decât să se vaete cu poetul: „Flere possem, sed juvare non“. E fatal stadiul, în care se află cauza națională, însă nu din vina arhierilor! Vălcărelele nu vor folosi națiunii într-un nimica. Ce privește ținerea unei adunări naționale, el, Șaguna, nu are nici o cunoștință, că ea ar fi cerută de cineva. Are însă cunoștință despre aceea, că o conferință națională, convocată așa cum s'a hotărât în Blaj, numai prin arhierii, — adică fără prealabilă incuviințare, cerută dela forurile competente, — ar fi urgisită. „În situația fatală și în împrejurările critice de astăzi, — încheie

Șaguna, — pentru mine nimic nu este mai consult, decât să fiu cu priveghiere, ca onoarea națiunii și cauza ei cea dreaptă să nu se compromită în nici un chip, sau cel puțin nu cu vina arhierilor“.

Atât! Nici urmă de vre-o terorizare, sau amenințare, trimisă Blajului din partea lui Șaguna. Și totuși a venit amenințarea, însă din altă parte. Tinerul profesor din Blaj, Ioan Bob (mort în anul 1867), a trimis adecă scrisoarea adresată lui Șaguna și ziarului „Concordia“ din Pesta, spre publicare, și din coloanele acestui ziar a luat cunoștință despre conținutul ei și despre planurile croite în Blaj, și guvernatorul Ardealului, generalul și contele Follio-Crenneville, care numai decât a trimis ambilor mitropolii, din Blaj și Sibiu, adresa de sub nrul 799/865, în care provocându-se la cele publicate în „Concordia“, le cere amândurora să se justifice și să arate, ce înțeleg ei sub convocarea unui congres național, fără preainaltă involve?

Nu știu, ce răspuns a dat mitropolitul, Șuluțiu la aceasta provocare, dar Șaguna a răspuns, că ideea convocării unei adunări naționale e a Blajului; el însă, Șaguna, invitat să-și dea consentimentul, a trimis răspuns Blajului, că nu află de consult să se convoace un congres național român de către ambii mitropolii, fără involve preainaltă.

Atât. Dar și din atâta s'a făurit armă în contra lui, Șaguna, care a fost atacat cu vehemență în „Gazeta Transilvaniei“, pe tema, că a făcut pe intrigantul, denunțând la guvernatorul Ardealului pe mitropolitul Șuluțiu și acuzându-l ca pe urzitorul mișcărilor naționaliste din Blaj, — tot afirmări luate din vânt.

Adunarea națională, proiectată pe ziua de 20 Octombrie, nu s'a ținut. Mitropolitul Șuluțiu n'a îndrăsnit să o convoace singur, și fără concesiune preainaltă. A înaintat singur însă, fără Șaguna, în 22 Octombrie, rugare către președintele guvernului regesc din Ardeal, conte Crenneville, ca să-i esopereze dela Impăratul concesiunea pentru ținerea unui congres național român, pentru a se consulta asupra atitudinii pe care au să o iee românii ardeleni în fața dietei din Cluj, — iar până la întrunirea congresului, care reclamă timp mai lung, împăratul să fie rugat să amâne întrunirea dietei din Cluj, până la o dată mai târzie.

Guvernatorul Crenneville îi răspunde în 5 Noembrie, cu adresa de sub numărul 874/865, că nu-i poate împlini nici una din cele două cereri: nu se simte îndemnat, în împrejurările date, să propună împăratului concederea ținerii unui congres național român, și cu atât mai puțin să propună împăratului amânarea întrunirii dietei din Cluj pe altă dată.

Ținerea unui congres național român n'a fost deci admisă și permisă. Șagun însă, cari își aveau organizația lor legală politică, în cadrele universităților săsești, s'au întrunit în adunare națională, la universitatea săsească, în ziua de 6 Noembrie 1865, și au votat o reprezentățiune lungă, adresată împăratului, în

care protestează în contra convocării dietei din Cluj pe baza legii din anul 1791, și protestează în contra intențiunii de a se nimici autonomia Ardealului prin anexarea acestei țări la Ungaria, iar împăratul e rugat să împiedece acest lucru și să revoace rescriptul de convocare a dietei ardeleno la Cluj.

Răspunsul a fost o deoană preainaltă, trimisă comosului săsesc, pentrucă a permis să fie discutat la universitatea săsescă un ordin împărătesc, care nu se discută, ci se execută.

Nu le-a rămas deci alta de făcut, nici Românilor și nici Sașilor, decât să meargă la vot și să aleagă deputați pentru dieta din Cluj. S'au dus și au ales. Românii au ieșit biruitori în 14 circumscripții electorale și au scos din urnă 14 deputați de ai lor? Mai mulți nu au putut scoate, fiindcă nu erau mai multe circumscripții cu majoritate românească de alegători. Intre timp s'a publicat și lista regalștilor, numiți din partea împăratului ca membri ai dietei clujene. Din ea s'a văzut, că Românii au 34 de regalști, în frunte cu cei doi mitropoliți. Erau reprezentări deci în dietă prin 48 de bărbați harnici. aleși și regalști la oaltă, dar fiindcă doi din ei, **Ladislau Valda** și **Iacob Blaga**, erau atât deputați aleși, cât și regalști, numărul lor s'a redus la 46, dintre cari 14 au absentat, n'au intrat în dietă, și astfel la ședințele dietei au luat parte numai 32 de Români. Sașii apoi aveau în dietă 34 de reprezentanți, aleși și regalști, iar Maghiarii și Săcui la oaltă, aleși și regalști, 240.

Românii s'au întrunit în Cluj cu mitropoliții în frunte, cu două zile înainte de deschiderea dietei, fixată pe ziua de 20 Noemvrie. Au ținut mai multe consfătuiri, sub conducerea mitropoliților, și au discutat pe larg și din toate punctele de vedere întrebarea formulată de Șaguna astfel: „Ce să facem, să intrăm în dietă, sau să nu intrăm? Dacă intrăm, ce facem acolo, dacă nu intrăm, cum ne justificăm pașul în fața împăratului și în fața opiniei publice? — În urmă s'a luat hotărîrea, cu unanimitate, deci și cu votul lui **Dr. Ioan Rațiu**, ca Românii să intre în dietă, să nu voteze însă uniunea, ci să ceară dela împăratul, prin adresă separată, ca să sancționeze întâi legea electorală votată de dieta din Sibiu, apoi să convoace o dietă nouă la Sibiu, pe baza acestei legi nouă electorale, și să lase în grija acestei diete, în care vor fi reprezentate națiunile din Ardeal după forțele lor numerice, resolvarea chestiei uniunii Ardealului cu Ungaria.

În bună înțelegere s'au luat aceste hotărîri, fără vre-o presiune din partea cui-va, fără urmă de terorizare sau amenințare din partea lui Șaguna, care a fost rugat ca, el însăși să facă în dietă propunerea în sensul celor hotărîte. Și așa s'a întâmplat.

Până s'au făcut verificările toate și apoi constituirea dietei, timpul a trecut, așa că ședințele meritorii ale dietei s'au început numai în Decemvrie. Încă în ședința aceasta din 2 Decemvrie a luat

cuvântul mitropolitul Șaguna și a rostit o vorbire mai lungă și temeinică, încheiată astfel:

— „Rog dieta, să binevoiască a vota o adresă preaumilită către tron, cu rugarea, ca M. Sa ces. reg. apostolică se se indure: 1) a sancționa legea electorală prelucrată constituționalmente prin dieta anului 1863 și 1864, la propunerea regescă și așternută spre sancționare, și 2) a convoca apoi pe baza acestei legi electorale dieta spre pertractarea propozițiunii rogăști privitoare la revizuirea articolului prim de lege din 1848 despre uniunea Ardealului cu Ungaria. Imi iau voi mai departe la ruga dieta, să binevoiască a sprijini motiunea mea. ca să putem avea o dietă constituțională legală“.

Unde poate fi găsită aci urma înmormântării autonomiei Transilvaniei, făcută de Români? Din contră, se apără autonomia țării, pentrucă dacă accepta coroana punctul de vedere al Românilor (ceea ce se știa, că nu are să se întâmple), în o nouă dietă, compusă pe baza legii electorale votată de dieta dela Sibiu, ei formau majoritatea și hotărârau în chestia uniunii, așa cum ar fi aflat de bine.

În aceeași ședință din 2 Decemvrie a pledat cu multă căldură pentru acceptarea propunerii lui Șaguna și deputatul **Dr. Ioan Rațiu**, iar în ședința din 4 Decemvrie a rostit o lungă, frumoasă și temeinică vorbire mitropolitul Suluțiu în favorul aceleiași propuneri, care a mai fost sprijinită apoi și de reprezentanții din dietă ai Românilor: **Alexandru Bohățiel**, **Ioan Balomiri**, **Dimitrie Moga**, și **Nicolae Gaetan**, pregătiți fiind și ceilalți toți să iee cuvântul în dietă și să sprijinească propunerea lui Șaguna, dar în ședința din 6 Decemvrie s'a propus și acceptat încheierea discuției și s'a procedat la votare, cu rezultatul următor: propunerea lui Șaguna se respinge cu mare majoritate de voturi și se respinge și propunerea cam asemănătoare cu a lui Șaguna, făcută de **Ramnicher**, în numele Sașilor. Se primește însă propunerea lui **Iosif Hossu** și a altor doi Români, **Augustin Ladai** și **Ioan Boeriu**, cari au votat cu Maghiarii,²⁾ însă condiționat: să se garanteze prin lege de către dieta din Pesta drepturile câștigate ale Românilor din Ardeal. Și s'a mai primit și propunerea sașului **Bömcher** și a altor cinci conșoți ai săi, cari n'au mers solidar cu ceilalți reprezentanți din dietă ai sașilor, ci au votat și ei cu maghiarii, însă ca și Hossu și conșoții săi, cu rezerve, pe lângă garantarea drepturilor și privilegiilor de cari s'au bucurat sașii în trecut. Mai pe

²⁾ George Barițiu mai pune, în cartea sa: „Părți alese din istoria Transilvaniei“, lângă acești trei Români rătăciți încă unul, ca să fie patru pe George Domșia (el se scria Domzsa), însă cu greșală, pentrucă Domzsa, regalștul, n'a votat cu Maghiarii, dar n'a votat nici cu Românii și n'a semnat adresa separată a acestora, din simplul motiv, că nu venise la dietă. Era absent.

T. V. P.

urmă a fost pusă la vot adresa maghiarilor și a fost votată cu majoritate mare de voturi.

E interesant, că nici maghiarii nu au votat de nou uniunea, ci în adresa lor revoacă în memorie împăratului faptul, că uniunea a fost votată în mod legal la anul 1848, ea e valabilă, împăratul n'are să facă alta deci decât să cheme Ardealul la dieta ungara din Pesta, unde apoi ardelenii vor stabili, cu ungurenii împreună, amănuntele executării uniunii.

Și împăratul așa a făcut, acceptând întru toate punctul de vedere al maghiarilor, a ordonat, prin rescript împărătesc, datat din 25 Decemvrie 1865, facerea alegerilor de deputați pe întregul teritor al Ardealului, pentru dieta din Pesta, care e deschisă deja (fusesse convocată pe 10 Decemvrie 1865), iar adresele separate ale Românilor și Sașilor, înaintate prin dieta din Cluj, împăratul le-a trimis dietei ungare, spre întrebuintare, ca material de studiu.

Tragedia autonomiei Ardealului, cu acest ultim act, a fost încheiată. Cortina a căzut, unii au aplaudat, alții au plâns, iar regisorii dela Viena și Pesta își vor fi frecat mâinile, bucurosi de splendidul succes pe care l-a avut reprezentația de ei aranjată, — la Cluj!

A mai urmat însă un scurt epilog, peste un an și jumătate, (în 20 Iunie 1867) când împăratul, acum și rege încoronat ungur, a mai dat două rescripte cu privire la Ardeal, contrasemnate de ministrul președinte, conte **Iuliu Andrássy**, (pe care împăratul îl condamnase la moarte în anul 1849 pentru rebeliune și a și fost executat în efigie), rescripte cari aveau acum formă legală, constituțională, decretând într'unul din ele de desființată în mod definitiv dieta Ardealului din anii 1863—64, iar în celalalt decretând de nule și neexistente, sau cum se spunea atunci, de „scoase din vigoare“, toate legile și toate hotărârile pe cari le-a votat dieta aceea și cari erau sancționate și aprobate de același Francisc Iosif, împărat și rege apostolic. Și acum românii au aplaudat și au strigat: „Bravo împărate! Nu știam că și împărații știu să scuie și apoi să lingă ce au scuipat. Credeam că însușirea aceasta o au numai — țiganii!“...

Și acum o scurtă resumare. N'a fost greșală, ci act de înaltă înțelepciune politică îndemnul dat de mitropolitul Șaguna, ca Românii să intre în dieta din Cluj dela anul 1865. Absența lor din dieta nu ar fi împedecat de loc realizarea planurilor pe cari le avea împăratul, care, cum am arătat mai sus, promisese Ardealul Maghiarilor, în pactul pe care l-a legat cu reprezentantul acestora, înțeleptul Francisc Deák, încă în zilele de 6—8 Iunie 1865, în Pesta. Unirea Ardealului cu Ungaria o făcuse deci împăratul însuși, iar peste formalitățile constituționale, cari au urmat, s'ar fi trecut ușor, fără a fi fost observată absența lor din dieta dela Cluj.

Dar era și curată imposibilitate ca Românii să nu intre în dieta din Cluj. Am

avut 46 de reprezentanți în dieta aceea, tot oameni harnici, unul ca unul, și în fruntea lor pe cei doi mitropoliți, Șulueșu și Șaguna. Dintre aceștia însă numai șase erau oameni independenți, toți ceilalți funcționari de stat, prin ministerit, pe la judecătoriile înalte, sau la administrație, în fruntea județelor, ca prefecți și subprefecți, oameni deci numiți în posturile lor de împăratul, sau de guvernul acestuia, oameni în raporturi de supușenie față de împăratul. Puteau oamenii aceștia să facă acum afront împăratului, și când au primit decretul de numire ca regaliști la dieta din Cluj, puteau ei să le retrimită Curții dela Viena cu declarația, că nu recunosc de legală convocarea dietei din Cluj și nu vor intra în ea, — împăratul țină-și decretul de numire pentru sine, căci ei nu le primesc și nu se vor folosi de ele?

Nu cred să se găsească om cu judecată dreaptă, care ar putea răspunde cu da la întrebarea aceasta, ci toți vor zice: nu! E vorba doară de vre-o patruzeci de oameni săraci, cari prin priceperea lor, prin munca lor, prin cinstea lor, ajunseră la poziții foarte frumoase, erau așezați în posturi înalte, pe cari nu și le puteau pune în primejdie, pentru că pierzându-le (ceea ce cu siguranță ar fi urmat) ar fi trebuit să se reîntoarcă, cu familiile lor cu tot, la sărăcia de mai înainte, din care abia au fost ieșiți.

S'a spus atunci, și s'a spus și mai târziu, că Românii ar fi trebuit să facă la anul 1865 aceea ce au făcut Maghiarii la anul 1863. Nu au intrat în dieta dela Sibiu, ci au trimis un protest energic împăratului, la Viena.

De părerea aceasta a fost apoi și scriitorul german Walter Rogge, care în cartea sa „Oesterreich von Világos bis zur Gegenwart“, („Austria dela Șiria până în prezent“, tipărită în anul 1872, scrie în volumul III. pag. 294, următoarele: „Dacă Românii și Sașii ar fi voït să se apere (în contra uniunii), atunci pentru ei era deschisă numai o cale: a nu intra în dieta din Cluj, precum n'a intrat nici Maghiarii în cea dela Sibiu“..

Bine. Dar oare Maghiarii, prin absențarea lor din dieta dela Sibiu, au împiedecat cumva activitatea acelei diete, în care românii formau majoritatea? Nu! Dieta dela Sibiu a funcționat bine și fără cei 43 de deputați maghiari absenți. A votat legi, pe care împăratul dela Viena le-a sancționat, ca obligatoare pentru întreg Ardealul, deci și pentru maghiari; a trimis deputați la senatul imperial din Viena, cari au reprezentat aci întreg Ardealul, deci și pe maghiari. Același lucru s'ar fi întâmplat și în dieta dela Cluj: ea ar fi funcționat și fără români, ba chiar și fără sași.

Mai vine pusă apoi în cumpănă și împrejurarea, că reprezentanții maghiarilor la dieta din Sibiu în cea mai mare parte a lor, erau luați din aristocrația lor, dintre conți și baroni. Bogați cu latifundii mari, erau deci oameni, cari își puteau permite luxul de a se trage în degete cu împăratul, — lucru pe care

românii cei săraci nu puteau să-l facă, pentru că ei trăiau din pâinea pe care o primeau din grația împăratului.

Am arătat destul de limpede, că e nejustificată și cu totul tendențioasă acuza care s'a adus și se mai aduce lui Șaguna, că ar fi făcut presiuni, ar fi terorizat, ar fi amenințat pe cineva, în prima linie pe mitropolitul din Blaj Șulueșu, — pentru că să intre în dieta din Cluj, fiindcă el, Șaguna, ar fi luat la Viena angajament să o facă aceasta.

Nime n'a fost nici măcar îndemnat, cu atât mai puțin silit, sau constrâns, din partea lui Șaguna, ca să intre în dieta din Cluj dela anul 1865, ci toți au intrat în ea de bună voie, din îndemn propriu, pentru că după lămuririle clare și temeinice, pe cari le-a făcut Șaguna în fața membrilor români ai dietei, în consfătuirile avute cu ei înainte de deschiderea dietei, atunci când le-a pus întrebarea: „Ce să facem? Să intrăm, sau să nu intrăm în dietă?“, toți au rămas convinși, că o altă cale de urmat nu este, decât întoarcerea în dietă, calea arătată de Șaguna.

Au intrat și opiniunea publică de atunci a fost foarte mulțumită cu activitatea lor din dietă. Numeroase au fost telegramele de mulțumire, felicitare, încurajare și aderență, pe cari le-au primit cei doi mitropoliți din toate părțile, atât din Cluj, sub durată ședințelor dietale, cât și acasă. Iar când au sosit din Cluj la reședințele lor, li s'a făcut amândurora primiri mai mult decât princiare.

Fac acum dovada, că așa s'au întâmplat lucrurile și nu altcum, cu un fragment din scrisoarea pe care mitropolitul

Șaguna a adresat-o colegului său din Blaj în ziua de 1 Noemvrie nou 1866 (s'a publicat în „Telegraful Român“ numărul 98 din anul 1866), fragment, ce sună astfel:

„...Cât de bine a fost, că în conferențele noastre dietale din Cluj, s'a desbătut acea chestiune vitală, ca să intrăm sau nu în dietă? Și s'a aflat de bine, după desbateri obiectiv ținute, așadară fără defăimarea persoanei cuiva, ca să intrăm în dietă și acolo, ca membri ai legislațiunii patriei noastre să lucrăm pentru binele țării noastre și să apărăm și interesele națiunii noastre.

Și cât de bine a fost, că neam dus la dietă, s'a văzut din urmatele manifestațiuni ale națiunii întregi, prin jurnale și adrese de mulțumire. Cât de bine ne-a părut nouă, tuturor, care am fost în acea acțiune, căci încă atunci am simțit în noi toți cum rezultatul urmat după acțiunea noastră complinită, ne-a încurajat pe noi la continuarea oricărei acțiuni de apărare a cauzei naționale, și în viitor pe terenul legal!“

Putea Șaguna să le scrie și să le și publice acestea, dacă nu acesta era adevărul?

Acuzele cari i s'au adus și i se mai aduc din când în când, sunt deci gratuite. Și celce caută să-l scoată vinovat pe Șaguna pentru atitudinea avută, recomandată (nu impusă!) și altora, față de dieta Ardealului din anul 1865, — nu facă alta, decât caută pete în soare, ziua la amiază, când căldura soarelui e mai mare.

Cluj, Iulie 1930.

Teodor V. Păcățianu

PROGRESE ȘTIINȚIFICE

Știința și societatea de mâine

„Societatea de mâine“ își încheie 7 ani de muncă bine împlinită în studierea atâtor chestiuni de interes general economic sau științific, pentru „mai bine“ — le Societății, Națiunii și al Omenirii în genere.

Să-mi fie iertat, cu acest prilej, să închin câteva rânduri — ca un imn modest — științei și în special chimiei, pentru binefacerile aduse omenirii, dar mai ales pentru speranța ajutorului ce știința va putea și mai mult aduce în viitorul pe care îl dorim, cu toții, mai bun!

Renumitul savant francez Charles Richet, făcând apologia științei spune: „Viitorul omenirii depinde de progresele științei. Cu atât mai rău pentru societățile ce nu-și vor fi înțeles datoria lor cea mai mare: să protejeze știința, adică pe oamenii de știință, să le dea mijloace de muncă necesare, căci fiecare adevăr nou aduce cu sine o ameliorare în soarta omului, o reducere a mizeriilor sale, cu mai puțină trudă, mai puține suferințe,

mai puține lacrimi“¹⁾

Marele chimist Berthelot, — al cărui centenar fu sărbătorit în 1927 — adevărat geniu binefăcător al omenirii, spune: „triumful științei va ajunge să asigure oamenilor maximul de moralitate și de fericire; ea e chemată să devină cea mai bună legătură dintre popoare.

Idealul pe care știința modernă îl învață rasei omenestii ar fi să putem reduce vremurile binecuvântate de egalitate și frăție între oameni, deveniți solidari prin sfânta lege a muncii!“

Tot astfel gândea savantul Metchnikoff — pe care am avut norocul să-l cunosc la inst. Pasteur din Paris — spunând: „dacă un ideal, capabil să reunească pe oameni într'un fel de religie a viitorului, e cu putință, nu poate fi bazat decât pe principii științifice. Și dacă e adevărat — cum se spune adesea — că e imposibil să trăim fără credință, aceea-

¹⁾ „Apologie de la Biologie“, Paris, 1929.

S A T E,

O R A Ş E,

R E G I U N I

Aspecte din Munţii Apuseni*)

(C o n c l u z i i)

Examinând în rezumat problemele economice-culturale ale ţinutului Halmagiului, vom constata pe rând că:

1. Numărul populaţiei e în scădere. Dela 1834, de când avem cea mai veche statistică cunoscută, numărul populaţiei se ridică vertiginos dela 9426 suflete până la 21207 în anul 1910. În 1920 s'au numărat 19634, iar în 1927 numai 19250 suflete.

2) Pomăritul, deşi neglijat în anii războiului, lipsind pepinierele, şi dela războiu încoace, rămâne totuşi un principal izvor de câştig, capabil să exporteze chiar în actualul stadiu, într'un an de rod, cca 252 vagoane mere, 32 vagoane nuci, 166 vagoane prune, un vagon 10 tone. Din prune se extrag într'un an de rod cca 15—16 vagoane ţuică şi cca 4—5 vagoane magiun.

3) Cultura cerealelor prin expansiunea în terenurile forestiere, ajunge în conflict cu prevederile codului silvic, şi totuşi acoperă abia 20% din trebuinţele locale. Producţia anuală de grâu şi porumb fiind de cca 12402 măji metrice, iar consumul cca. 69.300, trebuiesc, deci, importate anual cca. 56.900 măji metrice, adică 569 vagoane de cereale.

4) Creşterea vitelor, prin exploatarea extensivă numai a păşunilor şi a fâneţelor, ameninţă cu iminenta primejdie

a degradării munţilor, este şi ea în decadentă. Din 27.481 capete de vite aflate în anul 1911, în anul 1927 s'au numărat numai 16.700 capete, (bovine 5680, cai 1417, capre 2342, porci 3013, oi 4248). Izgonirea treptată a pădurilor spre culmi prin desteluirea coastelor şi păşunatul abuziv al terenurilor recent defrişate, deschide calea torenţilor, potenţează eroziunea, schimbă condiţiile climatice şi prin aceasta periclitează agricultura nu numai în văile apropiate, ci efectul dezastruos al despăduririi se întinde până departe în inima câmpiei.

Cel mai inofensiv şi mai folositor animal ar fi aici oaia, a cărei cultură a fost mai mult neglijată în timpul din urmă din pricina îngălbezirii.

5) Codri de fag şi stejar, odinioară pe o întindere de 40.880 jugăre, 23.526 ha., abia mai oferă spre exploatare în prezent sau în viitorul apropiat 6314 jug., 2364 ha. pădure de fag. Pădurile defrişate înainte cu 10—15 ani nu se pot regenera normal din pricina că populaţia reclamă terenurile pentru păşunat. Exploatarea pădurilor s'a început dela 1896, când s'a pus în circulaţie linia ferată Arad-Brad. Până în prezent populaţia a găsit ocazie de muncă în uzinele forestiere, ce se va întâmpla însă după ce în 2—3 ani vor fi extirpate şi ultimele resturi de păduri? Toate pădurile tăindu-se ras şi în scurt interval, vor mai trece cel

*) Vezi începutul în „Soc. de Măine” anul VII, Nrele 17—18 şi 21.

sta nu va putea fi decât credinţa în puterea ştiinţei“.

Felul cum a cercat unii, în războiul cel mare, să folosească descoperirile ştiinţifice în mod egoist, înjosind ştiinţa, spre a domina în mod barbar lumea întreagă, va fi făcut desigur pe mulţi sceptici să nu mai creadă în visurile enunţate atât de frumos de Berthelot, Metchnikoff şi Richet!

Ştiinţa, ca şi orice ramură a activităţii omeneşti, cere bună credinţă şi slujitori cu suflete curate.

Adevăraţii binefăcători ai omenirii, Berthelot ca şi marele Pasteur, desintereşaţi, nu şi-au brevetat minunatele lor descoperiri, — pentru care li se oferea milioane — ci le-au lăsat spre folosul lumii întregi, căci ei credeau că un savant vrednic de acest nume trebuie să-şi consacre viaţa pentru ameliorarea soar-

tei tuturor, până la cei umili şi suferinzi!

De pe urma binefacerilor descoperirilor marelui chimist Berthelot, agricultorul redă, prin îngrăşăminte, pământului energia scoasă prin recolte; automobilul îşi luminează calea prin farul cu acetilenă; ţăranii, la sate, se servesc de lumânările de stearină; s'a răspândit în oraşe lumina electrică; sexul frumos se bucură de varietatea culorilor de anilină, cu nuanţe încântătoare, pentru rochiile şi pălăriile; bolnavii au medicamente ce le potolesc durerile; artileria are pulberea fără fum, iar inginerii sfredelesc stâncile, pentru tuneluri sau în mine, suprimând obstacolele.

Din volumul publicat de societatea „Chimie et Industrie“, închinat memoriei lui Berthelot, „La grande oeuvre de la Chimie“, vedem oă viaţa întreagă a

omului şi activitatea lui sunt strâns legate de chimie. Cea mai mare parte din fenomenele vieţii, la om, animale şi vegetale, sunt transformări şi combinaţii chimice.

Folosasele chimiei le vedem în agricultură, alimentaţie, toate ramurile industriei, în medicină, în multe ramuri ale comerţului, etc.

E de dorit ca în viitor oamenii de ştiinţă, şi mai ales oamenii politici cu răspundere, din toate ţările, să-şi pună toate silinţele egoiste, ca pacea dintre popoare să nu mai fie turburată, iar toate roadele bune ale ştiinţei să fie folosite numai pentru îmbunătăţirea soartei omenirii, care ar trebui să devie ca o federaţie universală, folosind cât mai bine resursele naturale de pe glob.

Dr. Dim. A. Olaru

puțin 30—40 ani până la regenerarea acestora. Și și atunci numai în cazul când vor succeda replantările. În urma exploatării nesăbuite, multe comune sunt lipsite chiar în prezent și de combustibil.

6) Carierele de piatră lucrează puțin, lipsind inițiativa de reparare și complectare a șoselelor și peste tot îndemnul de construcție. Celelalte bogății ale subsolului n'au fost cercetate. N'au fost studiate nici căderile de apă. Problema, care pare a fi întârziată, întrucât exploatarea căderilor atârână de debitul constant al izvoarelor, perturbate azi în funcția lor de către slăbirea masivelor păduroase.

7) Industria casnică a lemnului pe sfârșite fiind pădurile, este în pieire.

8) Darurile naturii nesilite: vânatul pescuitul, hrănirea turmelor de porci cu ghinda gorunilor și jirul fagilor, nu mai contează, tot în urma impuținării și slăbirii pădurilor. A pierit vânatul nobil, pierde și păstravul păraelor de munte, secând cele mai multe izvoare, vara.

9. Cât privește învățământul popular, sub imperiul român avem de înregistrat succese extraordinare față de trecut, — privită însă școala actuală sub raportul realizării scopului de culturalizare al satelor, suntem nevoiți a constata, că suntem încă departe de rezolvarea acestei probleme. Din 13 școli cu 15 inv., câte ne-a lăsat stăpânirea ungurească, la 10 ani după Unire funcționau aici, în 33 comune, 33 școli cu 43 inv., pentru 2642 obligați la școală, dela 7—16 ani.

Legea școlară din 1924, în vigoare și azi, prevede — ce-i drept — dispozițiuni foarte salutare privitoare la învățământul practic-utilitar, dar ne întrebăm, cred eu legitimă indignare: cum se execută în aceste școli cu clădiri moderne, adeseori vile cochete, programa de caracter agricol, neexistând în întreg ținutul nici o grădină școlară, ne mai vorbind de câmpul de experiență, preconizate prin lege?

Școala, în stadiul de azi, nu se pune în serviciul gospodăriilor rurale și servește, deci, prea puțin înălțarea culturală a satelor și se complace în rolul de a liferă șomeri pentru orașe.

*

Din constatările expuse în premise, reiese clar că actualele mijloace de trai ale populației din ținutul Hălmașului, afară de pomărit și industria pietrii, toate sunt, sau pendent de existența pădurilor, sau ajung în coliziu cu interesele silviculturii. Rămâne constatat mai departe și faptul că pădurile acestei regiuni reclamă răgaz pentru refacere de cel puțin 30—40 ani.

În actuala situație, nu folosește mijloace coercitive ale legii, căci populația pierde de foame dacă nu-și va pășuna vitele și nu-și va extinde culturile în terenurile forestiere. Ocrotirea pădurilor se va putea realiza în mod uman și mai cu succes, numai atrăgându-se atențiunea țaranului în alte direcții, prin deschiderea a noi izvoare de câștig și forțând acele îndeletniciri cari nu genează codul silvic.

Dacă trebuie să intrăm în terenurile forestiere, de ce să nu intrăm cu pometurile, care îndeplinesc același rol în economia naturii cași pădurea, în plus mai oferind și rolul prețios.

Neputându-ne gândi la ideea creării unei industrii noi, rămâne, deci, ca ultima rațiune pentru Ținutul Hălmașului:

Intensificarea pomăritului prin o campanie de refacere și completare a pometurilor, apoi industrializarea și comercializarea fructelor, care prezintă vaste posibilități de

desvoltare fără să prejudicieze întru nimica conformațiunea și calitatea solului, a agenților climaterici și estetica generală.

Îmbunătățirea pășunilor și a fânațelor, forțându-se îndeosebi creșterea oilor.

Exploatarea carierelor de piatră inexhaustibile.

Cât privește instrucțiunea populară, pentru Ținutul Hălmașului, se impune mai mult ca oriunde crearea școlii regionale, care aici trebuie să îmbrățișeze problemele pomăritului, ale silviculturii, trezind totodată conștiința forestieră și cultul arborelui, peste tot.

Școala regională o prevede actuala lege școlară din 1924, cât și Regulamentul din 1927, astfel:

Art. 55 al legii, care definește scopul școlii primare, indică pe lângă cultura elementară indispensabilă fiecărui cetățean, și „Cunoștințe cu caracter practic utilitar, variind după necesitățile vieții locale, felul de ocupațiune al locuitorilor și înclinațiile elevilor“. Cunoștințelor de caracter practic utilitar li se consacră îndeosebi cele trei clase superioare, în care „se stabilește legătura strânsă dintre școală și viață, stimulând interesul și dând îndrumări pentru una din ramurile de activitate practică: agricultură și anexele ei, meserie și comerț, ținând seamă de cerințele regionale etc.

Art. 125 al Regulamentului din 1926, se ocupă de executarea legii în dispozițiunile ei de caracter practic agricol, ordonând înființarea grădinilor școlare prin următoarele: „Fiecare școală va avea lângă ea, sau cât se poate mai în apropiere, o grădină școlară, în care învățătorii vor face cu școlarii experiențele și lucrările practice agricole prevăzute în programa claselor respective. La școlile rurale terenul de grădină va avea o întindere de cel puțin $\frac{1}{2}$ ha., etc.

Art. 127 al aceluiaș Regulament mai prevede și câmpuri de experiență: „Deosebit de terenul pentru grădina școlară, fiecare școală rurală va trebui să dispună de cel puțin 4 ha. teren de cultură în țarină“. Alt pasaj din acelaș articol: „Câmpul de experiență va fi cultivat sistematic și rațional de toți învățătorii școlii împreună cu elevii ultimelor clase, III—IV.“ Și: „Învățătorii vor pune în practică, pe câmpul de experiență toate cunoștințele folositoare ce trebuiesc predate elevilor“.

Iată, deci, preconizată școala regională chiar în intențiunea legii în vigoare, o școală pusă în serviciul satelor, adusă în legătură cu exigențele de viață ale regiunii, ultima etapă a democratizării instrucțiunii populare.

În concluziune, pentru crearea școlii regionale, după ce opera de construcții școlare s'a realizat în mod luxos chiar, după ce statul susține un corp didactic cel puțin de douăori mai numeros decât o cere numărul obligaților cari de fapt cercetează școala, cerem:

Înființarea grădinilor școlare și executarea programei de învățământ în dispozițiunile ei de caracter practic utilitar. Cu toată opinia nefavorabilă a învățătorilor, cărora le convine situația comodă de azi, precum și a organelor de control, care se pierd în generalități, se pot găsi și aici terenurile necesare. Dovadă, grădinile întinse ale primăriilor, cari nici nu servesc interesului public, ei sunt menite numai de a îmbunătăți situația materială a notariilor.

Colaborarea armonică a organelor școlare cu organele administrative, direcțiunea silvică și camera agricolă, ne-ar putea da pentru Ținutul Hălmașului, fără noi sarcini bugetare, școala care ne trebuie.

(Svârșit).

Traian Mager

Discuții și recenzii

Industrializarea Orientului

Marii economiști ai lumii stau stupefiați și impasibili în fața întorsăturii ciudate ce a luat-o viața economică mondială. Parcă fermentii unor prefaceri necunoscute sunt ascunși într'un substrat de nepătruns. Ce s'a întâmplat, ce perspective ne așteaptă?

Întreagă lumea se sbate în frigurile unor îngrijorări cum foarte rar au mai fost în trecut. Criza bântue deopotrivă în țările industriale ca și în cele agricole. Au ajuns statele la o saturație de consumație și există o supraproducție care amenință să nu aibe de-buseuri?

Economistul Delaisi nu vede scăparea, decât în îndreptarea întregii atenții spre păturile de jos deșteptate la viață politică și economică.

Georges Valois scrie o foarte interesantă prefață la studiul lui Stalin asupra planului colectivizării și mecanicizării agriculturii în Rusia în timpul celor 5 ani conform expunerilor lui Gringo, arătând, că masele țărănești în Rusia duc o viață economică mai bună decât sub țarism. Căci țarismul chiar dacă producea anual o cantitate enormă de cereale ce se desfăceau pe piața Apusului, totuș asta nu însemna că se îmbunătățea cât de puțin felul de trai al păturii rurale; doar marii proprietari întrebunțau pentru ei veniturile pe cari le cheltuiau în somptuoase voiajuri. Astăzi țărănimea rusească trăiește economic în condiții superioare regimului precedent.

Cât privește România Delaisi observă, că reforma agrară a fost salutară, deoarece prin ea se sporește puterea de consumație a maselor de jos. Aviz industriștilor! Numai mase cu nivel ridicat de viață, cu posibilități materiale înmulțite și necunoscute până acum vor scăpa Europa de faliment.

Și dealtfel industrialismul apusean speriat de anihilozarea și chiar amputarea crescândă prin raționalizare, este avertizat că nu va putea fi compensat pentru pierderile recente decât ațintindu-și privirea asupra teritoriilor virgine ale Orientului. Acolo e câmp enorm de desfăcere a produselor uzinelor capitaliste din Europa occidentală.

Delaisi ar avea dreptate dacă sub ochii noștri nu s'ar petrece fenomenul frapant al rapidei industrializări a Orientului în vădită ostilitate cu Occidentul.

Rusia se industrializează într'un tempo accelerat, dovadă planul gigantic al colectivizării agricole. În India industria autohtonă ia concurența violentă cu mărfurile engleze.

Vor mai rămâne Apusului atâtea teritorii orientale pentru a le alimenta cu industria sa, când e atât de conștientă necesitatea autohtonă de a-și crea uzine proprii?

O nouă temă de gândit pentru excelenții Delaisi și pentru toți salvatorii teoretici ai ruajului economic ajuns în pană.

Soluțiile dlui Iorga

Intr'un mare discurs d. Iorga s'a declarat pentru nevoia de a se departiza administrația țării de toate elementele netrebnice. Bugetul s'ar ușura astfel foarte mult și ar fi de prisos operația drastică a curbei de sacrificiu. Cu sinceritatea sa brutală d. Iorga a arătat, că sunt mulți funcționari cari nu merită a deține o situație la stat.

O seamă din ei sunt unelte ale oamenilor de partid, spionii celor cari sunt așteptați să vină mâine la putere. Ei nu se indeletnicesc decât cu divulgarea actelor oficiale. Se știu face temuți și susținuți fără a li se crea vreo nemulțumire, doar vor fi mâine oamenii zilei, cu merite mari. Sunt apoi protejații oamenilor cu influență, creaturile politicianismului care face atât de enorme ravagii. Și în fine sunt elemente slabe, birocrațizate, pentru cari e păcat că se strică atâtea hârtie... Mai este o clasă de bărbați cu avere personală sau cu zestre adusă dela soție: aceștia nu prezintă un pericol dacă li se ia slujba, pentru că este interesul lor vital să nu voiască răsturnarea ordinii sociale...

Dacă cifre de imperioasă, implacabilă necesitate fiscală au dictat grevările lefurilor funcționărești, indiferent de situația familiei și de aptitudinile profesionale, apoi desigur, că e o datorie a se cerceta cu deamănuntul cele 3—4 soluții ale dlui Iorga, cari ar provoca în mod vădit o ușurare bugetară.

Pentru că idealul unei politici bugetare nu este să strivești funcționăria sub greutatea grijilor materiale, ci orice slujbă de stat să fie bine plătită pentru a produce un randament cât mai mare.

O singură slujbă, însă cu o leafă corespunzătoare.

Pe lângă soluțiile imperfecte ale

momentului să se cerceteze neîncetat și cu toată sollicitudinea marile soluții de mântuire și de durată.

Partidele politice și selecția valorilor

Sunt necesare partidele politice? Multe și grele argumente pledează în favoarea existenței lor. Ele sunt menite să exprime curente de gândire ce agită opinia publică și să fie instrumentele voinții populare. Sunt o supapă de siguranță în ceasuri grele. Prezintă avantajul extremei simplificări când e vorba de a reprezenta o țară în afară și în interior. Partidele pot aduce liniște completă și pot înrâuri profund și binefăcător prosperitatea țării.

De multeori însă partidele sufăr de defecte grave. Întâiu pentru că se sfășie cu cruzime între ele, sapă încrederea poporului în programe și tocesc simțul de stimă față de lege și autoritate. Apoi un mare desavantaj este, că prea adesea partidele cad sub influența hotărâtoare și dezastruoasă a unor elemente inculțe, violente și rapace.

Câte o asemenea oculă care se așează în inima partidului imobilizează acțiuni mari de inovație și aruncă la suprafață elemente nepregătite. Atunci se primejduiește tinerețea morală și sănătatea partidului.

Un partid politic trebuie să fie într'o continuă posibilitate de a-și înnoi cadrele și forțele de luptă pentru idealitate, și să pună zăgaz înfigăreților de culise cari tind să monopolizeze totul și să îndepărteze bruse valorile de vocație și profesiune — cum a demonstrat într'un mod atât de magistral d. prof. Rădulescu-Motru în nrul trecut.

Orice loc ierarhic și orice ascensiune trebuie motivată cu o activitate apreciată de opinia publică în dreptul ei de a cântări și selecționa valorile ori unde s'ar manifesta, în oricare partid politic.

Partidul politic trebuie să nu renunțe în a exercita neîncetat o frână asaltului mediocrităților la-come și clientelei de natură prea electorală.

Mai ales într'o democrație veritabilă nici o demnitate publică nu poate fi neacoperită de merit, talent și pregătire.

Altfel partidele pierd din vigoarea morală care să le creeze și susțină popularitatea veritabilă democrației, și care să le garanteze creditul în mulțimile blânde și credule, răbdurii și capabile de orice elan sfânt.

Ion Clopoțel

S c r i s o r i v e c h i

1. M. Kogălniceanu și războiul franco-german din 1870—71.

Prețioasa donație făcută Bibliotecii din Cluj, de respectabilul boer moldovean George Sion, are printre bogățiile ei și câteva autografe. Parte din ele au fost publicate, unele sânt încă inedite. Cele trei scrisori pe cari le public mai jos fac parte dintre aceste din urmă. Publicându-le, mulțumesc dlui Sion pentru bunăvoința ce-a avut-o de-a mi-le pune la dispoziție. Toate trei scrisorile au fost transcrise cu ortografia de astăzi.

Cea dintâi e de la Mihail Kogălniceanu. Partea întâi a ei aduce câteva amănunte de interes biografic; partea dela sfârșit e interesantă pentru intuiția exactă a sensului resurecției germane împotriva Franței în războiul din 1870—71:

„Ems 20 juli (1 August) 1870.

Mon cher Pruncu,¹⁾

Eu sunt închis aici, din cauza că toate căile de comunicațiune sunt întrebuițate pentru transportul oștirilor. Prin urmare n'am să pot fi prezent la darea moșiilor. Am rugat dar pe Coradini ca să ia pentru mine moșiile Sberoiș (?) și Stănișeni (?) fiindcă m'am otărit a nu mai lua Comana. Rogu-te dar înțelege-te cu dânsul și cu toți ceilalți ai mei amici, și faceți toate chipurile ca să rămâie aceste moșii pe conta mea. Mă vei îndatori foarte mult. Rogu-te fă-te punte și munte spre a isbuti, căci am mare nevoie de aceste moșii ca unul ce sunt hotărât a-mi concentra toată activitatea la un singur loc, adică împrejurul moșiei mele Rîpilor?

Sperând în amicitia și inteligența ta, de înaintea îți zic mersi

Al tău devotat

Kogălniceanu.

Complimentele mele lui Bălănescu. Ca politică vă spun că sunt în mijlocul unui popul bet de entusiasm. Resbelul a făcut ceea ce n'a putut face pacea. Germania este astăzi unită într'un trup și într'un suflet și Franțuții vor avea nevoie de lupte uriașe spre a putea măcar pune piciorul în Germania.

Declarația guvernului nostru de neutralitate cu simpatii de rasă a stărnit răselle generale“.

2. Alecsandri vinde „Dumbrava Roșie“ în folosul eliberării Alsaciei și Lorenei.

„Dumbrava Roșie“, cunoscutul poem al lui Alecsandri a fost una din operele cari

¹⁾ Dumitru Pruncu, fost prefect de Iași.

au adus mai multă glorie poetului. În Februarie 1872 poemul era terminat și poetul conștient de valoarea lui, scria lui Iacob Negruzzi că ar dori să-l citească într'o sedință a Junimii²⁾ — fapt care s'a și întâmplat. Dar poemul na fost citit numai în cercul de sever criticism al Junimiștilor. În Aprilie a aceluiaș an începe la Iași o acțiune pentru strângere de fonduri pentru eliberarea Alsaciei și Lorenei, rupte de Germania lui Bismark din corpul Franței. În acest scop I. Vărnăv-Liteanu ține o conferință despre Doine și Lăcrămioare, M. Ionescu, vorbește despre „Năvălirea Tătarilor“ (în înțeles simbolic?), iar în a treia șezătoare V. Alecsandri citește *Dumbrava Roșie*³⁾ Publicul va fi alergat în număr mare să asculte pe bardul favorit — întrucât poemul nu-i era încă cunoscut, publicându-se numai în nrul de pe Mai al *Convorbirilor Literare* — așa cum l-au ascultat, în acelaș an și bucareștenii cărora poetul îi-l citește într'o sedință patronată de însăși Regina Elisabeta.⁴⁾

Poetul nu s'a mulțumit însă numai cu atât. El scoate în aceeaș lună poemul într'o broșură a parte, dedicată „amicului meu C. Negre“ și-l vinde în acelaș scop.⁵⁾

Până aici lucrurile sunt cunoscute. Scrisoarea mai jos adresată librarului Socec din Bucurști spune ceva mai mult: că Alexandri dorea ca poemul să se vândă și'n Ardeal. Se gândea oare să aducă aminte Românilor de dincoace de Munți, indirect, de eliberarea lor, care va veni odată cu a provinciilor franceze?

Dar iată scrisoarea:

„Domnule Socec,

Tipărindu-se în Iași un mic poem al meu intitulat „Dumbrava roșie“, a cărui exemplare sânt destinate a se vinde în favoarea subscripțiilor ce se fac pentru eliberarea teritoriului francez, nu mă pot adresa în București la altă persoană, mai bine decât la Dvoastră, pentru răspândirea broșurelor în România de peste Milcov. — În încredințarea că prin relațiile ce aveți și cu Transilvania, s'ar putea vinde un număr însemnat de broșuri în scurt timp, vă rog să binevoiți a vă însărcina cu această afacere, iar banii ce se vor aduna să-i expediati la Iași, la adresa prințului Alecsandru Ghica.

²⁾ V. Alecsandri, *Scrisori*, I, publicate de I. Chendi și Carcalechi, București, 1904, p. 59.

³⁾ Ibid. p. XII—XIII.

⁴⁾ Ibid. p. 265.

⁵⁾ Ibid. p. XII—XIII.

Prin Dl. Pruncu Vă trimit acum una sută exemplare iar prin poștă voi expedia alte șapte sau opt sute, despre a căror primire veți binevoi a mă înștiința.

Primiți Domnul meu asigurarea stimei și considerării mele

7 Maiu 1872, Iași.

V. Alecsandri.

3. Spiritul lui P. P. Carp.

A treia scrisoare, adresată de P. P. Carp aceluiaș D. Pruncu, este o înțepătură aplicată adversarilor politici din partidul liberal, de acel maestru neîntrecut al genului, care a fost leaderul junimist. O reproducem pentru această calitate a ei:

„Viena, 30(18) Sept. 1883.

Dragă Mitică,

Es will der Spitz am untern Stall
Uns imemer fort begleiten
Doch seines Bellens lauter Schall
Beweiss nur dass wir reiten.

Aceste versuri au fost scrise în limba germană de un individ, cunoscut sub numele de Goethe. Versurile datează de vreo 80 de ani, adevărul cuprins însă în ele e vechiu ca lumea. Fiindcă ești un om cu totul fără prevedere sunt convins că nu ai învățat nemțește în tine-reța ta și bazat pe această convicțiune îți voi spune pe românește ce a zis Dl. Göthe. Acest Domn susține că de câteori mergem călare cățaii latră după noi, dar că acesta nu dovedește decât un lucru a. d. că mergem călare. Aceasta e răspunsul meu la articolul din „Liberalul“⁶⁾ care nu m'a surprins de fel. Într'un singur punct are „Liberalul“ dreptate a. d. că evenimentele pot să se desvelească și fără concursul meu; numai ar fi trebuit să meargă mai departe cu aplicațiunea acestui adevăr și să zică că aceleași evenimente își vor urma cursul și fără concursul „Liberalului“. Atât am de zis și aceasta mai mult ca să-ți scriu ție un răspuns scurt, ca să discut lucruri ce nu au nici o valoare.

Ce mai faci tu? Te-ai întors verde dela băi, ori ai nevoie din vreme în vreme de un bordeu serios? Aceasta m-ar interesa mai mult decât literatura lui Panu și cartea ta de vizită, care ori cât de elocinta ar fi ea nu mi-a dat nici o lămurire în această privință.

Al tău devotat amic

P. P. Carp“.

⁶⁾ Cotidian liberal, care apărea în acel timp la Iași.

Ion Breazu.

BULETIN BIBLIOGRAFIC IX.

Publicat de **Ion Muşlea**
Bibliotecar la Biblioteca Universităţii din Cluj.

**STATISTICA. ECONOMIE POLITICĂ.
LEGISLAȚIE. DREPT. POLITICĂ**

- Alexandrescu, Tr.** Obligațiunile uzufructuarului față cu nuda proprietate. Buc. 1930. Edit. „Curierul Jud.” 8° 20 p. (1923—1930). Lei 20.—
- Anastasiu, Oreste A.** Comparație între impozitul pe venit din România și cel din străinătate. Buc. 1930. „Cartea Rom.” 8° 24 p. (Institutul Economic Românesc), (1788—1930).
- Cerban, Alexandru.** Dreptul cumpărătorului de a interveni în instanță în acțiunea în revindicare ce se găsea intentată anterior vânzării. Când are loc prescripția? Buc. 1930. Edit. „Curierul Jud.” 8° 20 p. (1922—1930). Lei 25.—
- Dumitrescu-Bumbesti, Adrian.** Problema personalului tehnic din cooperatie. Date, documente, deziderate. Buc. 1930. Tip. „Oltenia”. 8° 176 p. (2009—1930). Lei 100.—
- Georgescu, Constant.** Curs de contribuțiuni directe predate la Școala superioară de documentare și științe administrative. Partea I-a. Doctrina. [Buc.]. 1930. Tip. „Curierul Jud.” 8° 69 p. 1 f. (1925—1930).
- Lege, Noua,** asupra concordatului preventiv. Cu ultimele modificări din 1930. Comentată și adnotată cu doctrină, jurisprudență, expunere de motive și debateri parlamentare de Stelian Ionescu. Ediția II-a complet revăzută și adăugită. Buc. 1930. Tip. „Vremea”. 8° 370 p. (1893—1930). Lei 200.—
- Marinescu, G.** Comerțul român și criza postbelică. Craiova, [1930]. Scrisul Rom. 8° 2 f. 216 p. 2 f. (2520—1930).
- Maxim, Dimitrie G.** Regimul legal al jocurilor de noroc în cluburi și cercuri. Studiu critic și comparativ cu textele legilor respective. Buc. [1930]. Tip. „Națională”. 8° 52, II. p. (1962—1930).
- Moldovan, Valeriu.** Curs elementar de drept bisericesc comparat. Cluj, 1930. Tip. Națională. 8° 132 p. (2909—1930).
- Moruz, Jean.** Vincenzo Lanza și doctrina sa penală 1869—1929. Buc. 1930. [Tip. Penit. Văcărești]. 8° 19 p. (1751—1930).
- Popesco, Démètre. O.** Le marché monétaire et le mouvement de concentration et d'expansion des banques francaises depuis 1918 jusqu'à la fin de 1929. Buc. 1930. „Tiparul Românesc”. 8° 131 p. (2191—1930).
- Slăvescu, Victor.** Curs de transporturi. Principii generale. Căi ferate. Navigație fluvială și maritimă. Buc. 1930. „Cartea Rom.” 8° 398 p. 1 f. (1783—1930). Lei 440.—
- Statistica falimentelor din România pe anii 1927 și 1928 însoțită de o dare de seamă de E. C. Decusară.** Buc. 1930. Impr. Centrală. 8° 33 p. (Ministerul Justiției. Serviciul statisticele judiciare) (2279—1930).
- Vrăbescu, George.** Studii de drept penal. I. Pedepsa cu moarte. II. Dreptul penal în raport cu științele exacte. Două conferințe. Buc. 1930. Tip. Penit. Văcărești. 8° 56 p. (1753—1930). Lei 60.—
- Zamfirescu, C. C.** Insemnări economice. Pe marginea legiferării guvernului național-tărănist. Craiova. [1930]. „Ramuri”. 8° 1 f. 130 p. 1 f. (1990—1930). Lei 50.—
- Zane, E.** Economia de schimb în principatele române. Buc. 1930. Edit. „Casei Școalelor”. /Cartea Rom./ 8° 457 p. 2 f. (2033—1930). Lei 150.—

AGRICULTURĂ. ZOOTEHNIE.

- Agronomia socială.** Principii. Metode de lucru. Partea I. Organizarea și dezvoltarea agronomiei sociale în Rusia. Cu un cuvânt introductiv de P. Rosiade. Supliment la Buletinul Ministerului Agriculturii vol. III/1930. Buc. 1930. Impr. Centrală. 8° 112 p. (Ministerul Agriculturii și Do-

menilor. Secția de studii, documentare și statistică) (2255—1930).

- Bottez, Mircea P.** Contribuțiuni la îmbunătățirea cailor țarei în legătură cu nevoile armatei și agriculturii. Buc. 1930. Tip. „Geniului”. 8° 1 f. 47 p. 2 planșe (2585—1930).
- Chirășescu-Arva, M.** Influența arăturilor și mușuroitului asupra recoltei porumbului. Lucrare însoțită de 14 scheme grafice 6 tablouri și 5 fotografii. Buc. [1930]. „Cartea Rom.” 8° 44 p. (1869—1930).
- Chițoiu, D. G.** Dezvoltarea științei agricole în România. Buc. 1930. Tip. „Oltenia”. 8° 19 p. (2013—1930). Lei 24.—
- Chițoiu, D. G.** Vechimea și dezvoltarea albinăritului în România Conferință. Buc. 1930. Tip. „Oltenia”, 8° 12 p. (2012—1930). Lei 20.—
- Colescu, Sebastian L.** Industrializarea sâmburilor de struguri. Buc. 1930. „Cartea Rom.” 8° 24 p. (Institutul Economic Românesc). (1787—1930).
- Frunzănescu, A.** Câteva observațiuni asupra dry-farming-ului în România. Conferință. Extras din „Viața Agricolă”. No. 11—12 din 1930. Buc. 1930. Tip. „Oltenia”. 8° 19 p. (2010—1930).
- Motas, C. S.** Despre câteva boale molipsitoare la porci. Buc. 1930. Socec et Co. 8° 19 p. 2 planșe. (Uniunea Camerelor de agricultură. Cunoștințe practice pentru agricultori. Nr. 7. Boalele animalelor). (2307—1930).
- Păis, I.** Rolul îngrășămintelor în agricultură. Natura lor și modul de întrebuințare pentru a obține recolte maxime. Lugoj, 1930. Tip. Națională. 8° 1 f. 15 p. (2292—1930).
- Popa, Alexandru.** Așezarea stupilor la iernat. Făgăraș, 1930. Tip. Ioan Hațiegan. 8° 20 p. 1 f. (2288—1930).
- Stavrescu, P.** Știința creșterii cailor în concepția modernă. Buc. 1930. Socec et Co. 8° 632 p. 2 f. 4 tab. 4 planșe. (1950—1930). Lei 760.—
- Teodorescu, I. C.** Cele mai recomandabile specii și varietăți de vițe pentru România. Buc. 1930. Socec et Co. 8° 46 p. (Uniunea Camerelor de agricultură. Cunoștințe practice pentru agricultori. Nr. 5. Viticultură). (2308—1930).

MEDICINĂ. IGIENĂ.

- Congrés international de thalassothérapie, V-c.** Bucarest—Constantza, 23—29 Mai 1928. Comptes-rendus réunis par C. Michailesco et Marcel Margulius. Buc. 1930. Impr. „Cultura”. 8° 295 p. 1 tab. (2199—1930).
- Coste, André.** Despre drenajul medical al căilor biliare prin amestecul sulfat de magnezie-peptonă. Buc. 1930. Tip. „Luceafărul”. 8° 32 p. (2287—1930).
- Demian, Atanasie.** Contribuțiuni la studiul anatomic al stomacului rezeecat. Cluj, 1930. Tip. „Ardealul”. 8° 67 p. (1774—1930).
- Dimitriu, C. C.** Considerațiuni asupra tratamentului reumatismului poliarticular acut. Cercetări asupra tratamentului salicilic. Lucrare de docență. Buc. 1930. Tip. Cultura. 8° 89 p. 1 f. (1960—1930).
- Dumitrescu-Manuk, George A.** Ghid-formular de terapeutică. Buzău, [1930]. Tip. L. Oprescu 16° 1 f. 200 p. (2364—1930).
- Georgescu, Marius.** Rombul lui Michaelis. Studiu anatomic-clinic. Buc. 1930. „Cartea Rom.” 8° 112 p. 16 f. 35 planșe. (1870—1930).
- Irimescu, S.** Tuberculoza în România. Statistică comparată. Constatări și propuneri. Buc. 1930. /Tip. Ion C. Văcărescu/. 8° 59 p. (3033—1930).
- Jianu, Ion [și] Tr. Netta.** Limfopneumatoza chistică a intestinului. Extras din „Revista de chirurgie” No. 5. Buc. 1930. „Cartea Rom.” 8° 1 f. 7 p. 3 planșe (1872—1930).

- Lupu, Gh. et Mircea Petresco.** Histopathologie du typhus exanthématique. Préface par D. Danileopolu. Avec 15 figures dans le texte et 55 planches microphotographiques. Buc. 1930. Ed. Marvan. 8° 100 p. 2 f. (2192—1930).
- Meller, O. și Jean Dumitrescu.** Valoarea și tehnica actinoterapiei artificiale în erizipel. Extras din „România Medicală” (No. 15—16 din 1930). Buc. 1930. „Eminescu” 8° 15 p. (2034—1930).
- Nicoară, Eugen.** Prietenii și dușmanii omului (microbii sau bacteriile, bacilii). Cluj [1930]. Tip. „Ardealul”. 8° 13 p. (1772—1930).
- Părvulescu, Gh.** Orchi-epididimitele tuberculoase. Studiu critic și terapeutic. Iași, 1930. Tip. „Opinia”. 8° 56 p. (2345—1930).
- Popovici, Traian.** Influența razelor ultraviolete asupra creșterii țesuturilor germinative și a țesuturilor embrionare. Cu 7 tablouri originale. Cluj, 1930. Tip. Editura de ziare. 8° 58 p. 1 f. (2018—1930).
- Voicu, Ioan N.** Cercetări experimentale și clinice asupra valorii terapeutice a alcoolului în infecția puerperală. Cu 28 grafice, 12 tablouri, 7 deseme și 9 microfotografii originale. Cluj, 1930. Tip. Minerva. 8° 254 p. (1861—1930).

LITERATURA. ISTORIE ȘI CRITICĂ LITERARĂ.

- Alecsandri, V[asile].** Proza. Amintiri. Povestiri romantice. Ediție comentată de Alexandru Marcu. Craiova, 1930. Scrisul Rom. 8° III, 342 p. (Clasicii Români comentați). 1876—1930).
- Ardeleanu, C.** Am ucis pe Dumnezeu. Roman. Buc. 1929. Edit. Cartea Rom. 8° 254 p. 1 f. (2985—1930). Lei 90.—
- Botez, I. Fr.** Iasul tuturor iluziilor... Mărturisiri fără mască, despre oraș și contemporani. /Iași/, 1930. Editura autorului. /Tip. „Goldner”/ 8° 29 p. 1 f. (2015—1930).
- Ceșianu, Al.** Epistola albă. Comedie în 2 acte /Reghin/, [1930]. Tip. „Librăria Nouă”. 16° 133 p. 1 f. (3045—1930). Lei 60.—
- Coșbuc, George.** Vatra. Prima ediție publicată de Octav Minar. Buc. [1930]. Edit. Socec & Co. 8° XXX, 133 p. 1 f. (1880—1930). Lei 60.—
- Foți, Ghenație.** Fiul care și-a pierdut mama. Moment tragic Pitești, 1930. Tip. „Liga Poporului”. 8° 19 p. (2030—1930).
- Hasdeu, Alexandru P.** Domnia Arnăuțului. Nuvelă istorică cu o introducere și note explicative de Liviu Marian. Chișinău, 1930. Tip. „Cartea Rom.” 8° 31 p. (2004—1930).
- Iorga, N.** Cum să cetim și să înțelegem arta. Șase conferințe la Sinaia (August 1930). Vălenii-de-Munte 1930. „Datina Rom.” 8° 1 f. 26 p. (2906—1930). Lei 30.—
- Istrati, Panait.** Haiducii. Din povestirile lui Adrian Zografi. În românește de I. Neagu-Negulescu. Buc. 1930. Edit. „Cugetarea”. 8° 213 p. 1 f. (2219—1930). Lei 60.—
- Kádár, Imre.** A fekete bárány. Regény. I—II. Cluj, 1930. Erdélyi Szépművés Céh. /Concordia ny./ 8° I /153 p. 1 f. II/ 174 p. 2 f. (1297—1930).
- Kein, Otto.** Goethes Pantheismus. Inaugural-Dissertation — Cluj. Timișoara. 1930. „Gutenberg” Buchdr. 8° 109 p. 1 f. (3000—1930).
- Lascarov-Moldovanu, Al.** Un tăciune și un cărbune... Buc. 1930. Edit. „Curierul Jud.” 16° 140 p. 1 f. (2897—1930). Lei 30.—
- Lazeanu, Alexandru.** Nevroza lui Flaubert și alte studii teatrale. Craiova, [1930]. Scrisul Rom. 8° 42 p. (2521—1930). Lei 40.—
- Papadopol, Paul I.** Un sol al biruinței: poetul Șt. O. Iosif. Studiu de bio- și biblio-grafie, urmat: de o caracterizare literară și un apendice. Buc. 1930. Edit. „Cartea Rom.” 8° 224 p. 2 planșe (1786—1930). Lei 90.—
- Petrovici, Ioan.** Impresii din Italia. Buc. 1930. Edit. Casei Școalelor. /Tip. Ion C. Văcărescu/. 8° 216 p. 2 f. 4 planșe (3029—1930). Lei 100.—
- Rădulescu-Codin, C.** Comorile poporului. Literatură, obiceiuri și credințe. Buc. 1930. Edit. Casei Școalelor. /Tip. „Ion C. Văcărescu”/. 8° 278 p. (3032—1930). Lei 60.—

- Sân-Giorgiu, Ion.** Omul zilei. Comedie în trei acte. Buc. 1930. Edit. „Oltenia”. 8° 147 p. (2007—1930). Lei 100.—
- Sanielevici H.** Literatură și știință. Cu 20 ilustrațiuni. Buc. 1930. Edit. „Adevărul”. 8° 4 f. 404 p. 1 planșă (2843—1930). Lei 120.—
- Ștăruș, I. Gr. Marin.** Trec plute pe Tisa... Poezii. Sighetul Marmăției, 1930. Tip. „Hermes”. 8° 78 p. 1 f. (1630—1930). Lei 60.—
- Sulică, Nicolae.** Clasicismul grecoroman și literatura noastră (în special Eminescu). Extras din Anuarul Liceului „Al. Papiu-Ilarian” din Târgu-Mureș, 1919—1929. Tg.-Mureș, 1930. Tip. „Ardeleana”. 8° 71 p. (2976—1930).

ISTORIE. GEOGRAFIE. BIOGRAFII.

- Antonovici, Ioan.** O călătorie la Mănăstirea Putna în Bucovina cu prilejul celui al IV-lea centenar dela moartea marelui Ștefan. Ediția II-a, Huși, 1930. Ateliere Z. Corlăteanu. 8° 38 p. (1927—1930).
- Bădăreș, Dan A.** O sută de ani de naturalism în România. Iași, [1930]. Tip. „Opinia”. 8° 205 p. (Biblioteca „Universitas”) (2347—1930).
- Bărcănuș, Andrei.** Omul și opera. Lucrări și aprecieri publicate de Ioan Bratu. Sibiu, 1930. Tip. „Dacia Traiană”. 8° 103 p. (2017—1930). Lei 100.—
- Boga, L. T.** Adoua ocupație rusească a Țărilor Române după arhiva ministerului de justiție din Moscova. Chișinău, 1930. Tip. „Cartea Rom.” 8° 64 p. (2005—1930).
- Bologa, Valeriu L.** Știri despre Aromânii din Austria la începutul veacului trecut. Extras din Anuarul Institutului de istorie națională V pp. 503—512. Cluj 1930. „Ardealul”. 8° 1 f. (1771—1930).
- Csallner, Robert.** Der königliche Markt Tartlau. I Teil. Von der ältesten Zeit bis zum Beginn der Türkeneinfälle nach Siebenbürgen. Hermannstadt, 1930. Krafft & Dratleff. 8° 47 p. (1798—1930).
- Diehl, Charles.** La société byzantine à l'époque des Comnènes. Conférences faites à Bucarest (avril 1929). /Extrait de la „Revue historique du sud-est européen, n-os 7—9, 1929/. Paris, 1929. Libr. Gamber /Impr. „Datina-Rom.” Vălenii-de-M.”/ 8° 90 p. 1 f. (1808—1930).
- Drăghiceanu, Virgiliu N.** Curtea de Argeș. Călăuza vizitatorului monumentelor orașului. [Buc. 1930]. „Cartea Rom.” 8° 21 p. 1 f. 2 planșe. (2035—1930).
- Episcopul Clujului [Nicolae Ivan].** Contribuțiuni la caracterizarea vieții și faptele unui om de seamă. Pagini adresate tineretului nostru. Cluj, 1930. /Tip. Eparh. Ort. Rom./ 8° 32 p. (2000—1930).
- Județul Buzău.** Incercare de monografie economică cu darea de seamă de activitatea Camerii și raport de mersul comerțului și industriei pe anul 1929. Intocmite de Tudor Popescu. [Buzău, 1930]. Tip. „Luca Oprescu”. 8° 1 f. 119 p. 1 f. 2 tab. 2 planșe. (Camera de comerț și industrie Buzău) (2028—1930).
- Jurnalul de operațiuni al diviziei de infanterie de rezervă 23** Iulie 1877—29 Iulie 1878. Manuscris inedit. Cu o introducere și note de R. Rosetti. Buc. 1929. „Cartea Rom.” 8° XVIII, 305 p. 1 planșă. (Așezământul cultural Ion C. Brătianu IX) (2823—1930).
- Novacovicu, Emilian.** Genealogia familiei Novacovici dela anul 1754—1920. Oravița /1930/. Tip. I. Kaden. 98 p. 5 f. 1 tab. (1778—1930).
- Reil, Simeon.** „Crucea Moldovenilor” din Viena. Istoria unui monument de evlavie românească în capitala Austriei, din anul 1683. Extras din „Codrul Cosminului” VI 1929, pp. 465—478. Cernăuți, 1930. „Glasul Buc.” 8° 2 f. (1993—1930).
- Schulz, Hans.** Istoria României dela congresul din Paris până la 1922. Buc. [1930]. Tip. „Luceafărul”. 8° 66 p. 1 f. (1754—1930).
- Spulber, C. A.** Cea mai veche pravilă românească. Text. Transcriere. Studiu. Résumé en français. Cernăuți, 1930. Tip. „Mitr. Silvestru”. 8° 86 p. 1 f. (1852—1930).

Iulius Podlipny

Mai demult un pictor slovac, Schladek, a venit în România și a fost primul maestru al lui Grigorescu. În Cluj avem o monumentală operă tot a unui slovac: Matei Corvinul al sculptorului Fadrus.

Acum de câțiva ani avem în țară un alt pictor slovac Julius Podlipny, o personalitate care a fost elogios remarcată de cei mai competenți critici.

Julius Podlipny, omul pare încarnarea lui Pascal al lui Paul Valéry; se sbate sfâșietor sub obsesia tăcerii, chinuitoarea sete de a pătrunde o taină îl consumă în neliniște.

Opera lui, prin nota slavonă de misticism și umanitate, prin iluminată redare a chinurilor destinului amintește pe Gorki și Dostoievski. În toate lucrările lui el redă nopțile sufletului; cei eternizați de el sunt cerșetorii, schilozii și orbii îngrozitoare turmă de deposedați, plaga socială care Dumnezeu știe de ce a trebuit să îndure cele mai cinice schingiuri ale soartei. Tot acest convoi bizar care te urmărește mai stăruitor ca și corbul lui Edgar Allan Poe, Podlipny îl prezintă în atmosferă grea de neguri și deseori în momente de luciditate îl poartă pela crucificții tuturor răspântiilor și ca să ne majoreze setea lui de ziua sufletească el coboară asupra convoiului șuvoaie de lumină, ori ni-l redă orb trăind lucrurile într'un sbucium de senzații tactile.

El straniu apoi, cum acești chinuți se amăgesc în petreceri bizare cu melodii de strune, ori clape de armonică — melodii cari par hohote din nopți, hohote din neguri.

Ca potențatoare a misticului și bizarului, Podlipny, în fiecare compoziție, are o lumină ciudată și crucea, elemente cari, în același timp, te fac să nu înțelegi ce vrea să reprezinte: scrâșniri, crispări de durere și revoltă, ori budhice imnuri de resemnare în umiliri.

În peisaj, Podlipny iarăși își exteriorizează neliniștea propriului suflet; peisajul e elegiac: copaci aplecați, atrași de pământ, căsuțe mici, albe, cari se năgrămădesc neliniștite în jurul unei biserică ocrotitoare asupra căreia coboară, în valuri de culoare, lumina.

Dl. Miloia care s'a ocupat larg de acest artist a scris: „El nu reprezintă oameni ci „Umanul”; el nu înfățișează câmpii existente ci peisajii „pământești” în care omul ia parte ca figurant inconștient mânat de un destin dușman”.

Ca să ne facem o idee mai clară des-

pre opera lui Podlipny voi descrie două din lucrările lui.

Un convoi de pelerini schilozii cari trăesc prin suferințe cu un prapore agățat de o creangă și cu o cruce lungă făcând tot din o simplă creangă, a pusosit lângă un „Crist de tinichea” și-și murmură în hău o rugăciune neauzită de nimeni. Acest convoi răătăcitor obsedat de o viziune pare că nu știe de unde vine, dar are de gând să se oprească pela toți crucificții uitați pela răspântiile drumurilor.

Alta, „Stăpânul”, e un călător cu două dobitoace blânde care străbate agale printre șuvoile de umbre și lumini — acesta pare că e un trecător prin lumină și neguri într'o lume ireală.

Din punct de vedere tehnic, a stăpânirii elementelor în care se exprimă, opera lui Podlipny are aceeași valoare. Desenul lui e impecabil, culorile lui sunt cu mult rost puse, sunt culorile unui expresionist. Lucrează mai mult în alb și negru. În grafică are o tehnică individuală, lucrează cu cretă neagră într'un fel nu prea cunoscut la alți pictori.

El de remarcat în lucrările lui perspectiva aeriană și liniară, cerul, la peisaj, nu e un simplu plan înălțat vertical, ci ai impresia unor adâncuri săpate în atmosferă. Apoi cel mai caracteristic și impunător element în lucrările lui, e lumina; tot dinamismul e redat prin lumină, care nu e reprezentată printr'un simplu plan colorat mai deschis, nu e redată ca efect ci ca ființă care izbucnește în șuvoaie. În pictură are ceva asemănător cu El Greco, Breughel, Van Gogh, Toulouse Lautrec, etc.

Pare-se că toată opera lui Podlipny e produsul unei puteri de vis, care trece marginile fanteziei normale. Acest fapt l-a determinat și pe dl. Adrian Maniu — când Podlipny a avut expoziție la București — să-l compare cu cei mai mari artiști cari au trăit „nopți de vrajă blăstămată”, „cu o fantezie, care trece dela geniu la nebunie”.

G. Stoienescu.

Cei zece ani de viață ai „Gândirii”

Revista *Gândirea* sărbătorește printr'un număr splendid, împlinirea a zece ani de existență. Reprezentanții de frunte ai curentului își dau contribuția (abundența de material a fost atât de mare încât, cu toată numărul are aproape 80 p., format mare, numeroase

articole au rămas pentru numerii următori); reproducerile artistice sunt și ele la înălțimea sărbătorii; iar gingașul Demian a înflorit paginile cu o mulțime de desene noi, de proaspătă inspirație, dovedind încă odată cât de bogate sunt resursele sale de creație. O sărbătoare în astfel de condiții trebuie să fi fost simțită dureros de fondurile, și așa anemice — ca ale oricărei reviste românești — ale *Gândirii*. Noi, cei cari cunoaștem de pe propria spinare astfel de lucrări, ne dăm bine seama de jertfa confracților dela București. Tocmai de aceea nu precupețim laudele.

În două articole introductive cei doi redactori consecutivi ai revistei fac, ceace s'ar putea numi, istoricul ei. Confesiunile lor sunt extrem de utile; ele vor servi la precizarea fizionomiei curentului gândirii, pe care va încerca-o, fără îndoială viitorul istoric al culturii românești din vremurile noastre. Cezar Petrescu evocă mai sentimental, așa cum e felul lui, greutatea începutului; iar Nichifor Crainic trasează în linii sobre drumul apucat de revistă în epoca ei de maturitate, când și-a schițat o ideologie proprie în spiritualitatea românească. Și cum *Gândirea* a fost în centrul frământărilor noastre culturale de după războiu, confesiunile celor doi scriitori frunțași în generația de astăzi sunt adevărate contribuții la cunoașterea felului în care cristalul spiritualității românești contemporane s'a desprins din haosul lăsat de războiu.

Nu avem de gând și nu avem nici perspectiva de timp necesară pentru a judeca în mod obiectiv fapta literară și culturală a *Gândirii*. O calitate însă credem că nimeni nu i-o poate nega: nobilul ei efort de a îndrepta nația românească spre o spiritualitate, corăspunzătoare momentului istoric în care ne găsim, atât din punct de vedere național cât și european. Nu aprobăm într'u toate înțelesul pe care confracții dela *Gândirea* l-au dat acestei spiritualități, dar le recunoaștem sinceritatea și onestitatea intențiilor.

Din articolul dlui Crainic desprindem două lucruri cari ni s'au părut interesante pentru fizionomia revistei. D. Crainic afirmă într'un loc că ideea de spiritualitate, adâncită astăzi de *Gândirea*, a fost afirmată, „fragmentar, dar limpede” de Nicolae Bălcescu. În ce sens, nu ni se spune. Ne amintim că d. Crainic a scris odată un admirabil portret psihologic al eroului dela 1848, dar nici din ce-a spus acolo nu se prea vedea limpede legătura cu directiva urmată de *Gândirea*. Ne-am oprit la acest amănunt pentru-

el ni s'a părut interesant din numeroase motive, pe care nu putem să le amintim aici. Ni s'a părut semnificativ întrucât Bălcescu e singurul predecesor în ordinea spirituală, amintit de d. Crainic.

Al doilea pasaj din articolul redactorului **Gândirii** îl relevăm pentru că el dă o lămurire definitivă, atât nedumiriților cât și răuvoitorilor, cu privire la locul lui Lucian Blaga în curentul gândirist.

„Dintre toți — spune d. Crainic — Lucian Blaga a fost înfățișat ca nota cea mai discordantă a **Gândirii**. O privire mai adâncă ar desluși însă, fără greutate, afinitățile esențiale dintre el și duhul revistei. Personalitate de lumină, pură între toate, din poeziile, dramele și studiile sale mitul nostru etnic apare transfigurat cu o putere neobișnuită, asemeni piscului de piatră al cărui masiv capătă o aparență translucidă în bătaia aurorei. Lucian Blaga e tocmai dimpotrivă: unul dintre scriitorii reprezentativi ai mișcării gândiriste”.

Mărturisirea e profund adevărată. Noi mergem chiar mai departe și îndrăznim să afirmăm că apreciind direcția **Gândirii** drept o direcție spiritualistă, nu numai ortodoxă, L. B. e aproape singurul din grupare care a valorificat-o prin creații artistice, de reală valoare. În paginile revistei s'a publicat în cei zece ani, multă proză și poezie; am putea spune că aici și numai aici se găsește adevărata poezie românească de după război. Din operele acestora poetice foarte puține cadrau însă cu ceea ce avea mai original direcția **Gândirii**: spiritualitatea. Această directivă a fost susținută mai mult prin eseu și polemică, decât prin opere literare propriu zise. Lucian Blaga a susținut-o și prin una și prin alta.

Și, fiindcă a venit vorba de eseu, să recunoaștem revistei meritul de-a fi dat acestui gen un prestigiu și o strălucire, necunoscută încă la noi. Problemele spiritualității contemporane au fost familiarizate astfel, în această formă sugestivă, publicului românesc.

Un alt merit al **Gândirii** este grija cu care a urmărit totdeauna artele plastice și muzica, adică categorii artistice ignorate cu desăvârșire de publicațiile românești. Revista a fost o adevărată școală, din acest punct de vedere.

Cu aceeași grijă a urmărit revista mișcarea intelectuală și artistică din străinătate. Cronicile ei externe au fost scrise totdeauna de condeie competente. Cronici externe scrise cu competență se mai găsesc, în paginile revistelor românești. De obicei ele sunt însă exclusiviste în înțelesul că sunt sau filogermane, sau filofranceze — mai ales! — ocupându-se foarte rar de mișcarea anglosaxonă și mult mai puțin de cea italiană. **Gândirea** le-a îmbrățișat pe toate, cu aceeași dragoste și obiectivitate.

Fază nouă în viața Teatrului și a Operei române din Cluj

Printr'un decret, venit cam prin surpriză, Teatrul și Opera din Cluj au fost concesionate pe cinci ani dlor Constantin Pavel și Mihail Sorbul.

Faptul marchează o nouă fază în viața acestor două instituții, atât de dragi nouă. Fază de viață, de tănjire, sau de moarte? Ne ferim de pronosticuri. Așteptăm să vorbească faptele.

Ne mulțumim deocamdată, să subliniem un lucru; intrarea unui om de tea-

tru la conducerea Teatrului, fapt pentru care am luptat de atâtea vreme. D. Sorbul este un bun autor dramatic, un scriitor care s'a consacrat acestui ram. Va fi el și un bun om de teatru în adevăratul înțeles al cuvântului? Viitorul ne va arăta-o. Dela această însușire iar nu dela cea dintâiu atărnă ritmul pe care Teatrul îl va lua în noua lui fază.

Intr'un interview acordat ziarelor cei doi concesionari își arată curajul cu care au luat asupra-le întreprinderea, fără să negligeze însă perspectivele negre cari li se arată. Intr'adevăr situația actuală și viitorul nu sunt deloc surăzătoare. Criza economică sapă și aici, ca pretutindeni. Ni se vorbește de concedieri. Faptul va atinge grav în existența câtorva elemente tinere; dacă ele vor fi făcute însă după criterii juste nu vor putea decât să bucure publicul. Cele două instituții de artă ale Clujului au devenit, în ultimul timp o pepinieră de naufragiați ai artei dramatice și lirice. Trebuie tăiat în carne vie. Să se taie fără milă! Să nu impresioneze nici biletețele mai marilor zilei, nici intervențiile cucoanelor și nici lacrimile celor loviți. Arta nu se face decât cu talent; cei ce nu-l au n'au ce căuta în împărăția ei imaculată.

În același interview concesionarii vorbesc de introducerea, la caz de nevoie, a cinematografului. Recurgându-se la această măsură de salvare nu se scade prestigiul teatrului. Arta cinematografică a evoluat atât de mult în ultimul timp, în cât poate sta cu demnitate alături de arta care a fost ilustrată de genii, de talia lui Sofocle și Shakespeare. În orașele mari o mulțime de teatre sau transferat în cinematografe. Teatrul din Cluj va lupta, înainte de toate pentru arta națională. Alături de această artă se poate pune fără nici o teamă arta universală pe care ecranul o reprezintă cu atâtea noblețe. Teatrul nostru are chiar posibilitatea să ne dea reprezentări de cinematograf la un nivel mult mai ridicat decât celelalte cinematografe ale Clujului, cari, cel puțin în privința filmelor sonore, sunt încă destul de înăpoiate.

Să încurajăm munca artiștilor noștri!

Unul dintre artiștii plini de suflet, de avânt creator și de grije față de scena Teatrului național din Cluj îmi trimite de sărbători o emoționantă scrisoare. Îmi vorbește despre efortul artiștilor locali de a fi foarte exigenți față de ei înșiși și a se achita cât mai desăvârșit de rolurile încredințate. Premiile sunt numeroase tocmai pentru a atrage publicul. Debitul teatral al unui artist de aici este considerabil sporit față de cel reclamat de alte scene din țară unde totuși se mai fac serii cu o piesă. Deci te pregătești cinstiit, înveți mult, dai reprezentații bune, fără însă ca onestitatea aceasta profesională și obosala să fie răsplătită printr'o atenție și manifestare mai vie din partea publicului față de teatrul românesc. Cam acesta este fondul plin de amărăciune al scrisorii prietenului meu, care este un om de elită, un excelent condeiu, o experiență de primul rang în arta de scenă și cunoaște bine trecutul Thalei române. Scrisoarea m'a înduioșat și m'a determinat să tălmăcesc publicului dorința sinceră a harnicilor artiști de a fi în mod mai echitabil apreciați și încurajați prin

participarea cât mai deasă la spectacole a Clujului, a celui Cluj în care o intelectualitate românească mai vâjioasă își face drum și o lume tot mai numeroasă cu fiecare an se recrutează pentru a cerceta teatrul. Nu concesionarea e tema discuției arzătoare, ci soarta însăși a teatrului în metropola Transilvaniei românești.

Liszt în România

Revista **Convorbiri Literare**, care apare de un timp încoace cu o regularitate uimitoare, aduce în ultimele două numere de pe 1930 un studiu al dlui Octavian Beu despre petrecerea lui Liszt în România, în cursul anului 1846. Din diferite mărturii contemporane autorul schițează drumul făcut de cel mai mare pianist al vremurilor, prin Ardeal, Muntenia și Moldova, transportat într'un delir de entuziasm pentru magul clapelor. E interesant episodul petrecut la Sibiu, unde Sași au rămas atinși de faptul că Ungurii și-l monopolizau pe Liszt, cerându-i mereu arii ungurești. La sfârșitul unui concert rivalitatea între Sași și Unguri a mers atât de departe, încât cei dintâiu au început să fluere, fapt care a atins foarte neplăcut pe marele maestru.

Cu totul alta a fost primirea făcută lui Liszt la București și Iași. Ea n'a luat proporțiile primirilor ungurești, cu porți triumfale și banderii, dar a avut, în sobrietatea și sinceritatea ei, un caracter de noblețe, care a atins plăcut pe maestrul. Ea este o impresionantă dovadă despre cultura clasei noastre boeresti.

La București Liszt a fost oaspele principelui Ghica. Aici a dat trei concerte. Interesant e că la al treilea concert el cântă, pentru întâia oară, două improvizatii pe cântece românești.

La Iași Liszt e găzduit în distinsa casă a lui Alecu Balaș. Aici a cunoscut elita moldovenească de atunci, între cari pe V. Alecsandri, Costache Negruzzi, G. Asachi, etc. La Iași dă tot trei concerte însoțite de un entuziasm și mai mare ca la București. La ultimul a cântat uvertura românească a lui Flechtenmacher și variați pe hore moldovene. Faptul acesta îl îndeamnă pe d. Beu să afirme că Liszt era un iubitor al muzicii noastre populare, fragmente ale căreia s'ar putea descoperi în compozițiile lui, socotite ungurești. Lucrul, dacă va fi dovedit, ar face senzație.

Dela Iași Liszt e dus la Mircești, unde e oaspele lui Vasile Alecsandri. Episodul petrecut aici, între el și Barbu Lăutarul — episod cunoscut în parte — are o sa-voare deosebită. Liszt s'a așternut adevărat la pian, pentru a arăta lui Barbu Lăutarul arta lui... A cântat, cu virtuozitate-l de nimeni egalată, marsul lui Rakoczi. Întrebând pe Barbu Lăutarul ce crede despre melodie, acesta i-o reproduce, spre marea surprindere a maestrului, fără să scape nici o nuanță a melodiei. În entuziasmul lui, Liszt a îmbrățișat pe Barbu Lăutarul...

La sfârșit autorul reproduce interesante observații ale lui Liszt, asupra muzicii lăutarilor români.

CRONICAR

Biroul redacției și administrației „Societății de mâine” s'a mutat în str. Baba Novac No. 8, etaj I, (dreapta). Ore de birou zilnic 4—6 d. a.

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Hesiod, Lucrări și zile

(Calendarul plugarului), în românește de Șt. Bezdechi, cu o prefață de C. Martinovici. Cluj 1930

O carte ce prilejuește semnalarea unei fericite coincidențe, căci tocmai în zilele serbării bimilenarului nașterii lui Vergiliu a apărut în traducere românească acel „carmen Ascraeum“, pe care l-a cunoscut și autorul Georgicelor și pe care — au spus mulți — l-ar fi imitat servil. Chestiunea a fost dezbătută și soluționată definitiv, scoțându-se în relief doar asemănarea de subiect și o quasi-identitate în tratarea unor amănunte de tehnică agricolă, dacă s'ar putea numi astfel. Dar, una este lumea și concepțiile reprezentate de bătrânul Hesiod, alta lumea Georgicelor lui Vergiliu. Hesiod trăiește în vremea unei desoluii a vechii societăți, a sfârșitului structurii politice și economice, pe care se sprijinise înainte, fără ca o nouă ordine să i se substituie. Este, deci, o perfectă consonanță între realitățile vieții și cuprinsul operei.

Hesiod este reprezentantul lumii post-homerice, o lume desbrăcată de vestmântul basmului, arătând așa cum este ea, cu năcazurile și bucuriile ei, și cu învățăturile ce s'au scos dintr'ânsele. Aceste învățături au fost strânse de poet, trecute pe la rindeaua lui artistică. Hesiod ne apare din această operă nu ca un răsfățat al muzelor, ci mai mult ca un unchiș sfătos, ale cărui povești sunt totuși, pline de poezie și farmec. Nu degeaba s'a născut și a crescut la poalele muntelui Helicon, unde era lăcașul muzelor. Ocupația lui era plugăria, care l-a învățat să aibă un deosebit cult pentru muncă, fără de care țarina rămâne nepăsătoare la toate proiectele omului ce stă cu mâinile 'n sân. În această calitate de plugar, într'o țară mănoasă ca Beotia și în „vecinătatea“ nemijlocită a muzelor, poetul a putut să-și împlinească dorința de-a fi bun sfătuitor pentru semenii săi. Din ceea ce spune el, adresându-se fratelui său, reiese că era un om inzestrat cu mult bun simț, cu dragoste de muncă, pe care o considera ca ceva sfânt și nicidecum o rușine, iar dreptatea mai curând sau mai târziu triumfătoare:

„Ci dreptul în cele din urmă
„Birue sila....
„Glasul dreptății 'mbrâncite se-aude doar
[de-unde o mână
„Cei de plocon mănecători, ce pravila
[intortochiază.
„Ci 'nvestmântată în ceață, plângând ea
[tot umbă 'n cetate
„Printre noroade, prăpăd aducând peste
[capul acelor
„Ce-o prigonesc, ne voinđ s'o împartă
[precum se cuvine“.

Iată ce spune despre muncă:
„Munca ți-aduce avere, și multe mioare
[ți-aduce.
„Cel ce muncește-i mai drag deopotrivă
[la zei și la oameni,
„Care cu înversunare urăsc pe acel ce
[sânt leneși.
„Nu e rușine-a lucra, ci lenea e doar
[de ocară“.

În vederea acestei munci dă sfaturi în trebile de căpetenie ale lucrării câmpului, bineînțeles așa cum a învățat și el dela alții și cum se făceau pe vremea lui. Ca o completare, dă povești despre felul de purtare față de zei, față de prieteni și vecini, în expresii cristalizate care pot servi de paralelisme multor proverbe și zicături din zilele noastre. De încheiere, înșiră zilele în care se pot face anumite lucruri și în care nu.

Aceasta este — în câteva cuvinte — opera, căreia Dl. prof. Bezdechi, fecundul traducător din clasici, i-a dat vestmântul limbei noastre, făcând-o accesibilă nu numai cercului „strămt“ de cunoscători ai antichității, ci și celor ce, într'o țară agricolă ca a noastră, se ocupă de astfel de probleme. Bineînțeles, nu fiindcă ar avea să învețe ceva, ci mai mult din punct de vedere istoric-evolutiv, al cunoașterii unui stadiu primitiv al agriculturii, în comparație cu ceea ce este azi. Și intenția Camerei de Agricultură din Cluj, care-a editat această carte, nu poate fi alta. Partea de util este copleșită cu cea de frumos și distractiv. Nu mă indoiesc că încercarea-i va fi încununată de succes. Căci Dl. Bezdechi a reușit minunat să se substituie originalului, traducând în versuri pline de simplitate și patriarhal, după cum o cere — de altfel — spiritul textului. Aproape pretutindeni avem înainte-ne imaginea unui om măsurat și chibzuit la vorbă. Ceea ce nu e prea ușor de redat prin întrebuintarea metrelor originale: hexametruul dactilic cu regulile pe care trebuie să le respecte. Dar îndmânarea tehnică și talentul poetic al traducătorului au învins greutățile și au izbutit să ne dea versuri care nu obosesc citindu-le, cum se 'ntâmplă de obicei; încât nici nu observi că sunt hexametri. Partea tehnică a cezurii a rezolvat-o în chip fericit, strecurându-se cu succes și ferind traducerea de două scăderi ce le poate avea acest vers în românește: monotonia și aritmia. Pe cea dintâi a înlăturat-o evitând, pe cât s'a putut, cezura la jumătatea versurilor. În felul acesta a produs o cezură, care altfel, ar fi fost cu neputință sau — în orice caz — forțată, și în același timp, a fost salvat și ritmul, care este curgător și fără schiopătări. În versul antic spondeii tind la anumite efecte sau prezintă anumite stări sufletești, s. ex.: tristețea; dar în românește ar însemna o imperfecțiune de versificație.

Traducătorul a izbutit să ne dea, astfel, versuri ușor de citit, de o structură potrivite atât pentru părțile de povestire, cât și pentru cele cuprinzătoare de sfaturi cu ținută de proverb și zicătoare, concomitentă cu o strictă fidelitate față de litera originalului.

Apropierea de proverbele românești le-a făcut traducătorul în bogatele note dela finea cărții, note lămuritoare și pentru cei mai puțin familiarizați cu clasicismul. Un exemplu va fi edificator:

„Nici n'amâna pentru mâine sau poi-
[mâne treaba de astăzi“;
(v. 410),

care va aduce în mintea oricui pe: „Ce poți face azi, nu lăsa pe mâine“ al nostru.

Dacă aflăm înțelepciune poporană, dragoste de ogor și dorință de-a câștiga cât mai mult pământ, ceea ce îl apropie de mentalitatea țaranului nostru, aflăm, în schimb, și frumoase inspirații poetice și descrieri ale naturii pe care traducătorul le-a redat până în cele mai subtile nuanțe de termeni și expresii isvorâte din pana unui poet de marcă. Acest „calendar al sateanului“ abundă în ceea ce se numește „literatură și petrecere“ din calendarele noastre populare.

Nenumărate reprezentări de zei și inđosebi scene din viața agricolă a celor vechi, dau cărții un aspect plăcut și atrăgător. Se poate vedea, astfel, și plastic o fază primitivă a ocupației agricole; încât poate fi o carte care să intereseze și să placă până în cele mai largi pături ale unei țări de plugari, cum este a noastră.

N. Laslo.

A APĂRUT
ȘI SE AFLĂ DE
VÂNZARE LA
ADMINISTRA-
ȚIA REVISTEI:

DAIMONION

DE
LUCIAN
BLAGA
PREȚUL:
LEI 80.

A apărut în editura
Societății Române
de Filosofie:

**Filosofia
contemporană
a istoriei**

de
N. BAGDASAR

Un volum elegant de 320 pa-
gini. Prețul lei 180. Comen-
zile se fac la Administrația
REVISTEI DE FILOSOFIE,
Strada Rozelor No. 9, Bucu-
rești VI. — În provincie se
expediază contra ramburs.

F A P T E

I D E I

OBSERVAȚII

Colaboratorii „Societății de mâine” în 1931

Lumea cititoare e exigentă. Judecata ei se rostește fără întârziere. N'a apărut un singur număr în cei 7 ani impliniți de apariție fără ca să nu ne întâlnim cu observările ei critice foarte prompte și drepte. Neîncetat am ținut seamă de îndemnurile din afară. Reacțiunile produse sunt pentru noi cele mai bune indicațiuni asupra interesului deșteptat în straturile largi de intelectuali față de problemele timpului.

Manifestațiunile vieții publice tot mai variate și mai multiple se cer ogândite și supuse unei cercetări odihnite, autorizate, scutite de veninul dizolvant al politicismului.

Am crezut, că e o datorie pentru noi să arătăm la acest loc cine vor fi condeele cari vor debata în decursul anului al 8-lea pe care-l începem astăzi numeroasele chestiuni în legătură cu dezvoltarea societății românești sub toate aspectele și în legătură cu marile întrebări ale interdependenței statelor și popoarelor.

Bogăția rubricilor generice, spațiul cuprinzător și apariția regulată a „Societății de mâine” vor da toată înlesnirea de a publica la vreme o materie cât se poate de interesantă și de actuală.

Vom căuta să păstrăm un înalt nivel de urbanitate în discuțiile de pe tribuna „Societății de mâine”. Astfel se va pronunța desigur în favoarea noastră cea mai dificilă judecată care va urmări cu obiectivitate activitatea noastră.

Colaboratorii „Societății de mâine” în 1931 sunt domnii:

Agârbiceanu I.
Armeanca Ernest
Blaga Lucian
Bagdasar N. ✓
Bernea Ernest
Breazu Ion
Braborescu Ștefan
Bucur Vasile
Ciorogariu Roman, episcop
Cristea Ilie
Ciupe A.
Ciura A.
Cioranu Sabin
Chinezcu Ion
Corbul Adrian
Constantinescu-Delabala
Dașcovici N.
Demian A.
Decel Aurel
Dragnea Radu
Ghibu Onisifor
Ghidionescu Vl.
Ghiulea N.
Florian Mircea
Hațiegan Iuliu
Herseni Tralan
Iacobovici dr.
Iacobescu Al.
Iancu Victor
Ionescu D. Constantin
Isac Emil
Laslo N.
Lupaș Ion
Mehedinți Simion
Mager Tralan

Maier Augustin
Mărgineanu N.
Marcu Petre
Murărașu D.
Muslea Ion
Murășan Teodor
Nichiciu Tralan
Nicoară Eugen dr.
Opresanu Sabin
Puscariu Sextil
Păcățeanu Teodor
Pașca Ștefan
Păcuraru A.
Rădulescu-Motru C.
Rusu Liviu
Schlopul Iosif
Șerban Mihail
Sergescu Petre
Șerbu G.
Slon G.
Stahl Henri
Suciu Petru
Șuluțiu Flaviu
Tomescu D.
Tolan Isaia
Tulbure Gh.
Tolciu Ioachim
Todica Gavril
Todoran Dim.
Vâlsan G.
Vianu Tudor
Vlădescu-Răcoasa Gh.
Voileanu-Nicoară Ana
Voinea D.

Secretar de redacție: Ion Breazu.

A murit eroul dela Marna

Foch și Clémenceau sunt urmați acum de Joffre în peregrinările vesnicei fericiri din Câmpiile Elisee. Trei mari giganți ai victoriei mondiale dispar de pe scenă, după ce și-au făcut mai mult decât datoria în marile lor însărcinări cu cari i-a onorat umanitatea.

Astăzi este unanim acordul de a se recunoaște marelui Joffre meritul nepieritor al bătăliei dela Marna, care a stăvilit groaznicul atac german ce și-a lăsat ca obiectiv imediat cucerirea Parisului.

Nu numai că a fost salvat Parisul prin victoria dela Marna, ci a fost decisă însăși soarta războiului mondial în acea zi. Geniul lui Joffre a iscodit cea mai bună soluție. Toți strategii admiră superioritatea tacticei alese atunci de Joffre.

În urmă Joffre se declarase pentru un războiu de tranșee, războiu de rezistență tenace cu ajutorul fortărețelor suterane, căutând să cruțe cât mai mult sânge omenesc. Se pare, că el a prevăzut o durată mai lungă a măcelului mondial, decât alții. Francezii deveniseră nerăbdători. Ei doriau să secere un triumf mai apropiat. Au cerut sacrificarea lui Joffre. Ofensivele apropiate însă n'au dat nici un rezultat, iar victimele sutelor de mii de soldați căzuseră în zadar. Încă odată previziunea lui Joffre n'a dat greș. Mareșalul Foch a continuat maniera mareșalului Joffre și a dus armatele aliate la succes final.

Înlăturat din fruntea comandamentului Joffre nu s'a ambuscat, el și-a păstrat sângele rece. Câteva misiuni încredințate au fost iarăși încoronate de izbândă.

Oaspete al României, după războiu, Joffre a fost primit cu toată căldura și recunoștința.

Victoria dela Marna e vie în memoria contemporanilor și va fi trecută în amintirea posterității cu aoreola unei glorii legendare.

Un om și o funcție

Neînfrânata lăcomie a omului a iscodit posibilități numeroase de surse ale traiului. Este povestea cumularzilor cari au creat mai ales la noi în țară o situație cu totul anormală. Potentații din vârful piramidei sociale au monopolizat izvoare de venituri cari întrec orice închipuire de abuz. Legea de curmare a cumulului e menită să restabilească un echilibru în viața administrativă. De obicei cei mici își irosesc viața în câte o mică funcție și și aceea slab plătită. Pentru ei trebuie să fie o satisfacție în-

ceputul legiferării recente. Pentru că de când e lumea, economia tuturor legilor prevede destinația firească a ocupării de către un om a unei singure funcții. Numai la noi s'a ajuns la hipertrofierea organizării sociale prin concentrarea mai multor posturi într-o singură mână. Operația este și mai drastică în Germania. Peste tot în interesul progresului vieții publice, ca și în interesul dezvoltării științei e necesar, ca un om să se consacre cu toate puterile sale unei meniri unice. Specializarea ar atinge astfel un grad necunoscut. Pentru că trespădușii cari se pierd în infinite preocupări și nu sunt capabili de nici o concentrare profesională și intelectuală, nu pot decât tulbura domeniile în cari au dat buzna în interesul exclusiv al instinctelor hrăpărețe. Cu încetul va trebui să se introducă o stare de cinstită normalizare.

Biserica din Lipova

O bătrână, o multiseculară biserică românească a fost restaurată în Lipova, târgul de pe Murăș. Cu pompă mare. S'au rostit toasturi înflăcărâte. Un întreg trecut a fost desgropat. Biserica fusese ridicată probabil chiar în secolul al XV-lea și a stat drept, veacuri de-a rândul în fața istoriei, înfruntând împreună cu credincioșii ei toate vitregiile vremilor. Într'un articol al dlui dr. Ioachim Miloia directorul Muzeului Bănățean, din „Societatea de mâine” s'a vorbit despre lucrările de desgropare a picturilor murale vechi cari sunt de o rară frumusețe. Restaurarea a durat ani de zile și a fost încoronată de succes, adunându-se cele vro 4 mil. lei cât a fost de lipsă. Biserica redată strălucirii ei meritate este astăzi un simbol pentru ființa neamului românesc, care a renăscut și el sub asupririle și nedreptățile seculare, putându-se azi desvolta în liberă voce. În umbra bisericuțelor noastre bătrâne și-a găsit ocrotirea și și-a asigurat dăinuirea neamul nostru. Simțământul de conștiință al acestor valori ale trecutului și simțământul de evlavie trebuie să îndemne nația a nu lăsa să piară scumpele comori de artă și sfintele relicvii ale existenței noastre de odinioară, după grandioasă pildă a vrednicilor români din Lipova.

Sărbătorile și vacanțele la români

Țăranul român nu va părăsi așa repede tradiția respectării cu sfințenie a tuturor sărbătorilor de peste an: a treia parte a timpului din an o petrece cu mâinile încrucișate pe piept ori în cârciumă. Tradiția lenii și poate a traiului ușor. Vremurile vor fi însă tot mai grele. Nu numai pentru că s'ar mai abate crize grave ca cea de azi, ci și pentru că se îndesește populația și se înăsprește concurența... Nu numai țăranul ține la toți sfinții din călindare, ci foarte mult timp pierd și celelalte pătri sociale suprapuse ori juxtapuse. Obiceiurile noastre indeosebi la sărbători și vacanțe apoi trebuie să fie de aproape examinate. Cu multe zile înainte de ajun se prepară cu febrilitate amănarea soluționării actelor. Cetățeanul se izbește de o împotrivire dărză pe motivul sărbătorii care vine. În luna Mai încep pregătirile de vacanță cari nu iau sfârșit decât în Noemvrie. Sunt obiceiuri cari trebuiesc constatate, combătute, blamate. Și o în-

tragă armatură nouă trebuie să țină piept vechilor practice imposibile și imorale. Statul nostru prea a fost împovărat de elemente cari n'au pus „mâna la roată”, peste tot de o inflație funcționărească ce a întrecut orice proporție și am devenit o țară cu un semn unic în statisticile slujbașilor. Nu numai, că o existență se va susține greu de aci înainte, ci oricare funcționar va fi nevoit să muncească de două ori mai mult pentru o leafă egală cu cea din trecut. Cum oricare cetățean va fi silit să consimtă la o îndoito de mare efort pentru a produce echivalentul dinainte. Să fim pregătiți pentru a da față cu realismul crud, care ne așteaptă.

Bugetul statului și funcționarii

Insemnarea noastră din numărul trecut după buletinul financiar „Europe Nouvelle” din Paris a fost pe de altă parte acoperită de realitate: parlamentul român a votat bugetul dorit de bancherii streini cari colaborează la prosperitatea financiară a României, în cifra de 31 și jum. miliarde lei. Streinătatea apreciază dureroasele eforturi de echilibru ale țării noastre, cu toată „Prager Presse” aduce un articol de fond asupra nevoii de a se spori circulația fiduciară cu de două ori și jumătate cantitatea actuală de monedă. Ceeace nu s'a știut precis până azi a fost cvantumul grevurilor pentru plata salariilor statului. S'a constatat cu prilejul elaborării bugetului pe 1931, că statul român este sprijinit pe un aparat formidabil funcționăresc, proporționat cu nevoile unui stat de mărimea teritorială și de amplitudinea oficiilor publice. Avem nu mai puțin de 330 mii funcționari cu plăți de 15 miliarde lei la stat și 9 miliarde lei la regiile autonome. Cele 330 mii slujbași înghit deci jumătate bugetul, 25 miliarde lei, fapt care se datorește politiciii partidelor politice de a căpătuși clientela electorală, deci de a pune în sarcina țării intruși lipsiți în mare parte și de pregătirea profesională. E o calamitate provocată de interesul electorității. Criza de azi însă este un drastic avertisment pentru ușurința din trecut și un stimul serios pentru a corecta greseliile. E o necesitate publică și de ordin național, ca statul să aibe numai personal administrativ selecționat, capabil de muncă, instruit și, bine înțeles, bine plătit. Cei buni suferă imens din cauza protejaților și se văd victime ale disconsiderării. Ori, cine deține o slujbă la stat trebuie să fie un om recules, de un caracter hotărât, de onestitate ireproșabilă și scutit de orice umiliri.

Cazul Vidrighin

E un caz astăzi celebru ce luminează cu intensitate mentalitatea care stăpânește birocrația dela noi. Angajat cu contract în regulă de către administrația autonomă a căilor ferate române, d. Stan Vidrighin s'a văzut încolțit din toate părțile și în urmă somat de însuși ministrul comunicațiilor să plece fiindcă n'ar fi respectat anume clauze. Desigur, că ministerul e dornic de amestecuri neconveniente în gospodăria căilor ferate, sunt poște explicabile, doar setea de putere a împins totdeauna la exces. Nu înțelegem atunci de ce a consimțit, de ce a elaborat și legiferat chiar autonomia cfr-ului? Nu trebuia! De ce această minciună, care se numește autonomie? Până

azi nu se cunosc rezultatele activității dlui Stan Vidrighin. Se pare însă, că d. Vidrighin a pus multă ordine în mecanismul administrativ al uriașelor uzine ceferiste, împrejurare care a îndemnat pe mulți și vechi profitori să minze poziția șefului acestuia incomod. Noi credem, că d. Vidrighin a lăsat urme adânci de regulă și reformă binefăcătoare. Și deaceia regretăm plecarea unui om de treabă. Numai două vini îi găsim. Întâia, că a stărut cu încăpăținare să i se fixeze salariul extraordinar de 3 și jum. milioane anual. Contractul Vidrighin a stărnit mult sânge rău, și pe bună dreptate. În situația de lipsuri generale de azi un atare contract a fost o sfidare adusă tuturor cetățenilor muncitori și cinstiți ai acestei țări, cari, cu oricâtă străduință și talent ocupă o demnitate nu pot atinge ascensiunea remunerației lui Vidrighin. El deci nu pot admite desechilibrul fantastic de recompensare dintre ei și d. Vidrighin—oricâtă genialitate i s'ar atribui acestuia. Și peste tot nimeni în țară nu poate primi o leafă care să întreaacă pe a primului ministru. A doua vinovăție izvorăște dintr'o atitudine de neîndemânare a dlui Vidrighin. O serie de chestiuni le-a tratat fără nici o sensibilitate, prevedere și elasticitate. S'a dovedit „bătos”, neînduplecabil, rece, până a deveni ignorant. N'a știut să rezolve în mod dibaciu chestia carnetelor cu reduceri ale invalizilor. N'a avut o manieră fină față de funcționărima în subordine; s'ar fi impus o metodă isteată de a „câștiga” sufletele pentru planurile sale. Ținuta sa aici a însemnat adesea o sfidare, care a rănit orgoliul lumii. În mediul bucureștean d. Stan Vidrighin avea nevoie de mai multă mlađiere spirituală. Deaceia noi credem, că acest mediu, provocat, l-a răpus.

Datoria unui pretor

Într'un discurs la Cameră, un deputat a vorbit în treacăt despre minunile pe cari le poate săvârși un pretor. M'am convins adesea despre adevărul acesta și nu pot să nu-l relev. Tot în paginile „Societății de mâine” am dat odată un program de lucru al unui prefect județean conștient de multul bine pe care ar putea să-l facă poporului. E rușinoasă și stupidă mentalitatea celor cari așteaptă de sus totul deagata, mură 'n gură, și nu se silesc să-și încorde și ei cât de puțin puterile luând inițiative de îmbunătățire locală. În cutare sat admiră casa și ograda unui gospodar, care a fost în stare să edifice casa și cultive grădina într'un mod demn de admirare prin propriile asle mijloace. A dat proprietății sale o îngrijire care storcea toată lauda. Câți țărani n'avem cari dispun de un inventar și utilaj tehnic de ai crede că trebuie să fie foarte bogați, cu mult mai bogați decât sunt în realitate. În fața casei, peste apă, au durat pod solid... În același timp comuna puternică este incapabilă să reguleze matca apei și să construiască cele vreo câteva poduri foarte necesare pentru circulație. Acolo unde lipsește ochiul primarului trebuie să ajungă cel puțin ochiul pretorului, care are și o sarcină economică de primul rang. În Câmpeni Munților Apuseni a rămas numele unui primpretor, care supraveghia și asigura bunăstarea șoselelor până către izvorul celor două Arieșuri dela Vidra și Lăpuș-Scărișoara, ba intra în casele oamenilor și-i con-

strângea să le văruiască, chiar în Câmpeni s'a simțit mâna sa puternică de a alina străzi și a îndrepta stilul construcțiilor potrivit unei dezvoltări prielnice a târgușorului acela. Jos birocratismul imberb, leneș și prostesc, înlăturî cu nepăsarea față de strigătoarele nevoi de bună întreținere a drumurilor, podurilor, și repede satisfacere a nevoilor edilitare!

REDAȚIONALE. — În numărul viitor va apărea un frumos articol al distinsului publicist d. D. Tomescu, fost director de ziar și președinte al sindicatului presei române din Ardeal și Banat, despre Francis Delaisi.

Tot în nrul viitor vom începe publicarea unor captivante corespondențe de caracter social din Germania, datorite unui viguros condeiu care vrea să păstreze deocamdată anonimatul.

D. dr. Eugen Nicoră va semna o cronică biopolitică.

Un publicist din Iași, d. Carol Drimer, va avea o dare de seamă despre cărțile recente ale ilustrului scriitor Ioan Petrovici, fost ministru.

Decorațiile

Mi-a fost foarte simpatică discuția oficială dela Praga asupra decorațiilor. Intr'un scurt buletin agenția central-europeană a stăruit asupra fondului chestiunii și deciziunii luate. Să se mențină sistemul „tinichelelor”? Dar e prea învechit, compromis, bagatelizat. Doar exista o camarilă pelângă curțile regale și împărătești care-și făcea de cap, monopoliza cele mai înalte insignii și cultivă lichismul politicianist în afara de orice rațiune. Mai poate fi compatibil sistemul acesta cu un regim democratic? Republica cehoslovacă, recunoscând și regretând greșelile, s'a declarat totuș pelângă emiterea de ordine, ca un semn vădit al aprecierii faptelor cuiva.

În democrații sunt oameni cari excelează prin talente deosebite, prin superiorități spirituale. Ei bine, aceștia pot fi decorați cu suflut împăcat doar au binemeritat dela patrie și li se cuvine acordarea distincțiunii. Soluția dela Praga este înțeleaptă. Dacă decorația cuiva se face în temei de reale servicii prestate patriei, firește, că e bine să fie văzută, relevantă și răsplătită o activitate demnă de recunoașterea morală a faptelor de ordin superior. Numai în acest chip nu se învechește, nu se banalizează și nu se avilește practica întrată în sânge a distribuțiilor de insigne. Abuzurile guvernelor dela noi cu împărțirea de decorații au luat, firește, proporții necunoscute aiurea. Doar România este o țară a exagerării și superficialității. Numai cât toate se răsună. Nu e prudent să demoralizezi o intelectualitate merituoasă, să o bagatelizezi, să o neglijezi, să o sfidezi prin cultul excesiv al nulităților ipsisente și vânatoare după scilipiri cu orice preț. Democrație și merit.

Scandalul Oustric

E deja cunoscut în toată lumea. Lansat pe piața Parisului, a devenit falimos. Un veros individ de afaceri, săltat de tulbureala războiului mondial, s'a improvizat om de bancă și a încurcat itele finanțelor ca puținii alți excroci celebri. Banca Oustric dedea ordine de plată la diverse instituții bancare în temeiul unor efecte cari nu existau și pe cari nu le putea deci trimite niciodată. Grație legăturilor și interesărilor materiale printre oamenii politici cu trecere Oustric a știut să beneficieze de un reescont fantastic la Banca Franței de aproape 1 și ¼ miliarde. Falimentul

frauduloaselor operațiuni trebuia să se declare odată în mod inevitabil. Doi din membrii fostului guvern Tardieu au fost nevoiți să se retragă. Ba întregul guvern Tardieu se resimțise de pe urma implicării lor. Parlamentul a instituit o anchetă care aduce surprize peste surprize.

Confiscarea averilor „legiunii de tâlhari publici”

D. Vasile Goldiș, președintele „Astrei” și fost ministru, răspunde la recensământul cititorilor ziarului „Curentul” printr'o scrisoare în care cere confiscarea averilor dovedite nejustificate ale tuturor demnitarilor de stat începând cu ministrii, secretarii generali și parlamentarii până la ultimul slujbaş public îmbogățit, dela 1 Ianuarie 1919 încoace. Revizuirea și confiscarea apare în ochii dlui V. Goldiș ca o „supremă necesitate a statului român”, ca unica soluție menită „să restabilească încrederea oștească în viitorul națiunii române”. Ea pelângă confiscare mai cere și sancțiuni extreme, chiar „osândirea la muncă silnică pe viață”.... D. Vasile Goldiș pune o chestiune, care adesea revine în preocuparea unor gazete — în momente de amărăciune. Ar fi bine să fie pusă în mod hotărît această chestiune de către opinia publică până intru a determina factorii în drept să se decidă la rezolvirea radicală, necruțătoare, definitivă a controlului averilor acelei „legiuni de tâlhari publici”. Pentru că nu e igienic pentru sănătatea morală a unui popor, că o atare chestiune să fie doar o manevră de circumstanță, să fie agitată și reluată după capricii, dictată numai din nevoia unei tactice politicianiste. Nu. Opinia publică e în dreptul ei să ceară a se desbata în mod integral și cât se poate de urgent neliniștitoarea chestiune a îmbogățirilor ilicite pe spinarea cetățenilor. Dece să nu se curmeze odată cu supoziții și amenințări intermitente, cari lasă atăta otrăvă în suflut curat al poporului român? Deci să se clarifice de urgență întrebarea, să se dea loc intervenției dlui Goldiș. Dealtfel, dacă se va adânci criza socială — datorită și tâlhărilor celor vizați, desigur — masele nu vor sta impasibile, ci vor fi categorice pentru soluția dlui Goldiș. Să ferească dzeu însă de mișcări populare! Deaceea ele trebuiesc preîntimpinate din bună vreme: probabil vor putea fi evitate.

Violente și atentate.

Atentatul unui elev de liceu împotriva dlui Em. Socor directorul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața” nu numai că a fost viu desaprobat de către tot ce are nația asta mai select și mai ponderat ca gândire, nu numai că a fost comentat de toată opinia publică, ci a dus la descifrarea firului unor organizații cari își făcuseră un cult din preocupări în afară de școală, un cult al violenței. Abaterea dela datoriile școlare ale unor elevi de liceu este o gravă anomalie care trebuie stărpită. O generație nu se poate ridica decât în semnul diligenței, disciplinei și pregătirii prin carte. Viața publică să fie lăsată în grija conducătorilor maturi și firești. Ce soartă va avea cultura românească dacă tineretul nu înțelege să se consacre din răspunderi permanentelor silinți de instruire? A lupta împotriva barbariei violenței, lenei și ușurințelor neexcusabile este o datorie de onoare a oricărui bun cetățean al României întregite. Atentatul odios a fost semnalul sarcinei categorice de a distruge o racilă în școală și de a combate erorile cărora tineretul nostru poate cădea victimă. Reacțiunea a fost

promptă. Semn bun. Dovadă de energia morală sănătoasă a poporului român, care dispune de suficientă vitalitate pentru a nu admite rătăcirii condamnabile și pentru a bara imediat drumul stupid al violențelor și atentatelor.

Materialul anchetelor sociale.

Distinsul romancier și ziarist d. Cezar Petrescu se pronunță prin „Curentul” în favoarea numai a celor anchete cari dau un material vrednic de crezământ, ori un astfel de material nu prea aduc anchetele birocratice pe temei de formulare. Documente omenești vrednice de reținut, atunci când reflectează viața reală, se găsesc de multeori pe neașteptate, în scrisori sincere către rușinii. Nîmic mai anevoios decât să întreprinzi cu succes investigații plebiscitare pentru a înțelege starea de spirit a unei comunități, a unei regiuni, a unei epoci. Un spirit critic, capabil să desprindă aspectele adevărate ale realităților sociale, nu se va mulțumi cu răspunsurile oricui, nu se va potrivi oricărei afirmațiuni a celor chestionați. E necesară o muncă de migăleală, de stăruință, de înțelegere, înlăturând aparente înșelătoare, refuzând expuneri romantice, selecționând neîntrerupt datele ce ți se servesc. Este aci vorba de o foarte amplă cercetare, în temeiul de chestionare cât mai serios elaborate. Altfel nici chiar descinderile pe teren n'au nicio valoare. Ele vor suferi din cauza subiectivismului unor oameni neexperimentați, fără orizonturi mai largi de vedere. Inteligențele culte, chemate să ducă la capăt cu succes anchete la fața locului, sunt prea puține. Ne-am convins și noi cei dela „Societatea de mâine” cât de puțin pregătită este intelectualitatea noastră în direcția culegerii materialului social la sursă. Nu vom pregeța însă din acest loc să aducem noi și noi contribuții și să stimulăm pe cei cu simț de anchetare și înzestrați științificește a se consacra unei activități de cel mai mare folos pentru orice inițiativă de reformă publică. Neîncetat vom deschide perspective în această direcție.

CĂTRE CITITORI. — Cunoaștem mizeria generală și știm în ce grad criza actuală dezarmează atâtea suflete bune, atâtea nobile inteligențe dornice de a avea în casa lor o revistă ca „Societatea de mâine”. Totuș e o datorie civilă să rezistăm valului de stingere a avânturilor, de distrugere a umorului și de depresiune morală.

Intelectualitatea noastră cititoare are în „Societatea de mâine” un tovarăș credincios, un apărător dărz al drepturilor ei de a spera zile mai bune.

Tuturor bunilor, vechilor și devotaților noștri cititori, cari sub povara constrângerilor bugetare, se lasă cuprinși de panica griji de existență, le adresăm un cuvânt cald și-i rugăm să nu renunțe a reabona o mare tribună de presă românească din capitala Ardealului, care a înfrânt toate dificultățile enorme ale tiparului în cei șapte ani și s'a menținut în neîntreruptă continuitate (un caz aproape unic în această regiune).

Pentru sacrificiul la zile atât de grele ei sunt răsplătiți printr'o activitate publicistică la nivel europeanesc.

Deci nimeni să nu se lase abătut de sumbrele perspective; chiar în ceasurile grele se călesc conștiințele și se înfig pilăștrii solidelor construcțiuni ale viitorului apropiat.

Reabonați deci „Societatea de mâine” în care găsiți un prieten egal de devotat în vremea de descumpănire care ne-a cuprins.

REDAȚIA

PUBLICAȚIUNE

Se aduce la cunoștința generală că termenul de predarea declarațiunilor de impuneri la contribuțiuni directe pe anul 1931, începe la unu Ianuarie 1931 și expiră la 31 Ianuarie 1931.

Acest termen se prelungește pentru marile întreprinderi până la 15 Februarie, iar pentru societățile anonime, până la aprobarea bilanțului de către adunarea generală, însă nu peste data de 30 Aprilie 1931.

Se atrage atențiunea celor obligați la facerea declarațiunilor că nu se vor mai acorda alte termene peste cele mai sus prevăzute.

Împlinirea drepturilor Statului pentru anul 1931 pe trimestrele Ianuarie și Aprilie, până la stabilirea impunerilor de către prima instanță, se va face cu titlu provizoriu, pe baza debitelor anului 1930, conform dispozițiunilor directe din 15 Noemvrie 1927.

Cum se fac declarațiunile?

Declarațiunile se fac:

a) Pentru impunerea veniturilor din comerț, industrie, profesii și alte ocupațiuni necomerciale, pe formularul Nr. 4, iar pentru societăți anonime și pentru comercianții și industriași cari au registre în regulă și bilanț întocmit, pe formularul Nr. 4 bis;

b) Pentru impunerea venitului global, pe formularul Nr. 5;

c) Locuitorii satelor fac aceleași declarațiuni pentru impunerea venitului global, însă acei săteni cari au avut în anul 1930 un venit su 20.000 lei, nu vor mai face declarațiuni pe formularul Nr. 5. (A se vedea titlul: Dispense, de mai jos).

Formularele Nr. 4, 4 bis și 5 se procură dela percepții.

Se menționează că aceste declarațiuni trebuie completate cu toate datele prevăzute în formulare; în caz contrariu ele se consideră incomplete și declaranții cad sub sancțiunile prevăzute pentru cei ce nu dau declarații.

Instrucțiunile pentru întocmirea și predarea declarațiunilor se găsesc pe acele formulare.

Ce se declară?

Veniturile din imobile, fie ele proprietăți agricole, fie clădiri, fiind impuse la recensământ nu se mai declară decât pentru impunerea venitului global, trecându-se în declarațiunile Nr. 5 veniturile așa cum ele se găsesc așezate pentru impozitele elementare.

Pentru imobilele neimpuse încă, declarația trebuie dată pentru așezarea impozitului elementar, pe formular Nr. 3; iar pentru global în declarația Nr. 5 se va arăta locul unde este situat imobilul cu indicația că e neimpos.

Celelalte venituri impozabile anual se declară astfel cum ele s'au incasat de contribuabil sau sunt de incasat pe anul precedent 1930 după arătările prevăzute în instrucțiunile aflate pe formularele de declarațiuni.

Dacă unele din veniturile cuvenite pe anul 1930, cum sunt dividendele și tantiemele nu se cunosc, se declară ce s'a incasat în acel an pentru anul 1929.

Scăderile legale din impozite, pentru sarcini familiare și sarcini ipotecare, urmează a fi cerute prin declarațiuni, con-

form art. 66 din lege; deci acei cari nu vor face declarația, pierd dreptul la asemenea scăzăminte.

Contribuabilii cari nu pot completa ei înșiși declarațiunile, le vor face percepțiile fiscale, unde li se vor completa declarațiunile de către funcționarii percepției și vor semna după vor fi lămuriti asupra dispozițiunilor legii.

DISPENSE:

1. Contribuabilul care are venit sub 20.000 lei în total, atât din veniturile proprii cât și ale soției sau altor membri ai familiei sale și pe cari le are la dispoziție, este dispensat de darea declarațiunii de impunere la venitul global. Dacă însă are de cerut vre-o scădere legală din impozite, pentru sarcini ipotecare sau familiare, cari se acordă anual, va trebui să facă cererea tot pe formularul Nr. 5.

Scăderea pentru micile venituri se va face și fără declarație, atât în comunele rurale cât și în cele urbane.

2. Deasemenea, e dispensat de darea declarațiunii, pentru venitul global, contribuabilul care nu are decât un singur venit din comerț, meserie sau profesie care se exercită în cuprinsul percepției reședinții sale și pentru care face declarație separată, însă cu condițiunea să menționeze pe declarațiunea făcută pentru acea impunere, la impozitul elementar, că nu mai are alte venituri nici el, nici membrii familiei aflați în sarcina sa. Această mențiune echivalând cu declarația pentru global, scăderea pentru membrii familiei se va cere prin declarație la impozitul elementar. Pentru orice alte scăderi din venitul global, va face cerere separată pe formularul de declarație Nr. 5.

Dacă are venit numai din salariu sau mobilari, va face declarație pe același formular (Nr. 5).

Se atrage atențiunea contribuabililor, cari au venituri din salariu, că nu se vor considera complete acele declarații, dacă nu vor fi însoțite de adeverința model 19, relativă la salariile, indemnizațiile, fie în bani, fie în natură, etc., primite în anul 1930, completată de cei cari au plătit asemenea venituri. Aceste adeverințe se găsesc la percepții și la Administrațiile financiare.

3. Contribuabilul al cărui venit impozabil, fie global, fie elementar, judecat după cel din anul precedent, este același ca și în anul anterior și dacă nu are nici un scăzământ de cerut și nu și-a schimbat reședința, nici nu și-a modificat felul întreprinderii sau al profe-

siiunii, poate să nu mai facă declarațiune și în acest caz se presupune că a menținut declarația din anul precedent în ce privește veniturile, nu însă și în ce privește scăderile pentru sarcini familiare sau pentru datorii ipotecare, ori chirografare, pentru cari se vor cere dovezi în fiecare an. Deci, spre a obține pe anul 1931 aceleași scăderi trebuie să facă declarație și să aducă acele dovezi la efectuarea impunerii, când va fi citat. (A se vedea și § 172 b, din instrucțiunile oficiale).

De această dispensă nu pot beneficia cei obligați la ținerea registrelor comerciale și la încheierea bilanțului, întrucât cifrele din registre nu pot fi aceleași ca în anul precedent și deci veniturile în tot cazul diferă.

4. Micii comercianți, industriași și meseriași cari au declarat și s'au impus în anul 1930 la un venit de cel mult 30.000 lei anual, sunt deasemeni dispensați de a mai face declarațiune pe formularul Nr. 4, în anul 1931. În cazul când ar mai avea însă și alte venituri, ori au de cerut scăderi pentru sarcini familiare sau ipotecare, vor trebui să facă declarațiune conform celor de mai sus.

SANCTIUNI:

Contribuabilii cari nu se află în condițiunile de dispensă sus prevăzute sau ale căror venituri s'au modificat și nu vor face declarațiile de impunere în termen, sau le vor face incomplete, vor fi impuși din oficiu și li se va aplica amenzile prevăzute de art. 96 din legea pentru unificarea contribuțiunilor directe și cele prevăzute de legea pentru represiunea evaziunii fiscale la contribuțiuni directe.

STABILIREA IMPUNERILOR:

Impunerile se vor efectua la percepții în zilele cari se vor publica și afișa la localurile percepțiilor.

Contribuabilii cari au făcut declarațiuni vor fi citați.

Cei impuși din oficiu nu se citează.

Contribuabilii vor trebui să fie prezenți la impunere cu actele și registrele ce au a prezenta în zilele în cari vor fi citați, iar cei ce nu se citează vor trebui să se prezinte în zilele publicate, în interesul lor, spre a evita impuneri ero-nate.

DISPOZIȚIUNI SPECIALE:

Termenul prevăzut în art. 7 din legea pentru represiunea evaziunii fiscale, referitor la obligațiunea firmelor individuale și a societăților de orice fel, de a depune liste cuprinzând numele și domiciliul persoanelor pe cari le-a ocupat în cursul anului 1930, cu indicația sumelor plătite în acel an fiecăruia, sub formă de salarii, tantieme, participări la beneficii sau sub orice altă formă, se prelungește până la 15 Ianuarie 1931.

Acelor cari nu le vor depune în termenul acesta li se va aplica sancțiunea prevăzută de art. sus citat.

Ministrul Finanțelor, MIHAI POPOVICI.

Directorul contribuțiunilor, IORDAN ȘTEFANESCU.

„SCHMOLLPASTA“
S. A. BRAȘOV

Fabrică de cremă de ghețe
Premiată la 30 de expoziții